

**ÚRSKURÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR**

mál nr. 5/2005

Öxarfjarðarhreppur

29. maí 2007

EFNISYFIRLIT

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	3
2. MÁLSMEÐFERÐ	3
2.1. Hlutverk óbyggðanefndar.....	3
2.2. Norðausturland tekið til umfjöllunar.....	4
2.3. Lýstar kröfur og kynning.....	5
2.4. Mál nr. 5/2005, Öxarfjarðarhreppur.....	5
3. KRÖFUGERÐ	7
3.1. Kröfur íslenska ríkisins.....	7
3.1.1. Þjóðlenda.....	7
3.1.2. Grímsstaðir II.....	7
3.2. Kröfur Guðrúnar Sigríðar Kristjánsdóttur og fleiri vegna Arnarstaða, Arnarhóls og Hrauntanga.....	7
3.3. Kröfur Benedikts Kristjánssonar og fleiri vegna Þverár.....	8
3.4. Kröfur Þórarins Björnssonar og fleiri vegna Sandfellshaga I og II.....	8
3.5. Kröfur Hafrafellstungu ehf. vegna Hafrafellstungu I og II.....	9
3.6. Kröfur Oktavíu H. Ólafsdóttur og fleiri vegna „sameignarlands“ Hólssels, Fagradals, Nýhóls og Víðirhóls.....	9
3.7. Kröfur Oktavíu H. Ólafsdóttur og fleiri vegna Hvannstaða.....	10
3.8. Kröfur Guðnýjar Maríu Hauksdóttur og fleiri vegna Grímsstaða I, Grímstungu I, Grímstungu II og Grundarhóls.....	10
4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN	11
4.1. Inngangur.....	11
4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar.....	11
4.3. Vettvangsferð.....	12
4.4. Skýrslutökur.....	13
5. SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA	14
5.1. Landnám.....	14
5.2. Arnarstaðir, Arnarhóll og Hrauntangi.....	14
5.3. Þverá.....	18
5.4. Sandfellshagi.....	19
5.5. Hafrafellstunga.....	24
5.6. „Afréttarland jarðanna Víðirhóls, Hólssels, Fagradals og Nýhóls“ á Hólshöllum.....	30
5.6.1. Höll á Fjalli/Nýihóll.....	31
5.6.2. Hólssel.....	35
5.6.3. Víðirhóll.....	36
5.6.4. Fagridalur.....	38
5.7. Hvannstaðir.....	40
5.8. Grímsstaðir og Nýibær.....	41
5.9. Afréttir og afréttarnot.....	44
5.9.1. Hólshöll.....	53
6. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR	58
6.1. Almenn atriði og dómafordæmi í þjóðlendumálum.....	58
6.1.1. Gildi landamerkjabréfa jarða.....	59
6.1.2. Heiðarbýli á Norðausturlandi.....	61
6.2. Landnám.....	63
6.3. Arnarstaðir, Arnarhóll og Hrauntangi.....	63
6.3.1. Inngangur.....	63
6.3.2. Sjónarmið aðila.....	64
6.3.3. Niðurstæða.....	65
6.4. Þverá.....	66
6.4.1. Inngangur.....	66

6.4.2.	<i>Sjónarmið aðila</i>	67
6.4.3.	<i>Niðurstaða</i>	68
6.5.	Sandfellshagi	70
6.5.1.	<i>Inngangur</i>	70
6.5.2.	<i>Sjónarmið aðila</i>	70
6.5.3.	<i>Niðurstaða</i>	72
6.6.	Hafrafellstunga	76
6.6.1.	<i>Inngangur</i>	76
6.6.2.	<i>Sjónarmið aðila</i>	78
6.6.3.	<i>Niðurstaða</i>	78
6.7.	„Afréttarland jarðanna Víðirhóls, Hólssels, Fagradals og Nýhóls“ á Hólsfjöllum	83
6.7.1.	<i>Inngangur</i>	83
6.7.2.	<i>Sjónarmið aðila</i>	84
6.7.3.	<i>Niðurstaða</i>	85
6.8.	Hvannstaðir	89
6.8.1.	<i>Inngangur</i>	89
6.8.2.	<i>Sjónarmið aðila</i>	90
6.8.3.	<i>Niðurstaða</i>	91
6.9.	Grímsstaðir	94
6.9.1.	<i>Inngangur</i>	94
6.9.2.	<i>Sjónarmið aðila</i>	95
6.9.3.	<i>Niðurstaða</i>	96
6.10.	Um málskostnað	99
7.	ÚRSKURÐARORÐ	101

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðila- og eigendaskrá

III. Skjalaskrá

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Þriðjudaginn 29. maí 2007 er tekið fyrir mál nr. 5/2005, Öxarfjarðarhreppur, nú í sveitarfélaginu Norðurþing, og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Karl Axelsson, formaður, og nefndarmennirnir Allan V. Magnússon og Benedikt Bogason.

Aðilar málsins eru:¹

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna Þjóðlendna og Grímsstaða II.

(Jón Sigurðsson hdl.)

Guðrún Sigríður Kristjánsdóttir og Gunnar Einarsson vegna Arnarstaða og Arnarhóls.

Bragi Stefánsson vegna Hrauntanga.

Benedikt Kristjánsson og fleiri vegna Þverár.

Þórarinn Björnsson vegna Sandfellshaga I.

Gunnar Björnsson og Björn V. Björnsson vegna Sandfellshaga II.

Hafrafellstunga ehf. vegna Hafrafellstungu I og II.

Oktavía H. Ólafsdóttir og fleiri vegna „sameignarlands“ Hólssels, Fagradals, Nýhóls og Víðirhóls.

Oktavía H. Ólafsdóttir og fleiri vegna Hvannstaða.

Guðný María Hauksdóttir og Jóhannes Haukur Hauksson vegna Grímsstaða I.

Kristín Axelsdóttir og fleiri vegna Grímsstungu I.

Bragi Benediktsson vegna Grímsstungu II.

Bragi Benediktsson og Páll Kristjánsson vegna Grundarhóls.

(Sigurður Jónsson hrl.)

2. MÁLSMEÐFERÐ

2.1. Hlutverk óbyggðanefndar

Hinn 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. einnig lög um breytingar á þeim, nr. 65/2000, 7/2005 og 19/2006. Löggin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.

---

¹ Sjá nánar í aðilaskrá (fylgiskjal II).

- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar, fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

2.2. Norðausturland tekið til umfjöllunar

Með bréfi, dagsettu 1. mars 2004, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til umfjöllunar tiltekið landsvæði á Norðausturlandi, sbr. 8., 11. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvæði þetta, hið fimmta í röðinni hjá óbyggðanefnd, var að vestanverðu afmarkað af meginfarvegi Jökulsár á Fjöllum allt frá Jökulsárósi í Öxarfirði og að aðalupptökum árinna í Dyngjujökli. Þaðan er jaðri Dyngjujökuls fylgt þar til komið er vestur undir Kverkfjöll í Hveradal og þaðan er dregin lína áfram í suður, til skurðar við línu þá á Vatnajökli sem afmarkar svæðið til suðurs.

Hér ber þess að geta að framangreindum vesturmörkum var síðar breytt að því leyti að svokölluð Krepputunga, austan Jökulsár á Fjöllum og vestan Kreppuár, var skilin undan svæðinu, sbr. 8. gr. laga nr. 58/1998.²

Að austan afmarkast svæðið af farvegi Lagarfljóts allt frá ósum þess á Héraðssandi þangað sem Gilsá rennur í það. Síðan fylgja mörk svæðisins Gilsá og austurmörkum Fljótsdalshrepps við Austur-Hérað, Djúpavogshrepp og Sveitarfélagið Hornafjörð.

Framangreind afmörkun til austurs endar í Geldingafelli. Þaðan er dregin lína til suðvesturs inn á Vatnajökul, yfir hnjúk í 1438 m hæð og áfram í Grendil, þaðan í nafnlausan hnjúk skammt sunnan Grendils, áfram yfir Goðahnjúka og í miðja Breiðabungu og loks í stefnu á Svíahnjúk eystri til skurðar við framangreind vesturmörk. Afmörkun á Vatnajökli byggir á markalínum þeim sem samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálandis Íslands hefur notað við vinnu sína.

Að norðan afmarkast svæðið af hafi.

Fjármálaráðherra var veittur frestur til 1. ágúst 2004 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á þessu svæði, væri um slíkar kröfur að ræða. Sýslumönnum og fyrirsvarsmönnum viðkomandi sveitarfélaga, þ.e. Öxarfjarðarhrepps, Raufarhafnarhrepps, Svalbarðshrepps, Þórshafnarhrepps, Skeggjastaðahrepps, Vopnafjarðarhrepps, Norður-Héraðs, Fellahrepps og Fljótsdalshrepps var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar og gerð grein fyrir framhaldinu.

Kröfulýsingarfrestur fjármálaráðherra var fyrst framlengdur til 15. október 2004 og síðar til 12. nóvember sama árs og með því orðið við rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

---

² Sjá bókun í fundargerð 2. fyrirtöku í máli nr. 2/2005.

2.3. Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendur á Norðausturlandi bárust 11. nóvember 2004. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um málsmeðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 28. desember 2004, Fréttablaðinu 7. janúar 2005 og Morgunblaðinu 9. janúar, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 31. mars 2005. Þá kom fram að yfirlýsingu um kröfugerð og málsmeðferð yrði þinglýst á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar væru í þinglýsingabók og málið varðaði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almenningi á skrifstofum sýslumanna á Seyðisfirði og í Húsavík, auk sveitarfélaga á kröfusvæðum og heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt í fjölmiðlum.

Frestur annarra til að lýsa kröfum á kröfusvæði ríkisins var framlengdur lítillega í þeim tilvikum að leitað var eftir slíku með rökstuddum hætti og bárust síðustu kröfulýsingar í maí 2005.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum sýslumanna á Seyðisfirði og í Húsavík, frá 25. maí til og með 30. júní 2005, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 11. júlí 2005. Framangreind kynningargögn voru jafnframt aðgengileg á skrifstofum viðkomandi sveitarfélaga, skrifstofu óbyggðanefndar og heimasíðu óbyggðanefndar. Vakin var athygli á kynningunni í fjölmiðlum. Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests.

Fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins lagði fram kröfulýsingar um þjóðlendur á svæðinu í 6 hlutum og 9 kröfulýsingar vegna jarðeigna ríkisins. Á móti barst 101 kröfulýsing ýmissa aðila, sem sumar sköruðust eða náðu til fleiri en eins landsvæðis.

2.4. Mál nr. 5/2005, Öxarfjarðarhreppur

Í júlí 2005 var lögmonnum aðila tilkynnt að óbyggðanefnd hefði ákveðið að skipta þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins niður í fimm mál, þ.e. mál nr. 1/2005, Fljótsdal og Jökuldal austan Jökulsár á Jökuldal; mál nr. 2/2005, Jökuldal norðan og vestan Jökulsár á Jökuldal ásamt Jökulsárhlíð; mál nr. 3/2005, Vopnafjarðarhrepp; mál nr. 4/2005, Svalbarðshrepp, Þórshafnarhrepp og Skeggjastaðahrepp, og mál nr. 5/2005, Öxarfjarðarhrepp.

Mál nr. 5/2005 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 17. ágúst 2005. Gerð var grein fyrir því að óbyggðanefnd skipuðu í málinu þeir Karl Axelsson formaður, Allan Vagn Magnússon og Benedikt Bogason. Gefið

var færi á athugasemdum en engar slíkar komu fram. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá og upplýst um ýmis atriði varðandi gagnaöflun. Skorað var á lögmenn að fara yfir umrædd atriði af sinni hálfu og gera hið fyrsta athugasemdir ef þeir teldu ástæðu til. Þá var athygli vakin á þinglýsingu athugasemdar um yfirstandandi þjóðlendumál á jarðir á ágreiningssvæði, skv. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, og óskað eftir að lögmenn gerðu umbjóðendum sínum grein fyrir þessu. Einnig var óskað eftir því að lögmenn skiluðu umboðum hið fyrsta og gerð grein fyrir mikilvægi þess að lögmenn og óbyggðanefnd ynnu saman að því að þeir sem hagsmuna ættu að gæta gerðust aðilar að málinu. Enn fremur var sérstaklega vakin athygli á ákvæði 17. gr. þjóðlendulaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl. Þá var því beint til lögmanna að kanna hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendulaga. Jafnframt kom fram að í lok september væri fyrirhugað að skoða vettvang, en þess ber að geta að sú ferð var síðar felld niður vegna óhagstæðs veðurs.

Við aðra fyrirtöku málsins, 20. desember 2005, var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins og fleiri gögn. Við sama tækifæri var öðrum málsaðilum veittur frestur til 1. mars 2006 til skila á greinargerðum.

Við þriðju fyrirtöku málsins, 9. mars 2006, var lögð fram greinargerð af hálfu gagnaðila ríkisins. Við þetta tækifæri voru einnig lögð fram frekari gögn og leitast við að upplýsa málið að öðru leyti.

Aðalmeðferð fór fram dagana 3. og 4. júlí 2006 og skiptist í vettvangsferð, skýrslutökur og munnlegan málflutning. Fram kom að lögmenn hefðu ekki talið sáttagrundvöll í málinu, sbr. 1. mgr. 15. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Að lokinni aðalmeðferð var málið tekið til úrskurðar. Fundað var í félagsheimilinu Hnitbjörgum á Raufarhöfn. Um vettvangsferðir og skýrslutökur er fjallað nánar í köflum 4.3.-4.4. og vísast þangað.

Hinn 17. ágúst 2006 var málið endurupptekið og lögð fram ný gögn. Þau höfðu áður verið kynnt lögmönnum og tækifæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3. KRÖFUGERÐ³

3.1. Kröfur íslenska ríkisins

Í máli þessu gerir íslenska ríkið annars vegar kröfu um þjóðlendu og hins vegar kröfur vegna jarðarinnar Grímsstaða II en þinglýstur eigandi hennar er Jarðasjóður ríkisins.

3.1.1. Þjóðlenda

Af hálfu fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins eru gerðar þær endanlegu aðalkröfur að eftirfarandi lína verði úrskurðuð þjóðlendumörk í Öxarfjarðar- og Raufarhafnarhrepp: Fyrsti punktur er þar sem Grímsstaðaland byrjar við Svartfell á Dimmafjallgarðsvegi á sýslumörkum (1) þaðan að Dimmagili (2), svo að næsta punkti, sem er þar sem Fremri - Hrúta fellur í Selá (3), þaðan í upptök Ytri - Vatnsleysu (4), þaðan í hornmark milli Grímsstaða og Víðirhóls, sem er í Hrafnaklettum sem eru nyrst í Tungufjöllum fyrir sunnan Víðirhólafjallgarð (5), þaðan í háa fjallgarðinn fyrir ofan Krubbana (6) og svo bein stefna út fyrir ofan Bunguvatnsmýrar að Langamúla (7). Frá Langamúla er fylgt norðurmörkum Víðirhóls og Fagradals allt að Fálkakletti (8), þaðan er dregin lína norður í Reyði (9), frá Reyði beina stefnu í hæsta hnjúkinn á Kollöldu (10), þaðan í hæsta hnjúkinn á Dalbjalli (11). Frá punkti 11 er svo dregin lína að Öxarfjarðarheiði og allt að Fjórðungshól (12) og svo í Þverárhrynu (13) og þaðan beina stefnu í punkt (14), sem er þar sem syðri landamerkjálína Efri-Hóla kemur í Ormarsá, sem er við Hraunnef við Ormarsá utan við Arnarstaðavatn.

3.1.2. Grímsstaðir II

Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til þess lands jarðarinnar Grímsstaða II, sem dregið er upp á kröfukorti, upp að kröfulínu ríkisins um þjóðlendumörk.

Við aðalmeðferð málsins var því lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlendukröfu fælist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því ætti niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð væru til grundvallar um annað eignarland.

3.2. Kröfur Guðrúnar Sigríðar Kristjánsdóttur og fleiri vegna Arnarstaða, Arnarhóls og Hrauntanga

Þess er krafist að viðurkenndur verði beinn eignarréttur þinglýstra eigenda Arnarstaða, Arnarhóls og Hrauntanga að öllu landi jarðanna og að viðurkennt verði að heildarlandamerki séu: „Að sunnan: Úr Nautárfossi ræður áin að Grafargerðishnútu,

³ Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (kort) og II (aðilaskrá).

þaðan beina stefnu sunnan í Fiskhól síðan í vörðu á Núpabrún sunnan við Lambhúshóla, þaðan í suður endann á Núpsbrún sunnan við Lambhúshóla, þaðan í syðri endann á Tófugili, svo í syðsta Þríhyrning þaðan í Kálfhól, síðan í hraunnef, sem næst utan við Mýrarsel. Að utan: Úr bjarginu rétt við Naustá, þaðan í vörðu utan til við Kjalarás, þaðan í Stórhól, síðan í vörðu á Hálsabrún svo í Skotthúfu þaðan beina stefnu í hraunnef, sem er næst fyrir norðan Arnarstaðavatn, þaðan eftir sömu línu til Ormarsár, sem ræður við austurkant landamerkjum til áðurgetins hraunnefs fyrir utan Mýrarsel.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn einkaafnotarétt í þjóðlendu innan merkja jarðarinnar, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.3. Kröfur Benedikts Kristjánssonar og fleiri vegna Þverár

Þess er krafist að viðurkenndur verði beinn eignarréttur þinglýstra eigenda Þverár að öllu landi jarðarinnar og að viðurkennt verði að heildarlandamerki hennar séu þessi: „Að sunnan úr Merkidal beina stefnu í Vörðuhól, þaðan beina stefnu í vörðu á Kálfhól, þaðan beina stefnu í vörðu utan á hrauntanganum við Ormarsá þar sem Axarfjarðarheiðarvegurinn liggur ofan í ána, þaðan beina stefnu vestur í miðjan austari kálfhól, þaðan beina stefnu utan við ytra Þverárhorn, þaðan beina stefnu í mitt Merkigil þaðan beina stefnu í vörðu á austari brunnárbakka. Land fyrir vestan Brunná eftir gömlum Kálfskinnsmáldaga nfr. Bein stefna vestur af Merkidal vestur í afgamlan farveg eða laut. Er liggur út úr Hornskurði, þar sem han beygir í austur og allt út í Brunná beint á mótis við Merkigil.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn einkaafnotarétt í þjóðlendu innan merkja jarðarinnar, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.4. Kröfur Þórarins Björnssonar og fleiri vegna Sandfellshaga I og II

Þess er krafist að viðurkenndur verði beinn eignarréttur þinglýstra eigenda Sandfellshaga I og II að öllu landi jarðarinnar og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar séu: „Að sunnan milli Klifshaga, Leifsstaða og Sandfellshaga. Úr Skeggjastaðarkrök og þaðan beina stefnu í Jónsvörðu, þaðan beint í Sjónhól og síðan beint í Arnarþúfu, svo í Fjórðungshól og þaðan í vörðu í Langás austur í Búrfellsheiði. Að austan: Úr vörðum í Langás í Djúpá og eftir henni í gil, sem liggur milli Djúpárbotna og Mýrarsels og þaðan í vörðu við Ormarsá. Að norðan : Úr vörðunni við Ormarsá og beina línu vestur í Kálfhól og þaðan í Vörðuhól og síðan í Sandskarðið í Jarðbakkanum í Skeggjastaðaárkrök.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn einkaafnotarétt þeirra í þjóðlendu innan merkja jarðarinnar, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.5. Kröfur Hafrafellstungu ehf. vegna Hafrafellstungu I og II

Þess er krafist að viðurkenndur verði beinn eignarréttur þinglýsts eiganda Hafrafellstungu I og II að öllu landi jarðarinnar og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar séu þessi: „Að norðan úr svokölluðum Lækjarfossum ræður Gilsbakkaáin með Lækjardals- og Gilsbakkalöndum í svokallaðan Bug, hvar hin svonefnda Þverlaut liggur að ánni. Síðan upp úr henni syðst beint á Fjórðungshól, þaðan í Þverfell á hlið við Sandfellshagaland og með því í vörðu þá er stendur á Laugaás. Að austan á hlið með Svalbarðskirkjulandi ræður Langásinn til syðri enda hans, þaðan beina stefnu í ás þann, er liggur úr norðausturhorni Stóra-Búrfellsvatns, þaðan beina línu í hásuður yfir vatnið austan við hólma í því, á hól þann, er stendur austan við norðausturhornið á Búrfelli, síðan sömu stefnu til Dettifossár, svo ræður hún austur til Sandár, er svo ræður suður til Svartárvíslar þar sem hún fellur í ána síðan ræður kvíslin til upptaka sinna. Að sunnan á hlið við Víðirhólsland ræður úr upptökum Svartárvíslar bein stefna í vestur yfir fjallgarðinn og með fjallalöndum sömu stefnu í há reiði. Að vestan ræður bein stefna úr há Reiði á hlið við Austara-Landsland í Rauðhólaþúfu, er stendur syðst á svokölluðum Rauðhólum sunnan og vestan við Tunguborgir, síðan sömu stefnu norðureftir Borgarás að austanverðu við há Stórás, síðan sömu stefnu í vörðu á Urðarás með Bjarnastaða- og Smjörhólslöndum og eftir honum í tjörn þá, er liggur við norðurenda hans, síðan í Smjörhólsá eftir garði þeim, er liggur úr ytri enda tjarnarinnar í ána og ræður hún til hinna upphaflega nefndu Lækjardalsfossa.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn einkaafnotarétt þeirra í þjóðlendu innan merkja jarðarinnar, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.6. Kröfur Oktavíu H. Ólafsdóttur og fleiri vegna „sameignarlands“ Hólssels, Fagradals, Nýhóls og Víðirhóls

Þess er krafist að viðurkenndur verði beinn eignarréttur þinglýstra eigenda Fagradals, Víðirhóls og Nýhóls að öllu „sameignarlandinu“ og að viðurkennt verði að heildarlandamerki landsvæðisins séu þessi: „Úr Fálkakletti á há Heiði, þaðan beint austur á fjallgarð á móts við Hafrafellstunguland og ræður þaðan Hvanntaða fjallgarður suður í Mýrgil, það í ytri Minniöxl og þaðan í Klettagil. Þaðan suður austan að Bungu og suður á Austaribrekku við Dauðagil, þaðan eftir Dauðagili í Krummaskarð, þaðan í Hrafnaklett.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn einkaafnotarétt þeirra í þjóðlendu innan merkja landsvæðisins, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.7. Kröfur Oktavíu H. Ólafsdóttur og fleiri vegna Hvannstaða

Þess er krafist að viðurkenndur verði beinn eignarréttur þinglýstra eigenda Víðirhóls að öllu landi Hvannstaða eins og því er lýst í landamerkjabréfi: „Að sunnan: ræður bein stefna úr Klettagili í Mynnisöxl og þaðan í Mýrdalsgil. Að vestan: ræður Hvannstaðafjallgarður út að Hafrafellstungu merkjalínu, þaðan í upptök Svartárvíslar og ræður landamerkjum þar til hún fellur í Sandá, þaðan bein stefna í Þorsteinsnef og þaðan í sandhaug á Álftadyngjufjallgarði, að austan ræður Fjallgarðurinn frá Sandhaug að Klettagili.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn einkaafnotarétt þeirra í þjóðlendu innan merkja jarðarinnar, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.8. Kröfur Guðnýjar Maríu Hauksdóttur og fleiri vegna Grímsstaða I, Grímstungu I, Grímstungu II og Grundarhóls

Þess er krafist að viðurkenndur verði beinn eignarréttur þinglýstra eigenda Grímsstaða I, Grímstungu I, Grímstungu II og Grundarhóls að öllu landi jarðanna, (að undanskildum hluta Grímsstaða II) og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðanna séu þessi: „Grímsstaðir eiga land úr Hrútá þar sem hún fellur í Selá, vestur Dimmugil í Svartfell á Dimmafjallgarðsvegi, þaðan beina stefnu í Skarðsá, þar sem hún fellur í Jökulsá en Jökulsá ræður að vestan þar til Ytri-Vatnsleysa fellur í hana. Svo ræður hún að upptökum, þaðan beina stefnu í Selá þar sem Hrútá fellur í hana.“

Litið er svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn einkaafnotarétt þeirra í þjóðlendu innan merkja jarðarinnar, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1. Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-17 ásamt undirskjölum eða samtals 307 skjöl, auk 21 hliðsjónargagni. Sjá nánar í fylgiskjali nr. III (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fáiast um einstök álitæfni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til umfjöllunar. Verkið var unnið á hlutlausan og fræðilegan hátt. Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og grundvallast á „Yfirliti yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum málsaðila og engar athugasemdir komið fram. Við samningu þess hefur óbyggðanefnd notið ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands, Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna. eða afla. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmonnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Pau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til greinargerða Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2 og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3. Vettvangsferð

Haldið var af stað í vettvangsferð frá Hótel Reyhlið að morgni mánudagsins 3. júlí 2006. Veður var bjart og skyggni gott. Mættir voru lögmenn málsaðila auk óbyggðanefndar og starfsmanna nefndarinnar. Þá var með í för Hjörleifur Guttormsson náttúrufræðingur.

Ekið var sem leið lá í átt að Grímsstöðum á Fjöllum þar sem fyrirhugað var að hitta fyrir staðkunnuga heimamenn. Hjörleifur Guttormsson sá um leiðsögn á leið yfir Námaskarð inn að Hólsfjöllum. Við Grímsstaði á Fjöllum var staðnæmst og upp í bifreiðina stigu Karl Sigurður Björnsson, Hafrafellstungu, Gunnlaugur Ólafsson, Víðirhóli, Björn Víkingur Björnsson, Sandfellsþaga og Bragi Benediktsson, Grímsstöðum. Einnig var með í för á jeppabifreið Kjartan Einarsson, Víðirhóli. Þá var ekið sem leið lá austur fjallaslóða í átt að Haugsöræfum. Þeir Hjörleifur Guttormsson og Bragi Benediktsson sáu sameiginlega um leiðsögn. Framundan sá í Grímsstaðakarlfell, Grímsstaðakerlingu og Dimmafjallgarð. Ekið var yfir læk er nefnist Syðri-Vatnsleysa. Staðnæmst var við Hrafnakletta (pkt. 5 og pkt. 9) og skyggnst yfir. Bragi Benediktsson lýsti því sem fyrir augu þar. Framundan var Víðirhólsfjallgarður og Dauðagil. Haldið var af stað á ný og ekið eftir slóða sem lagður var við gerð símastrengsins. Ekið var yfir Ytri-Vatnsleysu sem rennur úr Krummagili. Þá var ekið áfram fyrir Hólskerlingu og upp Vestari-Haugsbrekku fram hjá sæluhúsi símans sem að sögn heimamanna var endurbyggt fyrir fimm árum. Opnaðist nú sýn yfir stórt svæði. Staðnæmst var upp á Haugsöldu í 700 m hæð, skyggnst yfir og myndir teknar. Framundan mátti sjá Mælifell, Kistufell, Sandhólahnjúka, Hágangana, Einbúa, Hrutafell og rætur Heljardalsfjalla. Þá var haldið til baka sömu leið niður Vestari-Haugsbrekku.

Staðnæmst var á skjólgóðum stað skammt frá Kaffileysu. Að því loknu var haldið af stað á ný og ferðinni heitið norður að Langamúla sem er sameiginlegur punktur í kröfulýsingum aðila. Ekið var meðfram Fjallgarðsá í 490 m hæð samkvæmt GPS mælingu. Framundan sást vel í Bungu (967 m), hæsta fjall Norður-Pingeyjarsýslu. Hjörleifur lýsti gróðri og gróðurtegundum í sandinum og upp á fjöllunum. Þá var ekið upp með Fagradalsárgili. Vegna bilunar í bifreið var staðnæmst stutt frá slóða við landgræðslugirðingu. Lögmenn, nefndarmenn og aðrir voru selfluttir í bíl Braga meðfram landgræðslugirðingu upp á Langamúla. Fram kom að Langimúli væri rangt staðsettur í kortagrunni Landmælinga Íslands. Vel sást yfir land Hafrafellstungu. Eftir stutt hlé var haldið áfram og var nú ekið í gegnum hlið á landgræðslugirðingu og áfram norður í átt að Þórfelli. Mórilludalur og Búrfellið blöstu hér við. Karl Sigurður greindi frá því að Búrfellsheiði næði alveg suður í Hólsmynnið og norður undir Súlnafjöll. Næst var staðnæmst upp á Þórfelli þar sem vel sást yfir Hvannstaðafjallgarð, Svalbarðsnúpa, Litla-Mosfell, Stóra-Mosfell og fleiri fjöll.

Þá var ferðinni heitið að Sandskála sem er gangnamannaskáli. Gengið var áleiðis í átt að Sandskála vegna bilunar í rútbifreið. Þar var gert matarhlé og þeir Bragi, Kjartan og Jón Valgeirsson hdl. hættu þátttöku í vettvangsferð. Þá var haldið áfram sem leið lá vestur slóða um Hólssand. Karl Sigurður lýsti staðháttum og fleiru því sem fyrir augu bar. Síðan var ekið inn á gamla Hólsfjallaveg sem að sögn heimamanna var ruddur um 1930. Staðnæmst var við gamalt sæluhús sem stendur við veginn og myndir teknar. Áfram var haldið og beygt inn á Nýja Hólssandsveg sem liggur meðfram Jökulsá á Fjöllum. Sigurður Karl sá áfram um leiðsögn. Ekið var framhjá Dettifossi og Ásbyrgi. Beygt var inn á þjóðveg og ekið í norðurátt framhjá afleggjara Hafrafellstungu. Þá var beygt til hægri upp afleggjara að Sandfellshaga og áfram slóða upp á Öxarfjarðarheiði. Staðnæmst var við Vörðuhól og skyggnt yfir. Framundan var m.a. Þverárhyrna. Síðan var ekið áfram. Ekið var fram hjá Urðarbrúnum. Sýn opnaðist til suðurs og austurs. Búrfell sást vel og útsýni var gott. Framundan voru Svalbarðsnúpar, Stóra Mosfell, Syðri-Hágangur og fleiri fjöll. Björn Víkingur og Karl Sigurður sáu sameiginlega um leiðsögn. Bifreiðin var stöðvuð við Brúnirnar og myndir teknar. Að svo búnu var ekið til baka niður á þjóðveg. Þar skildu leiðir og heimamenn hættu þátttöku í vettvangsferð. Loks var ekið sem leið lá á Raufarhöfn og komið þangað síðla kvölds.

4.4. Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins gáfu eftirtaldir skýrslur og svöruðu spurningum óbyggðanefndar og lögmanna: 1. Bragi Benediktsson, frá Grímsstöðum og býr í Grímsstungu II; 2. Gunnlaugur Ólafsson, Hallgilsstöðum II; 3. Karl Sigurður Björnsson, Hafrafellstungu; 4. Björn Víkingur Björnsson, Sandfellshaga II; 5. Kristján Benediktsson, Þverá.

Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í úrskurði þessum, eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal gagna málsins.

5. SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám á því svæði sem til umfjöllunar er. Því næst verða raktar heimildir um landsvæði þau sem Þjóðlendukrafa íslenska ríkisins í máli þessu nær til, að því leyti sem þær varða afmörkun, eignarréttindi og nýtingu. Fyrirnefndar upplýsingar fylgja að mestu efnisþáttum og síðan tímaröð. Loks er gerð grein fyrir afréttum og afréttarnotum á svæðinu almennt.⁴

5.1. Landnám

Sturlubók og Hauksbók Landnámu eru nær samhljóða um landnám í Öxarfirði. Þær nefna landnámsmanninn Einar Þorgeirsson klaufa, dótturson Torf-Einars jarls í Orkneyjum; fór Einar til Orkneyja, en frændur hans vildu ekki taka við frændsemi hans:

Þá kaupir Einarr í skipi með bræðrum tveimr, Vestmanni ok Vémundi; þeir fóru til Íslands ok sigldu fyrir norðan landit ok vestr um Sléttu í fjörðinn. Þeir settu öxi í Reistargnúp ok kölluðu því Öxarfjörð; þeir settu örn upp fyrir vestan ok kölluðu þar Arnarpúfu, en í þriðja stað settu þeir kross; þar nefndu þeir Krossás. Svá helguðu þeir sér allan Öxarfjörð.⁵

Í Þórðarbók/Melabók Landnámu er síðasta setningin nokkuð á annan veg:

Svá helguðu þeir sér land fyrir austan Jökulsá; þá höfðu þeir numit allan Öxarfjörð.⁶

Örnefnin Arnarpúfa og Krossás þekkjast nú ekki en talið að Reistargnúpur sé sennilega Snartarstaðanúpur⁷

5.2. Arnarstaðir, Arnarhóll og Hrauntangi

Í Lýsingu Þingeyjarsýslu segir m.a. um Arnarstaði og Arnarhól, sem áttu sameiginlegt land annað en tún og engi:

Engjablettir eru til og frá um landið, austur við Ormarsá, í Grófunum, við Kálfafjöll, Grjótfjöll og víðar, og var hér áður oft heyjað á síðastnefndu tveim stöðum, en heyið oftast sett þar saman og ekið heim á vetrum.⁸

Í ritgerðinni Þróun byggðar í Svalbarðshreppi segir Eiríkur Þormóðsson:

Heiðarmúli, oftast aðeins nefndur Múli, var vestan fjallgarðs syðst á Seljaheiði. Var Heiðarmúli einn í hverfi þriggja býla, sem voru í allstórum mýrarfláka, en til austurs og suðurs er sandur og melar, til vesturs allvel gróið

⁴Þessi kafli er byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, sbr. skjal nr. 16. Þó hefur verið felld út eða stytt umfjöllun um heimildir sem ekki þykja hafa þýðingu fyrir úrlausn málsins.

⁵Skjal nr. 4 (65), bls. 284-285.

⁶Skjal nr. 4 (65), bls. 285 neðan máls.

⁷Skjal nr. 4 (65), bls. 285 neðan máls.

⁸Ritsafn Þingeyinga II. Lýsing Þingeyjarsýslu II. Norður-Þingeyjarsýsla, bls. 107.

hraun, sem talsverð beitarafnot má hafa af, en samfelld gróðurlendi er til norðurs, víðast hvar votlent. Hin býlin í þessu hverfi voru Hrauntangi, sem tilheyrði Presthólahreppi og lengst var í byggð, og Melur, sem tilheyrði Skinnastaðahreppi.⁹

Jón Vilhjálmsson Hólabiskup skipaði Arnarstaði og Valþjófsstaði í Núpasveit ævinlega eign Hóladómkirkju og Hólastaðar 25. október 1430.¹⁰

Á manntalsþingi að Presthólum 25. júní 1709 las Þórarinn Einarsson upp lögfestu fyrir hálfri jörðinni Arnarstöðum og var skrifað upp á hana fyrir réttinum. Inntak lögfestunnar vantar.¹¹ Annað manntalsþing var haldið á Presthólum 3. maí 1736. Þar var lesin upp ný lögfesta fyrir jörðinni Arnarstöðum. Hún hljóðaði svo:

Hvar Jnne hann lögfester Nefndrar Jardar Tödur og Eingiar og Land allt til þeirra UmmMerkia, Mótz vid Efrehola Grasaheide, Selför vid Ormarsá austur j Mýraselzbotna umm Kalfafiöll og Griótfiöll Land, Sem Sama Lögfesta med Sier færer, med vydara, Hver upplesenn var og uppáskrifud.¹²

Jarðabók Árna og Páls (árið 1712) segir dýrleikann 15 hundruð, útgang í betra lagi, hestagöngu í meðallagi. Einnig:

Grasatekja í betra lagi, brúkast af þessarar sveitar búendum öðru hvörju eftir leyfi landsdrottins fyrir óákveðinn góðvilja. Hvannatekja og rótagröftur í betra lagi, brúkast lítt nú, hefur áður brúkast í harðindum. ...

Engjar öngvar, nema það lítið sem henda má úr úthögum. Úthagarnir eru góðir og miklir, en liggja sumir í fjarska til heiðarinnar, og hefur ábúandi stundum fengið nokkurn góðvilja fyrir beit af nágrönnum, eður nokkurn heyskap í því nafni á Daðastöðum.¹³

Valþjófsstaðir áttu selför í Kálfafjöllum í Arnarstaðalandi samkvæmt Jarðabókinni.¹⁴

Á sáttafundi sem haldinn var í Presthólum 27. apríl 1818 leystist deila milli bændanna Guðmundar Bjarnasonar á Arnarstöðum og Guðlaugs Ásmundssonar á Daðastöðum. Sáttin fólst í því að:

... nefndur Gudmundur mætte hafa Kú sina a so kalladre Dadastada Míre á samt þeira Kúm, nefnelega Gudlaugs og Eireks, hvar i mót Gudmundur lofar Gudlaugi Grasaheide frí, a medan hann se þar, og þar til frikénner Gudlaugur Gudmund, og skilia so góðmannlega sätter og sammála...¹⁵

⁹Eiríkur Þormóðsson, Þróun byggðar í Svalbarðshreppi í Þistilfirði. Reykjavík 1970, bls. 61.

¹⁰Skjal nr. 4 (46).

¹¹Skjal nr. 2 (52). Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns sem gerð var 30. júlí - 1. ágúst 1712 fyrir Presthólahrepp kemur fram að Þórarinn Einarsson átti hálfa Arnarstaði á móti bróður sínum Þorvaldi, sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI*, Kaupmannahöfn, 1943, bls. 326.

¹²Skjal nr. 2 (53).

¹³Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI. bindi, bls. 326-327.

¹⁴Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI. bindi, bls. 328.

¹⁵Skjal nr. 2 (60) a-b.

Hinn 27. október 1832 var haldinn sáttafund-ur á Presthólum til þess að reyna að leysa úr landaþrætu bændanna á Arnarstöðum og Daðastöðum, þeirra Björns Eiríkssonar og Magnúsar Helgasonar. Þetta tókst og var niðurstaðan sú að bóndinn á Daðastöðum lofaði að beita hvorki né slá á landi sem tilheyrði Arnarstöðum. Í sáttagerðinni er síðan nefnt að Magnús hafi lofað að nýta ekki hin umdeildu landsvæði Árdalsflöt og Þverfellsbotna. Á móti kom að Björn hugðist leyfa bændunum á Daðastöðum og Þjófsstöðum að slá þar um sumarið. Einnig lofaði hann að selja Magnúsi hey.¹⁶

Vikið er að mörkum Arnarstaða og Sandfellshaga, og er örnefnið Hrauntangi nefnt, í áreiðargörð sem farin var 1845 á landamerki Þverár og Sandfellshaga.¹⁷ Um þetta er fjallað í kaflanum um Sandfellshaga.

Landamerkjabréf fyrir Arnarstaði var útbúið 12. ágúst 1887. Því var þinglýst 6. júní 1889:

Að sunnan: Úr Naustarfossi, ræður áin að Grafargerðishnútu, þaðan beinastefnu sunnan í Fiskhól síðan í vörðu á Núpabrún sunnan við Lambhúshóla, þaðan í suðurendan á Núpabrún sunnanvið Lambhúshóla, þaðan í syðri endan á Tóugili, svo í syðsta Þríhyrning þaðan í Kalfhól, síðan í hraunnef, sem næst er utanvið Mýrarsel.

Að utan: Úr bjarginu rétt við Naustá, þaðan í vörðu utan til á Kjalarás, þaðan í Stórhól, síðan í vörðu á Hálsabrún svo í Skottuþúfu þaðan beina stefnu í hraunnef, sem er næst fyrir norðan Arnarstaðavatn, þaðan eftir sömu línu til Ormarsár, sem ræður á austurkant landa merkjum til áður umgetins hraunnefs fyrir utan Mýrarsel. Hestagöngu undir Kalfafjöllum í Arnarstaðalandi eiga Valþjófsstaðir fyrir sína gripi.¹⁸

Undir bréfið skrifaði Jón Sigurðsson. Landamerkin voru samþykkt af eigendum Einarstaða og Valþjófsstaða, K. Benjamínsdóttur, Jóni Jónssyni, S. Rafnssyni og J. Rafnssyni, og umboðsmanni Munkaþverárklausurs, Stephan Stephensen, vegna Efríhóla og Daðastaða ásamt Þjófsstöðum. Einnig Þ. Þorsteinsson fullmektugur umboðsins.

Hrauntangi er í Arnarstaðalandi á ystu nöf Rauðhólahrauns syðst, skammt norðan og austan þjóðveggar um Öxarfjarðarheiði. Þar var búið 1861-1887 og 1910-1943.¹⁹

Arnarhóll var nýbýli úr Arnarstaðajörðinni með skiptu ræktunarlandi en óskiptu beitarlandi. Þar var búið 1930-1979.²⁰

¹⁶Skjal nr. 2 (61) a-b.

¹⁷Skjal nr. 2 (49).

¹⁸Skjal nr. 2 (15) a-b.

¹⁹Land og fólk, bls. 426. Ritsafn Þingeyinga II. Lýsing Þingeyjarsýslu II. Norður-Þingeyjarsýsla, bls. 108.

²⁰Land og fólk, bls. 418-419.

Samkvæmt jarðamatinu 1804 er virði sjálfseignarjarðarinnar Arnarstaða 12 hundruð. Heimilisfólk leyfir öðrum að tína fjallagrös gegn greiðslu.²¹

Jarðamat 1849 segir landrými mikið fyrir sauðfénað og að heimilisfólk geti nýtt sér fjallagrasatekju. Jörðin hefur heiðarland til „afréttar“ fyrir nokkurn geldfénað en fénaðargeymsla jarðarinnar er örðug.²²

Í fasteignamati N-Þingeyjarsýslu frá 1916-1918 er að finna lýsingu á landamerkjum Arnarstaða. Þessi lýsing er nánast samhljóða þeirri sem var útbúin 12. ágúst 1887 ef undan er skilið upphaf lýsingarinnar. Í fasteignamatinu stendur:

Að sunnan: Úr Naustárfossi ræður áin að Grafargerðishnútu, þaðan beina stefnu sunnan í Fiskhól, síðan í vörðu á Núpabrún sunnan við Lambhúshóla, þaðan í syðri endann á Tóugili, síðan í syðsta Þríhyrning ...²³

Í fasteignamatinu 1916-1918 kemur einnig fram að Valþjófsstaðir eigi hestagöngu undir Kálfafjöllum í Arnarstaðalandi og að Arnarstaðir eigi mikið og gott heiðarland. Auk þess kemur þar fram að ágangur sé af afréttarfé og að Arnarstaðir hafi góða sumarhaga. Þar stendur líka að í landi jarðarinnar sé nýbýlið Hrauntangi. Sérkafla er um þetta nýbýli í fasteignamatinu. Í honum kemur fram að landið sé óskipt og að býlið sé langt til heiðar. Sumarhagar býlisins eru ágætir en jörðin verður fyrir ágangi af afréttarfé.

Landamerkjabréf fyrir Daðastaði og Þjófsstaði var útbúið 6. ágúst 1887. Það var þinglesið 6. júní 1889. Þar stendur m.a.:

Að utan: Úr Naustárfossi í Grafargerðishnútu, þaðan beina stefnu sunnan í Fiskhól, þaðan í vörðu á Núpabrúnum suður og upp af Lambhúshólum, svo sömu stefnu í syðri Tóugilsenda, enn sömu stefnu í syðsta Þríhyrning og síðast í fyrr nefndann Kálfhól.²⁴

Þ. Þorsteinsson fulltrúi skrifaði undir bréfið. J. Rafnsson vegna eiganda, Jóns Sigurðssonar. Landamerkjalyýsingin var samin í umboði fulltrúa Munkaþverárklosturs, sem samþykkti hana vegna Núps.

Skrifað var undir landamerkjabréf Valþjófsstaða og Einarstaða 7. apríl 1894. Bréfinu var þinglýst 16. maí 1895:

Á milli téðra jarða og Arnastaða eru merkin við sjó. - Úr bjargi rétt við Naustá, þaðan í vörðu utantil á Kjalarsás, þá í Stórhól, síðan í vörðu á hálsbrún og í Skottuþúfu.

...

²¹Skjal nr. 2 (59) a-b.

²²Skjal nr. 2 (38).

²³Skjal nr. 2 (17).

²⁴Skjal nr. 2 (14) a-b.

Í Arnarstaðalandi eiga Valþjófsstaðir og Einarstaðir hestagöngu fyrir gripi undir Kálfafjöllum ...²⁵

Undir bréfið skrifuðu Halldór Ingimundarson (Valþjófsstöðum), Hólmfríður Jónsdóttir (Brekku), Halldór Sigurðsson (síðar á Valþjófsstöðum, áður á Einarstöðum) og Kristján Sigurðsson (Valþjófsstöðum).²⁶

Það var samþykkt af eiganda Arnarstaða og umboðsmanni Munkaþverárklosturs vegna Efrihóla.

Hinn 30. maí árið 2003 var kveðinn upp eignardómur í Héraðsdómi Norðurlands eystra í málinu nr. E-283/2003. Í dómsorði segir svo: „Viðurkenndur er eignarréttur Braga Stefánssonar [...] að jörðinni Hrauntanga í Öxarfjarðarhreppi [...] áamt öllum þeim gögnum og gæðum sem jörðinni fylgja og fylgja ber.“²⁷

5.3. Þverá

Þverá „með öllum þeim gögnum og gæðum“ sem jörðinni hafa fylgt „að fornu og nýju með töðum, engjum og skógum, veiðum“ var seld í makaskiptum ásamt Hafrafellstungu og Klifshaga í Öxarfirði 8. apríl 1414.²⁸

Vitnisburður um landamerki Þverár í Öxarfirði er til frá árinu 1547, að talið er.²⁹ Þar er hinsvegar fjallað um land utan kröfuvæðis ríkisins og er vitnisburðinum því sleppt hér. Sama er að segja um vitnisburð um landeign Þverár í Öxarfirði frá árinu 1548.³⁰

Á manntalsþingi að Skinnastað í Öxarfirði 11. júlí 1799 var upplesin lögfesta ónefnds prests fyrir jörðu hans Þverá í Öxarfirði. Efni lögfestunnar er ekki þekkt en séra Þorsteinn Jónsson á Skinnastað mótmælti henni:

... að því leiti sem hún á seilest Kyrkjunnar Land á Skinnastodum fyrir nedann Brunná.³¹

Jarðabók Árna og Páls segir árið 1712 dýrleikann vera 20 hundruð, útingang í betra lagi og úthagana bjarglega.³²

Áreiðargerð á landamerki Þverár og Sandfellshaga var farin 14. júlí 1845.³³ Nánar er sagt frá áreiðinni í kaflanum um Sandfellshaga hér á eftir.

²⁵Yfir þessa síðustu málsgrein hefur verið strikað og úti á blaðjaðri segir: „Engu af þessum ítökum var lýst samkvæmt áskorun 20. 5. 1953. Eru þau því niður fallin. Jóhann Skaptason.“ Skjal nr. 2 (16).

²⁶Heimilisföng eru tekin eftir sóknarmannatali Presthólasóknar (Skjalasöfn presta og prófafa: Presthólar BC/3) og úr bókinni Land og fólk, bls. 421, 423, 427 og 437.

²⁷Skjal nr. 5 (8).

²⁸Skjal nr. 4 (45).

²⁹Skjal nr. 4 (55).

³⁰Skjal nr. 4 (56).

³¹Skjal nr. 2 (45). Leiðrétt skrifaravilla bendir til þess að hinn ónefndi prestur hafi verið séra Vigfús Björnsson í Garði.

³²Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI. bindi, bls. 318-319.

³³Skjal nr. 2 (49) a-b.

Hinn 14. janúar 1846 sömdu eigendur jarðanna Þverár og Sandfellshaga um merki sín í milli. Skyldi Þverá eiga $\frac{3}{4}$ Gæsavatnsflóa en Sandfellshagi fjórðung. Þessum samningi var þinglýst 14. maí 1847. Hann var staðfestur af prófastinum á Eyjardalsá og amtinu.³⁴

Landamerki Þverár voru þinglesin 7. júní 1889, svofelld:

Að sunnan úr Merkidal beina stefnu í Vörðuhól, þaðan beina stefnu í vörðu á Kálfhól, þaðan beina stefnu í vörðu utan á hrauntanganum við Ormarsá þar sem Axarfjarðarheiðar vegurinn liggur ofan í ána, þaðan beina <stefnu> vestur í miðjan austari Kálfhól, þaðan beina stefnu utan við ytra Þverahorn [e.t.v. á að standa hér Þverárhorn] þaðan beina stefnu í mitt Merkigil þaðan beina stefnu í vörðu á austari Brunnárbakka.

Land fyrir vestan Brunná eftir gömlum Kalfskinnsmáldaga nfl. beina stefnu vestur af Merkidal vestur í afganglan farveg eða laut er liggur útúr Hornskurði þar sem hann beygir í austur og allt úti Brunná beint á mots við Merkigil.³⁵

Ingibjörg Nikulásdóttir skrifaði undir landamerkjabréfið. Merkin voru samþykkt af Stephan Stephensen umboðsmanni vegna Núps og Sandfellshaga, Kristjáni Árnasyni vegna Klifshaga, Þorleifi Jónssyni vegna Skinnastaðar og Jóni Sigurðssyni vegna Arnarstaða.

Virði sjálfseignarjarðarinnar Þverár er 12 hundruð samkvæmt jarðamatinu 1804. Jörðin getur nýtt skóg.³⁶

Jarðamat 1849 segir beitoland gott sumar og vetur og landrými í betra lagi.³⁷

Í kaflanum um Þverá í fasteignamati N-Þingeyjarsýslu 1916-1918 stendur að landamerkjabréf vanti fyrir jörðina. Hún hafi mikið landrými og góða sumarhaga fyrir fé.³⁸

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Þverá frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.4. Sandfellshagi

Í Lýsingu Þingeyjarsýslu (1959) segir um Sandfellshaga, að heiðarland sé mikið og gott, útengi ekkert í heimahögum. Heyjað hafi verið oft á Mýrarseli fram á síðustu ár.³⁹

Sandfellshagi, „með öllum þeim gögnum og gæðum sem greindir jörðu fylgir og fylgt hefir að fornu og nýju“, var seldur Munkaþverárklaustri 13. júní 1469.⁴⁰

³⁴Skjal nr. 2 (50) a-b.

³⁵Skjal nr. 2 (12) a-b .

³⁶Skjal nr. 2 (58) a-b.

³⁷Skjal nr. 2 (38).

³⁸Skjal nr. 2 (17).

³⁹Ritsafn Þingeyinga II. Lýsing Þingeyjarsýslu II. Norður-Þingeyjarsýsla, bls. 92.

Dýrleikinn var 20 hundruð samkvæmt Jarðabók Árna og Páls árið 1712. Jörðin eign Munkaþverárklosturs. Hestum jafnlega burt komið [til vetrargöngu] á Hólsöræfi. Grasa- og hvannatekja næg fyrir heimilið. Úthagar góðir og miklir.⁴¹

Klifshagi átti tveggja mánaða selför á Mýrarsel norður, í Sandfellshagalandi, en hafði ekki brúkast í margt ár árið 1712.⁴²

Sóknarlýsing Skinnastaðarsóknar virðist telja land austan Sandfells og Þverárhorns til Sandfellshaga.⁴³

Hinn 14. júlí 1845 var haldin áreiðargerð á landamerki Þverár og Sandfellshaga. Meðal þeirra sem voru viðstaddir hana voru umboðsmaður Þverár, Árni Árnason, og A. Þórðarson fyrir Sandfellshaga. Áður en áreiðin hófst kom fram að umboðsmaður Þverár hélt því fram að landamerkin ættu að vera:

allt nedanfrá Merkidal og í Skurd síálfgjörðan í midri Fögruhlíd, (og) þadan og í hæstu Hæðirnar suduraf Þverarhorni, rétt sunnanvid Heidarveigin, þadan og sunnanverdt í Kálfhól, þadan og í Kéllíngarhriegg midjan rétt utanvid veigin, hvar lína á millum þessara sídastnefndu örnefna geingur fyrir sunnan svokalladan Gæsavatnsflóa, og þannig innlikur hann allan í Þverar Land frá Sandfellshaga Landi; frá Kéllíngarhriegg sídast og beina stefnu í Hrauntáangan utanvid Myrarsel.

A. Þórðarson taldi landamerkin aftur á móti eiga að vera eftirfarandi:

úr nordaustur horni Klifshaga Lands og í sudvesturhorn Arnastada Lands, það er að seigja úr Gardinum fyrir nedan Sandfellshaga í sokalladan Vörduhól sunnanverdt vid Fögruhlíd, og sömu stefnu þadan utaustur að Arnastada Landi, á hverri stefnu Administrator meinti að maður mundi koma sunnanverdt vid Þverarhorn.

Eftir að riðið hafi verið á landamerki jarðanna ákváðu áreiðarmennirnir eftirfarandi merki:

Landamerkin millum Þverar og Sandfellshaga ganga nedanfrá Merkidal, beina stefnu upp og [aust]ur [þetta er mjög torlæst] á Vörduhól, og verður svonefndur Skurdur í midri Fo[gruhlíd] töluverdt fyrir sunnan þessa sjonarlínu, og altsó ekki í Þverár landi; úr Vörduhól aptur beina stefnu austurí Hæðirnar rétt sunnanvid Þverárhorn, það er að seigia aðra hæð næst þeirri ytstu eða utaní Millumhæðina, sunnan vid Heidarveigin; Þadan réttsínis austurí midjan Kálfhól, sem er sunnan og vestanvid sokalladan Gjæsavatnsflóa; á midjum þessum hól hlóðu areidarmennirnir Vördu til merkis, ístadin fyrir þá gomlu vördu sunnaná hólnum; Þadan (nl. úr vörduinni nyu) rettsinis austurá Kéllíngarhriegg, í vördu nygjörda nordan vid sydstu og hædstu Búnguna þar, og er þá komid [yfirstrikað utfi] norður fyrir

⁴⁰Skjal nr. 4 (49).

⁴¹Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI. bindi, bls. 316-317.

⁴²Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI. bindi, bls. 318.

⁴³Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 233.

Heidarveiginn; og geingur þessi lína rétt sunnanvid sokalladan Gjæsavatnsflóa, sem liggur allur nordvestanvid Kéllíngarhriegg, og millum hans og Kalfhóls, og innlíkst eptir þessu allur í Þverár Land; úr Vördunni á Kéllíngarhriegg rettsínis í sokalladan Hrauntánga, þó nordarlega ad vestan fram, og nordan vid Myrarsel þar hjá, hvar Sandfellshaga, og Arnastada Lönd synast ad mætast austanvid Þverár Land. -

Þessi framburður hreppst. Fridriks var allur upplesin og af hönum játadur rettur eptir hans bestu vitund og ytrustu sannfæríngu. Somuleidis játadi forlíkunarmadur Erikur Sigvaldason þessu sama og gjördi fram burd hreppstjórans ad sínum eigin. - Gudmundur bóndi Arnason á sama máli, ad því einasta vidbættu ad hann aldrei hefði komid á eda síalfur skodad adur sokalladan Hrauntánga, af því han<n> væri ekki svo kunnugur á Heidinni, enn 2 áreidarmennirnir asamt fleiri kunnugum, hvaramedal þingvottinum Gudmundi Sigurdssyni, hefdu synt sér hann, það er ad seigja Hrauntángan, af Kéllíngarhriegg, og ad hann þaraf hefði feingid Glöggva ímindan um hvar hann væri; er hann ogso nokkrum sinnum hefði ridid yfir Heidina rettan veg og Hrauntángin lægi á veiginum. - Sama framburðin játadi Þorvaldur Hakonarson ad vera eptir sinni ytrustu sannfæríngu og vitund, hvarhjá hann síalfur ekki hefir komid á Hrauntángan, og aldrej yfir Heidina farid, og er því minnst kunnugur þar af áreidarmönnunum, enn fekk þó glögga ímindun um hvar Tángin væri, eptir því sem bædi Fridrik Eiríkur og Gudmundur Sigurdsson hefdu synt sér af Kéllíngarhriegg; því leingra í austur álitu allir areidarmennirnir óþarft ad fara tilad fá rétta stefnu í Hrauntángan. -

Allt það bókada var upplesid og játad rétt af öllum áreidarmönnunum, og hverjum fyrir sitt vidkomandi, eptir þeirra náqvæmasta aliti og undir eidstilbod nær sem vildi. -

Reqvirentin A. Arnason geimdi sér rétt til ad fá þessa areidargjörd eidfesta þegar hönum svo syndist. -

Administrator A Thordarson bad um það tilfært: ad areidarmönnunum hefði verid á hendur falid eptir útnefníngunni ad skoda landamerkin, einsog þau þar væru tilgreind á bádar sídur, enn þeir færu eptir hverigri línuni, og byggju til línu síalfir, og ad hann því uppastædi allt hvad þeir hefdu sagt sem ósagt. -

Areidarmennirnir svöruðu hértíl ad þeir hefdu skodad bádar línurnar fullkomlega og vildu þaruppá sverja, og ekki fundid annad rettara enn hvad þeir hafa gjört og framborid, og ad þeir hefdu ordid ad fara þenna millumveg er hverugri af þeim línunum sem Partarnir hefdu tilnefndt hefði verid mögulegt ad fylgia ad ölluleiti. -

Administrator uppástód þvínæst ad þetta alit mannana ídag væri sem kraftlaust medan því ekki væri frekara framfylgt; - hvarámóti Arni Arnason uppastod gjördina fullgylda, ad því vidbættu ad hún mætti verda eidfest vid

fyrstu hentugleika, og að hann ásamt öllum viðkomendum þá yrði aðvaradur, en administrator [yfirstrikað: uppastód] óskadi að ný forlíkunar tilraun framfæri á undan.⁴⁴

Undir áreiðargerðina skrifuðu: A. Arnesen sýslumaður, þingvottarnir Guðmundur Sigurðsson og Sigurður Tómasson, Árni Árnason fulltrúi Þverár og A. Þórðarson fyrir Sandfellshaga.

Hinn 14. janúar 1846 sömdu eigendur Þverár og Sandfellshaga um merki sín á milli. Skyldi Þverá eiga $\frac{3}{4}$ Gæsavatnsflóa en Sandfellshagi fjórðung. Nánar er sagt frá þessum samningi í kaflanum um Þverá hér að framan.⁴⁵

Frá 1. maí 1878 er varðveitt lýsing E. Gunnarssonar á Laugalandi á umboðsjörðum í Skinnastaðahreppi. Þar segir m.a. um Sandfellshaga:

Heiðarland mikið fylgir jörðinni og er það líka að blása upp. ... Þess má geta að skilríki eigna jörðinni Klifshaga 2ia mánaða selstöðu í landeigninni í svokölluðu Mýraseli og mótak í Sandfellshaga þýfinu.⁴⁶

Landamerki Sandfellshaga voru skráð 16. janúar 1883 og þinglesin 25. júní ári síðar:

Að sunnan milli Klifshaga, Leifsstaða, Hafrafellstungu og Sandfellshaga.

Úr Skeggjastaðarkrók⁴⁷ og þaðan beina stefnu í Jónsvörðu, þaðan beint í Sjónarhól og síðan beint í Arnarþúfu, svo í Fjórðungshól og þaðan í vörðu í Langás austur í Búrfellsheiði.

Að austan: Úr vörðum í Langás í Djúpá og eftir henni í gil, sem liggur milli Djúpárbotna og Mýrarsels og þaðan í vörðu við Ormarsá.

Að norðan: Úr vörðunni við Ormarsá og beina línu vestur í Kálfhól og þaðan í Vörðuhól, og síðan í Sandsskarðið í jarðbakknum í Skeggjastaðarkrók.⁴⁸

Stephan Stephensen umboðsmaður skrifaði undir bréfið. Það var samþykkt upp á væntanlegt samþykki yfirboðara umboðsmanns kirkjukotsins Leifsstaða, Þorleifs Jónssonar, Kr. Árnasyni, Klifshaga, Ingibjörgu Nikulásdóttur vegna Þverár, S.S. Eiríkssyni fyrir hönd eiganda Hafrafellstungu og G. Sigvaldasyni eiganda Hafrafellstungu.

Gerð var úttekt á Sandfellshaga vegna fyrirhugaðrar sölu 22. október 1906. Í byrjun úttektarinnar greina höfundarnir frá því að þeir hafi ekki allar upplýsingar viðvíkjandi jörðina við höndina. Á öðrum stað er grein gerð fyrir landi jarðarinnar. Þar segir:

⁴⁴Skjal nr. 2 (49) a-b.

⁴⁵Skjal nr. 2 (50) a-b.

⁴⁶Skjal nr. 2 (79).

⁴⁷Upphaflega hefur verið skrifað: Skeggjastaðarkrók, en a-i bætt við síðar.

⁴⁸Skjal nr. 2 (11) a-b.

Bærinn í Sandfellshaga stendur við Öxarfjarðarheiði og byrja heiðarbrekkurnar rétt ofan við bæinn. Land jarðarinnar takmarkast á 3 hliðar af jörðunum: Þverá að norðan, Klifshaga að vestan og að sunnan af landi eyðijarðanna Leifsstaða og Skeggjastaða (eyðijarðar frá Klifshaga). Frá suðri til norðurs er breidd Sandfellshagalands um 6-700 faðmar þar sem bærinn stendur; frá honum og vestur að Klifshagalandamerkjum eru rúmir 200 faðmar, en austur til heiðarinnar nær þessi landtunga, er jörðinni fylgir, um 2½ mílu; er hún nokkuð breiðari á parti en mjókkar aftur er austur dregur. Hefir því jörðin mjög lítið land til beitar að vetrarlagi .... Ábúandi jarðarinnar þarf því að kaupa beit að. ...

Lítið engi er í landi jarðarinnar. Það sem helst má nefna er engjablettur á heiðinni, austur við landamerki sem mætti fá um 40 hesta af annaðhvort ár ... Líka hefur ábúandinn getað slegið fáeina hesta ... í heiðarhöllunum ...⁴⁹

Hinn 15. október 1908 keypti ábúandi Sandfellshaga, Björn Jónsson, ábýlisjörð sína af yfirvöldum. Í kaupsamningnum kemur fram að undanskildir sölunni séu nárar sem fundist hafa eða kunna að finnast á jörðinni.⁵⁰

Samkvæmt jarðamatinu 1804 er dýrleiki Munkaþverárklaustursjarðarinnar Sandfellshaga 15 hundruð.⁵¹

Jarðamat 1849 segir útheyskap reitingslegan, landrými mikið og heiðarland mikið en uppblásið. Skilríki eigna Klifshaga tveggja mánaða selstöðu í landareigninni, í svokölluðu Mýrarseli.⁵²

Í fasteignamati N-Þingeyjarsýslu 1916-1918 er að finna landamerkjalytingu Sandfellshaga. Hún er nánast samhljóða þeirri sem samin var 16. janúar 1883. Í fasteignamatinu er reyndar talað um vörðuna í Langás í Djúpá. Lýsingunni í fasteignamatinu lýkur á þessum orðum:

Að norðan úr vörðunni við Ormarsá og beina línu vestur í Kálfhól og þaðan í Vörðuhól, og síðan í Sandskarðið á jarðbakkanum utan við bæinn. Að vestan eftir Jarðbakkanum í Skeggjastaðarárkrók⁵³

Í fasteignamatinu kemur einnig fram að Sandfellshagi hafi töluvert landrými. Landið sé mjótt að neðan en breiðast austur til heiðarinnar. Móa- og fjallaland. Afréttarland tilheyri jörðinni.

Árið 1999 voru tveir menn sýknaðir í Hæstarétti af ákæru fyrir rjúpnaveiðar í landi jarðarinnar Sandfellshaga. Vísað var til þess að engum gögnum hafi verið til að dreifa um að landið hefði verið numið í öndverðu eða hvernig það hefði síðar orðið

⁴⁹Skjal nr. 2 (107).

⁵⁰Skjal nr. 2 (107).

⁵¹Skjal nr. 2 (58) a-b.

⁵²Skjal nr. 2 (38).

⁵³Skjal nr. 2 (17).

undirorpið beinum eignarrétti og þótti þinglýst landamerkjabréf ekki nægilega styrk heimild um eignarhald.⁵⁴

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið í Sandfellshaga frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.5. Hafrafellstunga

Hafrafellstungu er getið í Reykdæla sögu,⁵⁵ sem talin hefur verið rituð um miðja 13. öld.⁵⁶

Í máldagasafni Auðunar rauða Þorbergssonar Hólabiskups frá árinu 1318 kemur fram að kirkjan í Hafrafellstungu eigi hálf heimaland og Lónsstaði alla.⁵⁷

Ekki er annarra jarðeigna Hafrafellstungukirkju getið í máldagasafni Jóns skalla Eiríkssonar Hólabiskups, sem talið er frá árunum 1360-1389, en að prestskyld sé í öllu heimalandi.⁵⁸

Í máldagasafni Péturs Nikulássonar Hólabiskups sem er frá um 1394 segir að kirkjan á Hafrafellstungu eigi hálf heimaland.⁵⁹

Óársettur máldagi Hafrafellstungu sem talinn er vera frá því um 1400 greinir á eftirfarandi hátt frá eignum og landamerkjum kirkjunnar:

hun a skoginn j sliettafelli rietsynis vth epter fells lag firir vestan tungu [fra] nonvordu vth [j] branslæk. Enn fur ofan rædur gardur sa er liggur vt vr s[o]mu nonvordu j branslæk sem er smiorhols landamerkis gardur. Enn hafrafells tungu oc arlækjar [ærlækjar, skv. öðru afriti] landamerki skilur gardur sa er geingur vm þuera tungu j motz vid smiorhols lag j sliet[t]ja felli. ... hun a tueggia hrossa afdratt arliga med vnnin vid j ormarz lonz landamerki vr fiordungs [þetta orð mun óglöggt skv. útgefanda fornbréfasafnsins] hol j þuerfell. þadan rietsynis framan vid mosfell austur j Sandá. enn hid fremra rædur vrdar as. reyda j motz vid hol a fialli.⁶⁰

Hafrafellstunga „með öllum þeim gögnum og gæðum“ sem jörðinni hafa fylgt „að fornu og nýju með töðum, engjum og skógum, veiðum“ var seld í makaskiptum ásamt Þverá og Klifshaga í Öxarfirði 8. apríl 1414.⁶¹

Þeir séra Oddur Jónsson, Jón Sigurðsson, Gottskálf Sölvason og Eiríkur Árnason votta með bréfi frá árinu 1549 að Þorsteinn bóndi Finnbogason hafi selt

⁵⁴ Hrd. 41/1999.

⁵⁵ Íslenzk fornrit X. b. Reykjavík 1940, bls. 168.

⁵⁶ Íslenzk fornrit X. b., bls. LXXXIX.

⁵⁷ Skjal nr. 4 (66).

⁵⁸ Skjal nr. 4 (68).

⁵⁹ Skjal nr. 4 (43).

⁶⁰ Skjal nr. 4 (44). Sjá einnig skjal nr. 2 (18) a-b.

⁶¹ Skjal nr. 4 (45).

Vigfúsi syni sínum jörðina Hafrafellstungu. Þorsteinn greinir frá eign kirkjunnar og segir að hún eigi:

... þriu kot, Er so heita: smior holl. Jons stadj: og hrafnstadi: og skog I sletta fellj og skog lækiardals la[n]d[i, v]eidivötn fimm og heitir Eitt Kal[da]vatnn, og þriu burfells vötn, og Eitt sudur fra tungu fiall[i] landar Eign suo langt austur a fiöll sem adrir dandi menn hafa brief og skilriki thil ad þeir Eigi þar í móti ...⁶²

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir árið 1712, að dýrleikinn sé 20 hundruð, hestaganga sé lök í heimalandi, en í betra lagi á heiðinni. Silungsveiði í stöðuvötnum á Búrfellsheiði hafi að fornu verið gagnvæn, en hafi ekki brúkast í margt ár fyrir fjarlægðar sakir. Grasatekja næg og brúkast af þessarar sveitar búendum eftir leyfi landsdrottins fyrir óákveðna greiðasemi. Hvannatekja að nokkru gagni á þessari heiði, brúkast lítt.⁶³

Frá árinu 1741 er varðveitt svohljóðandi lögfesta fyrir Hafrafellstungu sem skyldi standa til tólf mánaða:

Jeg Vnderskrifadur Nichulas Runolfsson lögfeste Hier j dag Eign Myna, Jördina HafrafelsTungu 20 hndr. ad Dyrleika liggande j Axarfirdj j skinnastada Kirkusokn Áckra og todur Eingiar og skoga Hus og Haga, Holtt og Hædir Votn og Veidestadj og allar lan<d>s Nytiar þær Er þessari Jordu Eigia ad filgia til Vmm merkia þessra skoginn j sliettafelle Riettsins ut Eptir fells Lág firir Vestan tungu Nonuordu j brandslæk Enn firir ofann rædur gardur sá Er gliggur Vr somu Nonuordu j brans læk sem Er SmiorHols landa Merkisgardur so og j gard þann er geingur [u]mm þuera tungu j mots uid SmiorHols laag j sleettafelli ...

landarEign Vr fiordungs Hol j þuerfell þadann Riettsins framann uid moosfell austur j sanda aa, Enn hid fremra Rædur Vrdaraas og Reidur Mots uid Hool á fialle firirbid eg huörium Manni ...⁶⁴

Lögfesta fyrir Hafrafellstungu var útbúin árið 1752:

Eg Vnder skrifadur lögfestj Med þessu Mynu opnu briefe EignarJörd Mýna Hafrafelztungu liggjande J öxarfirde og skinnastadar kyrkiusockn logfeste eg adur tiedrar Jardar Ackra og tödur Eingiar og skoga, Votn og Veide stadj, Jtöck og Vt haga og allar landz Nytiar þær sem þuj landj Eiga ad fylgia og fillt hafa ad fornu og Nýu, ad onguo fra skilldu, Enn öllu til teknu til ystu Vm

⁶²Skjal nr. 2 (67). Hér er farið eftir lausu blaði í fjögurra blaða broti sem ber blaðsíðutalið 124 og hefur bersýnilega verið rifið úr bók. Höndin á því er líkast til frá seinni hluta 17. aldar. Bréfið er illt aflestrar á stöku stað en það, sem torlæsilegt er, er haft innan hornklofa sem hafa verið fylltir með hliðsjón af uppskrift gerðri í Hafrafellstungu 16. júní 1858 af S. Schulesen og G. Þórðarsyni. Eini munurinn á þessum tveimur uppskriftum, fyrir utan stafsetningu og greinarmerkjasetningu, er sá að í uppskriftinni frá 1858 segir „skóg í Lækjardalslandi“ en þetta „í“ er ekki að finna í uppskriftinni frá seinni hluta 17. aldar.

⁶³Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI. bindi, bls. 313-314.

⁶⁴Skjal nr. 2 (19) a-b.

Merkia sem adrer Menn a Móte Eiga og Jardarennar Eigendur hafa forngilldu haft og halldid til þessara Vm Merkia Austur J fiordungz hool þaðann J Puerfell, þaðann Riettsyniz framann Vid Mosfell austur j Sandaa, og so frammeftter t<il> moss Vid Hool a Fýalle, Enn firir framann og Vestann Rada Reidar Melar og Vrdar As og Vt ý gard þann sem geingur Vm þuera tungu Moss Vid Smiorhoolz lág J slietta Felle og Rædur so smiörhólz Aa til lækiardalz fossa J þann Farveg fellur Vt med gilsbacka Aas. Sömuleidiz lögfeste eg þesse Jtöck skóg J Slietta Felle Mille landaMerkiz garz [og: yfirstrikað] Smiörholz og Felzlagar, skog J lækiar Dalz lande, teyg a gnups Mire er leistur heiter, ... firirbid eg ollum Mönnum adur Nemda Jörd og hennar tiltekinn Jtock ad Jrkia beita edur bruka eda syer ad Nyta Nema þar kome Mitt fullkomid leyfi til Anarz legg eg Vid secktir Efter sem laginn frekast a kueda og stande þesse Myn lögfesta Næstu Tolf Manudj Efter laganna Hliodan, til Merkiz Mitt Vnderskrifad Nafn⁶⁵

Hrólfur Runólfsson skrifaði undir lögfestuna. Hún var þinglesin á manntalsþingum sem haldin voru á Ærlæk 8. júní 1752 og Skinnastað 29. júní 1824.

Hinn 11. júní 1798 á manntalsþingi að Skinnastað í Öxarfirði voru lesnar upp lögfestur fyrir Skinnastaðar beneficio og Hafrafellstungu og var engum mótmælum hreyft gegn þeim. Inntak lögfestanna fylgja því miður ekki með.⁶⁶

Útbúin var ný lögfesta fyrir Hafrafellstungu árið 1808. Hún var svipuð þeirri frá 1752:

Umm Merkia austur i fiórdungs hól þaðann i þver fell þaðan Ryttsyniz framann vid litla Mosfell og so austur i sandá og so ad Vestann Rædur Urdar ás i Midia Reide þaðann i Vördu þá er stendur á Myrdalz Ás so i sanda og aftur Ur Urdar ás [og: yfirstrikað] Ut i gard þann sem geingur Umm þvera tungu Mótz Vid smier hólz [Lág: yfirstrikað] Lag i slietta felle Rædur so smiör hólz Á til Lækar Dalz i þann farVeg sem fellr Ut Med Gilz backa á sömuleidiz lögfeste Jeg jtök þesse Skóg i slietta felle Mille landa Merkis gardz smiör hólz og fellz lágur Skóg i Lækar Dalz lande teig a gnups Myre er Leistur heitir jnn Vestur frá loona lind i hlass hvört Viku Verk jnn af ödru i Mótz vid Gunnsteinz stadar teig hun ...⁶⁷

Sigvaldi Eiríksson skrifaði undir lögfestuna. Hún var þinglesin á Skinnastað 18. júlí 1808. Ábúandi Núps gagnrýndi að í lögfestunni væri minnst á slægjuland á Gnúpsmýri þar sem ekki væri ljóst hvar sá staður væri.

Ári síðar, eða 11. júlí 1809, útbjó Sigvaldi Eiríksson nýja lögfestu fyrir Hafrafellstungu. Sú lögfesta er nánast samhljóða þeirri sem var útbúin árinu áður.⁶⁸

⁶⁵Skjal nr. 2 (68) a-b.

⁶⁶Skjal nr. 2 (44).

⁶⁷Skjal nr. 2 (69) a-b.

⁶⁸Skjal nr. 2 (70) a-b og skjal nr. 2 (46).

Enn á ný var lesin upp lögfesta fyrir Hafrafellstungu fyrir manntalsþingsrétti að Skinnastaða 29. júní 1824. Inntaks er að engu getið.⁶⁹

Undir lok þriðja áratugar 19. aldar, nánar tiltekið 27. júní 1829, sömdu E., G. og Guðmundur Sigvaldasynir nýja lögfestu fyrir Hafrafellstungu. Sú lögfesta er nánast samhljóða þeirri sem var útbúin árið 1752. Lögfestan var þinglesin á manntalsþinginu á Skinnastaða sama dag og hún var útbúin.⁷⁰

Hinn 25. júlí 1831 var haldin áreið á það land Skinnastaðarkirkju sem var fram til heiðar upp til móts við Hól á Fjalli, að beiðni prestsins á Skinnastaða vegna þess að óljóst var hvar svokallað Gil væri og vegna þess að bændur á Austara- og Vestaralandi höfðu nýtt sér land fram að svonefndum Grjótskurði sem lá milli Syðri- og Ytri Álftaflata.

Niðurstaða áreiðarmannanna, þar sem vikið er að mörkum móti Hafrafellstungu, var sú að:

Fyrir sunnan og vestan nefnt Gil [Beitivallagil] álitum vér að Skinnastada Kyrkja egi það umtalada Land, að undanteknum Beitivollum, eda þeim Heyskap miklum eda litlum sem hafður kynni vera í Gilskjapinum; Þar fyrir nordan og austan Gilid á Jörðin Austaraland Land sudur med Hafrafellstúngu Landi allt framm í Reid.

Enn sá litli Grasflötur, Biskupstjaldstæði, kémur þá til að tilheyra Skinnastada Kyrkju.⁷¹

Hinn 18. júlí 1831 var fyrir manntalsþingsrétti á Svalbarði lesið upp bann bræðranna Eiríks hreppstjóra og Guðmundar Sigurðarsona, sem eigenda og ábúenda Hafrafellstungu, gegn álfveiði í tilteknum takmörkum á Búrfellsheiði. Takmörkin eru ekki tilgreind en bann þeirra bræðra var einnig lesið upp fyrir manntalsþingsrétti á Skinnastaðarþingi 12. júlí og á Presthólum 14. júlí sama ár.⁷²

Í sóknarlýsingu Skinnastaðarsóknar frá árinu 1839 er Búrfellsheiði talin til Hafrafellstungu. Þar segir m.a.:

Í henni er haglendi gott með vötnum, mýrum, flóum og tjörnum. Á miðri heiðinni stendur einstakt fjall, sem kallað er Búrfell, með haglendi umhverfis að neðan. Utan undir fellinu eru tvö silungavötn, kölluð Búrfellsvötn, sem stundaður var veiðiskapur í framan af sumrum frá Hafrafellstungu allt undir þetta, og í heiðinni fram yfir aldamótin frægasta grasatekja, sem flestar nálægar sveitir sótt grös í, nú fyrir mörgum árum að öllu leyti gjöreydd af hreindýrum og uppblásin.⁷³

⁶⁹Skjal nr. 2 (47).

⁷⁰Skjal nr. 2 (72) a-b.

⁷¹Skjal nr. 2 (41) a-b.

⁷²Skjal nr. 2 (48).

⁷³Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 232.

Í bréfi sem Jón Jónsson, elsti, á Snartarstöðum sendi Eiríki Sigvaldasyni í Hafrafellstungu 17. september 1845 kom fram að Jón minntist þess að fyrrum eigandi Hafrafellstungu, Hrólfur Runólfsson, hefði leyft Austursandsbændum og þeim íbúum í Öxarfjarðarhreppi sem þess óskuðu, að nýta Búrfellsheiði til fjallagrasatekju gegn gjaldi. Í bréfinu kemur fram um hvaða landsvæði var að ræða:

Heidinn var TakMarkalaust brúkuð frá Djúpárbotnum austur, geingt sunnan verðum Svalbardsnúpum i milli SandAar og vestur Fjallgardsins, sudur undir Hólsminni -⁷⁴

Hinn 28. mars 1885 skráði presturinn á Svalbarði, Guttormur Vigfússon, niður lýsingu á landamerkjum jarðarinnar:

Samkvæmt eignarskjölum Svalbarðskirkju á hún tunguna milli Svalbarðsár og Sandár fram til Dettifossár, sem rennur austur úr Búrfelli sunnanverðu og í Sandá; en frá upptökum Dettifossár liggur eitt mýrarsund vestur til Svalbarðsárupptaka, og eru það sögð landamerki að landeign kirkjunnar á þá síðu sem til heiðar veit.

Stuttu síðar, nánar tiltekið 8. maí 1885, sendi Guttormur Sigvalda Jónssyni, einum eiganda Hafrafellstungu, landamerkjaskrána til samþykktar eða synjunar. Í bréfinu sem fylgdi með skránni kom fram að hinir tveir eigendur jarðarinnar, bræðurnir Björn í Skógum og Sigurður í Ærlækjarseli, væru þegar búnir að samþykkja landamerkjaskrána.

Sigvaldi sendi svarbréf til Guttorms 19. maí 1885. Í því kom fram að hann samþykkti ekki landamerkjaskrána. Neitun sína byggði hann á tveimur þáttum. Annar var sá að samkvæmt landamerkjaskránni flyttist talsvert heiðarland frá [Hafrafells]tungu. Þetta heiðarland taldi Sigvaldi að gömul skjöl, sem hann hefði undir höndum, sýndu að hefði verið ágreiningslaust í eigu Hafrafellstungu um langan aldur. Seinni þátturinn var sá að Sigvaldi átti von á því að fá afrit af máldaga Hafrafellstungu þá um sumarið.⁷⁵ Síðar samþykktu eigendur Hafrafellstungu landamerki Svalbarðskirkjulands.⁷⁶

Landamerki Hafrafellstungu voru skráð 20. janúar 1888. Þau voru þinglesin 29. júní sama ár:

Að norðan úr svokölluðum Lækjardalsfoss, ræður Gilsbakkaáin [skrifað Gislbakkaáin] með Lækjardals og Gilsbakkalöndum í svokallaðan Bug hvar hin svonefnda þverlout liggur að ánni. Síðan uppúr henni syðst beint á Fjórðungshól, þaðan í þverfell á hlið við Sandfellshaga land og með því í vörðu þá er stendur á Langa ás. Að austan á hlið með Svalbarðskirkjulandi ræður Langásin til syðri enda hans, þaðan beina stefnu í ós þann er liggur úr norðausturhorni Stórabúrfellsvatns, þaðan beina línu í hásuður yfir vatnið

⁷⁴Skjal nr. 2 (71) a-b.

⁷⁵Skjal nr. 2 (74). Sjá einnig skjal nr. 2 (73).

⁷⁶Skjal nr. 2 (123).

austan við hólma í því, á hól þann er stendur austan við norðaustur hornið á Búrfelli, síðan sömu stefnu til Dettifossár, svo ræður hún austur til Sandár, er svo ræður suður til Svartáshvíslar þar hún fellur í ána, síðan ræður kvíslin til upptaka sinna. Að sunnan á hlið við Víðirhólsland ræður úr upptökum Svartáskvíslar bein stefna í vestur yfir fjallgarðinn og með fjallalöndum sömu stefnu í há Reiði. Að vestan ræður bein stefna úr há Reiði á hlið við Austaralands land í Rauðhóla þufu, er stendur syðst á svokölluðum Rauðhólum sunnan og vestan við tungu borgir, síðan sömu stefnu norður eftir Borgar ás að austan verðu við há Stórás, síðan sömu stefnu í vörðu á Urðarás með Bjarnastaða og Smjörhóslöndum, og eftir honum í tjörn þá er liggur við norður enda hans, síðan í Smjörhóls á eftir garði þeim er liggur ur ytri enda tjarnarinnar í ána og ræður hún til hinna upphaflega nefndu Lækjardalsfossa.⁷⁷

Undir landamerkjabréfið skrifuðu eigendur Hafrafellstungu, þau G. Eiríksdóttir, S.S. Eiríksson og Sigurveig Sigurðardóttir. Landamerkin voru samþykkt af Svalbarðspresti, eigendum Víðirhóls H. Jónsdóttur og Kristjáni Kristjánssyni, umboðsmanni Sandfellshaga og Lækjardals, Stephan Stephensen, og umráðamönnum Gilsbakka, Stefáni Brynjólfssyni, Austaralands og Bjarnastaðalands, Jóh. Pálssyni og Páli Jóhannessyni. Í landamerkjabréfinu eru líka talin upp ítök Hafrafellstungu.

Samkvæmt jarðamatinu 1804 er virði sjálfseignarjarðarinnar Hafrafellstungu 20 hundruð. Á jörðinni er silungsveiði. Árlega fást greiddir tveir ríkisdalir fyrir að leyfa öðrum að tína fjallagrös. Hafrafellstunga getur nýtt skóg.⁷⁸

Foss tilheyrir Hafrafellstungu samkvæmt jarðamatinu 1849 og er metin til 20 hundraða. Þar kemur líka fram að landrými jarðarinnar sé mikið og „afrétt“ nokkur. Jörðin hefur nokkra silungsveiði austur í heiði.⁷⁹

Fasteignamat N-Þingeyjarsýslu 1916-1918 hefur að geyma landamerkjalyýsingu Hafrafellstungu. Sú lýsing er nánast samhljóða þeirri sem var útbúin 20. janúar 1888. Í matinu er einnig minnst á að Hafrafellstunga eigi mikið heiðarland. Sumarhagar eru góðir.⁸⁰

Eigendur Hafrafellstungu skrifuðu undir landamerkjabréf Hvannstaða árið 1890.⁸¹ Sjá nánar í kaflanum um Hvannstaði hér síðar.

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið í Hafrafellstungu frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

⁷⁷Skjal nr. 2 (10).

⁷⁸Skjal nr. 2 (58) a-b.

⁷⁹Skjal nr. 2 (38).

⁸⁰Skjal nr. 2 (17).

⁸¹Skjöl nr. 2 (4) a-b og nr. 2 (144).

5.6. „Afréttarland jarðanna Víðirhóls, Hólssels, Fagradals og Nýhóls“ á Hólsfjöllum

Hér er um að ræða landsvæði sem afmarkað er í landamerkjabréfi Víðirhóls, Hólssels, Fagradals og Nýhóls frá árinu 1890 og er þar kallað afréttarland en í kröfugerð í máli þessu nefnt sameignarland af gagnaðila íslenska ríkisins.

Árið 1848 fóru fram skipti á landi milli jarðanna Hóls, Hólssels og Víðirhóls. Eru þar tiltekin mörk Hóls, en allmikið land var óskipt, „fjallendi og afréttarland“ og er mörkum þess lýst eða eins og segir í skjalinu:

Árið 1848 þann 29 Júlí vorum við undirskrifaðir til staðar eptir ósk og beiðni hlutaðeiganda Eigineignar Bænda Msr Árna Brynjulfssonar á Hóli. Msr Árna Árnasonar á Víðirhóli og Sgr Jóns Sigurðarsonar á Grímsstöðum eiganda Hólsels: Til að skoða skipta og semja um téðra bænda oskiptra landareign ...

... Þó er athugandi við þessi skipti að hér er alleina tiltekið [talað: undirstrikað þ.e. yfirstrikað] um búfjárhaga: so sem engi útbeit og haglendi. Enn hlutaðeigendur semjast uppá að Fjallendi og Afréttarland sé óskipt og brúki í sameiningu eptir tiltölu af ofann nefndum eigendum þessara þrigga jarða í eptir greind örnefni. Úr Fálka klett á há Reiði. Úr Reiði beint austur yfir Fjallgarð í Sandá móts við Hafrafellstúngu land. Þaðann beint Austur uppá há Alptadyngu Fjallgarð. Þaðann á há Búngu. Þaðann í so nefnda Sandhnjúka. Þaðann í ytri Hrutá þar sem hún fellur í Selá, og eptir sem Hrutá ræður í Dauðagil Úr Dauðagili í Krumma skarð og þaðann í Hrafnakle[ttu].

Þetta land sem hér er að framan greint: Á Eigandi Hóls eptir réttri tiltölu við Víðirhól og Hólssel

... Við þessi skipti millum jarðanna Hólssels Hóls og Víðirhóls: Flýtur það af sjálfu sér að öll önnur skjöl sem eru fyrir þessum jörðum, og áhræra Landamerki ítök leiguparta eður undanfarna byggingu, upphafast og ógildast. Eins og allir þessara jarða umráðendur skuldbynda sig til, að taka jafnann þátt í því ef áfríað yrði land kyrkjunnar eptir því sem minst er á í Víðirhóls og Hólssels skjölum. Hafi þessi okkar skiptagjörningur og samningur *Fullkomið Máldagagildi* fyrir *Alda* og *Óborna* án þess að raskað verði

Til frekari staðfestu eru hlutaðeiganda og áreiðar manna undirskrifuð nöfn og hjáþrikkt Signet

A sama Ari og Degi sem upphaflega greinir

Staddir á Hóli á Fjöllum

Sjera Jón Austmann   S. Jónsson.   Bjarni Pálsson

handsalað

L.S.

L.S.⁸²

Þau skjöl varðandi Hólssel, Hól og Víðirhól, sem minnst er á í þessu bréfi, hafa ekki komið fram.

Landamerkjabréf fyrir afrjettarlandið var útbúið 3. júní 1890. Það var þinglesið 12. júní 1891:

Landamerkjaskrá fyrir afrjettarlandi jarðanna: Víðihóls, Hólssels, Fagradals og Nýhóls í Skinnastaðahreppi.⁸³ Úr Falkakletti í há Reiði, þaðan beint austur á fjallgarð á móts við Hafrafellstunguland og ræður þaðan Hvammstaðafjallgarður suður í Mýrgil, þaðan í ytri Minnisöxl, og þaðan í Klettagil. Þaðan suður austan við Bungu og suður á Austaribrekku við Dauðagil, þaðan eftir Dauðagili í Krummaskarð þaðan í Hrafnaklett. Þess ber að geta að Grundarhólseigandi á frían upprekstur fyrir geldfje sitt og eina trippisgöngu í Nýhóls og Fagradals, ofanrituðu afrjettarlandi og 2/5tu úr svo nefndum Flöt, ofan við Hrafnaklett. Samkvæmt landamerkjabrefi fyrir Víðihóli dato 29. Júlí 1848 eiga Víðihóls eigendur tveggja hesta vetrargöngu óátalda í Hólsselsmelum.⁸⁴

Undir bréfið skrifuðu Helgi Guðlaugsson, Hólsseli, Kr. Kristjánsson, Kristín Eiríksdóttir, Helga Jónsdóttir (þessi þrjú vegna Víðirhóls), S. Magnússon (gæti verið Sölvi Magnússon á Grímsstöðum), Bjarni Jónsson (e.t.v. á Hóli/Nýhóli), Jón Bjarnason (líklega í Fagradal), Sigtry[ggur] Benediktsson á Grundarhóli, S. S. Eiríksson og G. Eiríksdóttir (þessi tvö síðastnefndu væntanlega vegna Hafrafellstungu). Þorleifur Jónsson, prestur á Skinnastað, var samþykktur landamerkjabréfinu (líklega vegna Hafursstaða).

5.6.1. Hóll á Fjalli/Nýihóll

Kirkjan á Skinnastað á land á móts við Hól á Fjalli samkvæmt máldaga sem talinn er vera frá því um 1500. Þar kemur eftirfarandi fram:

kirkiann aa landareign framm vid gil framm fra lundum [Löndum, skv. einni uppskrift og löndunum skv. annarri] oc vpp a motz vid hool a fialle. er þar med fijskivatn oc Bæa stadur. oc v kapla gongu a vetur j hoolz jord a fialle.⁸⁵

Hinn 21. september 1566 seldi Þórður Pétursson séra Sigurði Jónssyni jörðina Klifshaga í Öxarfirði. Í staðinn:

... lofadi sira Sigurdur og gaf jordina Hol a fialli med iiij kugildum fyrir xiiij hundrud og ij kugillde er hann hia mier aa. og .ui. Kugilldi a hann mier ad

⁸²Skjal nr. 2 (140) a-b.

⁸³Strikað hefur verið yfir: Þess ber að geta ... Hólsselsmelum, og bætt við: „Ítökunum ekki lýst samkv. áskorun 20. maí 1953. Eru þau því niður fallin. J. Skaptason.“

⁸⁴Skjal nr. 2 (6) a-b. Ályktanir varðandi þau, sem skrifa undir, eru byggðar á athugun á öðrum landamerkjabréfum og sóknarmannatölum Víðirhólsprestakalls frá þessum tíma.

⁸⁵Skjal nr. 4 (51).

greida að næstum fardögum og þar til átta kugillde sidar meir so allz yrde xx kugilldi.⁸⁶

Eftirfarandi upplýsingar koma fram í reikningi Skinnastaðakirkju frá árinu 1591:

Skýnnastada kirkia hun aa alltt hejmaland mille merke gards og Brands lækiar ... Land eign framm vid gil fram fra londum, þar med fýski vathn og Bæiar stædi: v hrossa gongu j Holss jordu a vetur ...⁸⁷

Í minnisbók Odds Einarssonar Skálholtsbiskups er að finna vitnisburð Björns Jónssonar um landamerki Grímsstaða frá 4. júlí 1630. Þar segist hann hafa vitað til um eyðijörðina Grímsstaði á Fjalli síðan hann var uppvaxtarpiltur og aldrei hafi hann annað:

... hejrtt nie vitad enn hun ætte Land ut að þeirre a sem kallast Vassleisa og fellur austur (epter) auræfum a milli Holz og Grijmzstada og sudur fra a motz vid Modrudal að þeirre storu vordu sem kollud er Biskupzvarda og stendur a Grijmstadahalse. huor hallded er að skilie Nordlendinga og austfirdinga fiordung. og vestur i Jokulsaa.

Vppbygde minn saluge fader Jon Jonsson fyrrnefnda eydejord Grijmstade og bio þar iij ar eda fiogur. og smijdade hann þar upp fimm huz hejma og þriu huz i selenu og hann keiptte alla vidu þar til og heyrde eg alldrei nejna agrejning um fyrrsogd Landamercke og minn saluge fader logfeste fyrrnefnda jord til þessarra Landamerckia wti Wassleisu og sudur að Biskupsvordu a Grijmstadahalse. Enn nu fyrer faum arum hefe eg heyrtt að Jon Þorarenszon sem byr a Walpiotzstodum i Nupasveit i Presthola þijngum. að hann hafe viliad eigna sinne jordu Hole a Fialle alla þa Tungu j fra anne Vassleisu og sudur j grofena sem liggur fyr(ir) sunnann fra Fiallgardenum. Enn það hefur adur verid hallded Grijmstada Land atolulaust i allann máta suo lejnge sem eg hefe til vitad.⁸⁸

Jarðabók Árna og Páls segir árið 1712 jörðina með Hólsseli átta hundruð, en Hólssel helminginn. Silungsveiði í Blönduvatni hafa verið litla, grasatekju bjarglega fyrir heimilið, hvannatekju og rótagróft lítil. Engjar séu smáfengnar í mýrarsundum og starartjörnum um heiðina, úthagar góðir og miklir.⁸⁹

Frá árinu 1741 er varðveitt svohljóðandi lögfesta fyrir Hafrafellstungu sem skyldi standa til tólf mánaða:

⁸⁶Skjal nr. 2 (66), hér er þó farið eftir skinnbréfinu en það er útgefið, sbr. Íslenzkt fornbréfasafn XIV, bls. 527.

⁸⁷Skjal nr. 2 (62).

⁸⁸Skjal nr. 2 (121).

⁸⁹Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI. bindi, bls. 322.

... landareign Vr fiordungs Hol j þuerfell þadann Riettsins framann uid moosfell austur j sanda aa, Enn hid fremra Rædur Vrdaraas og Reidur Mots uid Hool á fialle firirbid eg huörium Manni ...⁹⁰

Nánar er sagt frá þessu máli í kaflanum um Hafrafellstungu.

Hinn 25. júlí 1831 var haldin áreið á það land Skinnastaðarkirkju sem var fram til heiðar upp til móts við Hól á Fjalli, að beiðni prestsins á Skinnastað vegna þess að óljóst var hvar svokallað Gil væri og vegna þess að bændur á Austara- og Vestaralandi höfðu nýtt sér land fram að svonefndum Grjótskurði sem lá milli Syðri- og Ytri Álftaflata.⁹¹ Nánar er fjallað um hana í kaflanum um Hafrafellstungu hér framar.

Landareign Hóls, Víðirhóls og Hólsfels var skipt árið 1848. Í skiptagerð segir:

Árið 1848 þann 29 Júlí vorum við undirskrifaðir til staðar eptir ósk og beiðni hlutaðeiganda Eigineignar Bænda Msr Árna Brynjúlfssonar á Hóli. Msr Árna Árnasonar á Víðirhóli og Sgr Jóns Sigurðarsonar á Grímsstöðum eiganda Holsels: Til að skoða skipta og semja um téðra bænda oskiptra landareign og kom okkur, og hlutaðeigendum samann um að nefndur bóndi Arni Brynjúlfsson sem eigandi Hóls. Eigi land allt óátalið í eptir greind um merki n[l.] Stefnuna í alptatjarnar ás og Viðarvatnsvík, þaðann í efri Fossdalsbrún, þaðann í hól í lækjum. Þaðann austann við fremri Fagradal, ut yfir miðt ytri Fagradals eingi þaðann frá Dalnum rett sunnan við krókavötn. Beint til Vesturs á Austari vegg, þaðann á há-Fjarðarsunds ás. Þaðann á Selás. Þaðann á há vatnsmela rönd og þaðann á Rauðhól. Enn vatnsleisann ræður að sunnann. Úr þessu landi fellur til Hólsels so kallaður Engidalspartur. stefnuna úr Viðarvatnsvík og í efri Fossdalsbrún, allt það sem þar er fyrir neðann. Þó hefur meirnefndur Árni Brynjúlfsson Torfristu á þessum Dalsparti og hann undir geingst að rista ekki í eing[inu] samt að verja eptir megni dalspart þenna.

Aptur fellur úr Holselmelemum stikki undir Hól. Beint úr Einbúa frá einbuaföt í Hól ofann við Holskíl. til suðausturs utann við so kallaðann Krubbumel, og allt það stikki út að mólendi. ...

Við þessi skipti millum jarðanna Hólsels Hóls og Víðirhóls: Flýtur það af sjálfu sér að öll önnur skjöl sem eru fyrir þessum jörðum, og áhræra Landamerki ítök leiguparta eður undannfarna byggíngu, upphafast og ógildast. ...

Til frekari staðfestu eru hlutaðeiganda og áreiðar manna undirskrifuð nöfn og hjáprikkt Signet

A sama Ari og Degi sem upphaflega greinir

⁹⁰Skjal nr. 2 (19) a-b.

⁹¹Skjal nr. 2 (41) a-b.

Staddir á Hóli á Fjöllum

Sjera Jón Austmann S. Jónsson. Bjarni Pálsson

handsalað L.S. L.S.⁹²

Í brauðamati sem útbúið var fyrir Skinnastaðarprestakall 21. október 1854 kemur fram að talin sé fimm kapla ganga í Hólsjörðu á Fjalli á vetrum.⁹³

Í skýrslu um tekjur og útgjöld Skinnastaðarprestakalls, sem útbúin var 11. júní 1867, kemur fram að prestakallið leigi 5 kapla göngu í Hólsjörðu á Fjalli.⁹⁴

Hinn 30. júní árið 1876 fóru fram landskipti milli Fagradals, Nýjahóls og Gamlahóls.⁹⁵ Nánar er fjallað um þau í kaflanum um Fagradal.

Hóll eyddist af uppblæstri og fór í eyði árið 1892.⁹⁶

Nýihóll er byggður úr landi Hóls árið 1869 og hefur verið í byggð síðan.⁹⁷ Land Hóls/Gamlahóls mun hafa verið lagt til Nýjahóls. Fagradalur var lagður undir Nýjahól árið 1944.⁹⁸

Landamerki jarðarinnar Nýjahóls voru þinglesin 29. júní 1888:

Nýihóll á land að austan fram með Víðirhólslandi að Grundarhólslandi sem ræður að sunnan, þvert vestur með því í Stórastein, úr honum sömu stefnu að Hólslandi í Stóruhæð, þaðan beint í einstökutjörn, úr henni beint í Miðdegisvörðu, og þaðan beina stefnu í Millukofabrot við læk, sunnan og neðan við Hólsflóa, úr því og í syðri Langholtsenda og svo allt fyrir austan nefnt Langholt útað Fagradalsá, að undanskyldu því engjastykki, sem Grundarhóli er áður úthlutað, og ræður Fagradalsá og Brunkulækur að norðan. Líka á Nýihóll utan við Fagradalsá vestan við Fagradalslandamerki, allt að utan í Lambhaganum suður fyrir stóra flöt, og vestan við Lambhagaskurð, og alla Þorgrímslæki útað Fagradalsmerkjum. Melastykki í Hólselsmelum fram að beinni stefnu úr Einbúa í Vörðu sunnan á Gildru í Hólakellingu. Ennfremur á Nýihóll tiltölulegan hluta, eftir dýrleika jarðarinnar í Bugu framan við mela götu ofan við Hólselsland og svonefnda Lauftorfu austan á Fjarðarsundsás og Móana utan við Þorgrímslæki, eins og í heiðinni fyrir utan.⁹⁹

Undir landamerkjabréfið skrifuðu eigendur Nýjahóls, Björn Kristjánsson, Kristján Guðmundsson og Sigurður Gunnlaugsson, Víðirhóls, Kristján Kristjánsson,

⁹²Skjal nr. 2 (140) a-b.

⁹³Skjal nr. 2 (63).

⁹⁴Skjal nr. 2 (124).

⁹⁵Skjöl nr. 2 (141) a-b og nr. 2 (142) a-b.

⁹⁶Land og fólk, bls. 344.

⁹⁷Land og fólk, bls 340. Ritsafn Þingeyinga II. Lýsing Þingeyjarsýslu II. Norður-Þingeyjarsýsla, bls. 57.

⁹⁸Land og fólk, bls. 340.

⁹⁹Skjal nr. 2 (8) a-b.

Helga Jónsdóttir og Kristín Eiríksdóttir, Grundarhóls, Jón Sigurðsson á Skinnalóni, og Fagradals, Jón Bjarnason.

Í landamerkjadómi Þingeyjarsýslu á Hólsseli 27. ágúst 1909 var tekið fyrir landaþrætumálið Sigurður Þorsteinsson vegna Hólssels gegn Jónasi Kristjánssyni vegna Fagradals. Minnst er á Nýjahól.¹⁰⁰ Meðal framlagðra skjala var skiptagerð um land Hóls, Víðirhóls og Hólssels frá árinu 1848.¹⁰¹ Sjá nánar kaflana um Hól og afréttarlönd.

Samkvæmt jarðamatinu 1804 er sjálfseignarjörðin Hóll metin á 8 hundruð. Henni fylgir hjáleiguna Hólssel. Þessi býli hafa útigang.¹⁰²

Í jarðmati 1849 er Hóll talinn 4 hundruð að dýrleika. Landrymi mun nægilegt.¹⁰³

Í fasteignamatinu sem útbúið var fyrir N-Þingeyjarsýslu á árunum 1916-1918 er að finna lýsingu á landamerkjum Nýjahóls. Lýsingin er nánast samhljóða þeirri sem var þinglesin 29. júní 1888. Umfjöllunin um melastykkið á Hólsselsmelum er þó ólík. Í fasteignamatinu stendur:

Nýihóll á ennfremur frá Fagradalsmerkjum melastykki í Hólsselsmelum. (sjá við Nr. 4 [Sjá umfjöllun um fasteignamatið í kaflanum um Fagradal.])¹⁰⁴

Ákveðin orð eru einnig skrifuð öðruvísi. Þannig er í fasteignamatinu talað um Víðihólsland, Hólsland, Myllukofabrot, Stóruflet, Þórgrímslæki, Melgötu, Hólsselsland og móana.

Í fasteignamatinu er einnig minnst á að land Nýjahóls sé lítið og að jörðin eigi upprekstrarétt. Sumarhagar eru góðir.

5.6.2. Hólssel

Hólssels á Fjalli er getið í greinargerð sem Björn Pétursson, sýslumaður á Bustarfelli, gerði um jarðeignir sínar 9. júní 1704. Þar er talað um Hól með Hólsseli.¹⁰⁵

Árið 1712 segir Jarðabók Árna og Páls Hólssel part af Hóli, 4 hundruð, byggt fyrir hér um 60 árum, aðeins afdeilt að túni. Kostir og ókostir sömu og á Hóli.¹⁰⁶

Ás var byggður í landi Hólssels, allan norður af bæ, árið 1862, en fór í eyði 1879.¹⁰⁷

Landamerkjabréf fyrir jörðina Hólssel var útbúið 26. maí 1889. Það var þinglesið 24. júní 1890:

¹⁰⁰Skjal nr. 2 (43) a-b. Þess má geta að skjöl þau sem fram voru lögð í málinu hafa ekki fundist, utan eitt.

¹⁰¹Skjal nr. 2 (140) a-b.

¹⁰²Skjal nr. 2 (58) a-b.

¹⁰³Skjal nr. 2 (38).

¹⁰⁴Skjal nr. 2 (17).

¹⁰⁵Skjal nr. 4 (61).

¹⁰⁶Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI. bindi, bls. 322-323.

¹⁰⁷Land og fólk, bls. 57.

Að sunnan ræður Vatnsleysan upp að vörðu á svokölluðum Vatnsleysukambi, þaðan í vörðu vestur á Langavatnshöfða, þaðan í Hrossbeinagíg, þaðan beint í Merkiholt á svokölluðum Flöt, þaðan beint í austur að Grundarhólsmerkjum þaðan í norður í há Selás þaðan í há Fjarðarsundsás, þaðan beint á austari Vegg á móts við Falkaklett, þaðan beint vestur að Sandi þaðan beint í syðra Norðmelsfjall þaðan beint vestur í Jökulsá og ræður hún að vestan. Úr þessu landi fellur melstykki að sunnan stefnan úr Einbúa beint í hól ofan við Hólskíl, en að utan úr vörðu syðst á Fjarðarsundsás beint í Vestur í vörðu syðst á Miðás þar á móti er lagður partur úr Engidal úr miðju Viðarvatnsvíki í efri Fossdalsbrún og allt þar fyrir neðan. Úr parti þessum heyrir til Grundarhóli torfrista og 3. hesta ganga.¹⁰⁸

Eigandi Hólssels, Helgi Guðlaugsson, skrifaði undir. Landamerkjabréfið var samþykkt af eigendum jarðanna Grundarhóls, Jóni Sigurðssyni, Grímsstaða, Sölva Magnússyni, Víðirhóls, Kristjáni Kristjánssyni og Helgu Jónsdóttur, 2/3 Nýhóls, Jóni Bjarnasyni, Fagradals, Jóni Bjarnasyni og umráðamanni Hafursstaða, Þorleifi Jónssyni.

Samkvæmt jarðamatinu frá árinu 1804 er Hólssel hjáleiga Hóls. Dýrleiki þess er 4 hundruð. Útigangur er nokkuð góður.¹⁰⁹

Hólssel telst 4 hundruð að dýrleika samkvæmt jarðamatinu frá árinu 1849. Þar kemur einnig fram að landkostir jarðarinnar séu góðir. Jörðin hefur hestagöngu og nokkuð meljatak. Meðan jörð þessi var í einu lagi við jörðina Hól átti Skinnastaðaprestur ítak í landinu sem var fimm hesta ganga en þegar þeim var skipt hlotnaðist Hólsseli öll hestaganga.¹¹⁰

Jarðatal Johnsens segir Hólssel hjáleigu.¹¹¹ Hins vegar er það sérmetin jörð í Nýrri jarðabók 1861, fornt mat 4 hundruð, nýtt 28,8 hndr.¹¹²

Greint er frá landmerkjum Hólssels í fasteignamati N-Þingeyjarsýslu 1916-1918. Lýsingin þar er nánast samhljóða þeirri frá 26. maí 1886. Helstu breytingarnar eru þær að í fasteignamatinu er talað um Fálkaklett og þar er Víðirvatnnes nefnt en ekki Viðarvatnsvíki. Í fasteignamatinu er líka minnst á að jörðin eigi upprekstrarland. Vetrararbeit er ágæt en gripir hafa litla sumarhaga. Einnig kemur fram í fasteignamatinu að fossar í Jökulsá fylgi landinu og að jörðin hafi rétt til tveggja hesta göngu í Víðihólslandi.¹¹³

5.6.3. Víðirhóll

Um tilurð Víðirhóls og landareign segir í Lýsingu Þingeyjarsýslu:

¹⁰⁸Skjal nr. 2 (9) a-b.

¹⁰⁹Skjal nr. 2 (58) a-b.

¹¹⁰Skjal nr. 2 (38).

¹¹¹Skjal nr. 4 (1).

¹¹²Skjal nr. 4 (2).

¹¹³Skjal nr. 2 (17).

Eftir sögn gamals manns, er lifði á Hólsfjöllum fram yfir 1900, er bærinn byggður 1835-1836 og er þá í kirkjubókum nefndur Víðihóll. En í jarðatali Johnsens er hann nefndur Fjallgarðssel, og virðist það benda til, að þar sem býlið var byggt hafi verið fornar seljarústir með þessu nafni. Víðihóll á stórt land, sem nær allt norður á landamerki hreppsins í Búrfellsheiði og austur á Haugsöræfi að landi Norður-Múlasýslu og auk þess langt suður fyrir bæinn. ... Í landinu eru 2 eyðibýli, Hvannstaðir í Búrfellsheiði og Þrælagerði sunnan við svo nefnt Viðarvatn, ...¹¹⁴

Stefán Þórarinsson segir í lýsingu Skinnastaðarsóknar árið 1839, að Fjallgarðssel sé nýlega byggt, meinist að vera gömul selstaða frá Hóli. Jafnframt talar hann um Víðirhól sem mun vera sama jörð.¹¹⁵

Landareign Hóls, Víðirhóls og Hólssels var skipt árið 1848. Nánar er fjallað um þetta mál í kaflanum um Hól á Fjalli/Nýjahól.

Í landamerkjabréfi afréttarlands Hólsfjalla frá 1890 er vitnað í landamerkjabréf Víðirhóls frá 1848. Það bréf hefur ekki fundist.¹¹⁶

Skrifað var undir landamerkjabréf jarðarinnar Víðirhóls 7. ágúst 1885. Skjalið var þinglesið 31. maí 1886:

Að austan ræður bein stefna úr Hrafnaklettum í háa fjallgarðinn fyrir ofan Krubbana, þaðan bein stefna út fyrir ofan Bunguvatnsmýrar að Langamúla. Að utan ræður bein stefna þvert vestur fyrir utan Ytri-Fagradal. Að vestan ræður bein stefna fram mitt Fagradals engi, þaðan bein stefna fram fyrir ofan Fremri-Fagradal í Hól í Lækjum, þaðan bein stefna í Eystri-Fossdalsbrún, þá bein stefna í mitt Viðarvatnsvik, þaðan beint í há Álftatjarnarás, og ræður þá Ytri-Vatnsleysa að sunnan í Hrafnakletta.

Jörðin á að tillölu í óskiftu heiðarlandi Fjallajarða.¹¹⁷

Undir bréfið skrifaði Fr. Guðmundsson. Það var samþykkt af eigendum Víðirhóls, Jóni Árnasyni og Kr. Kristjánssyni, Grundarhóls, J. Sigurðssyni, Nýjahóls, Birni Kristjánssyni og K. Guðmundssyni, Fagradals, J. Bjarnasyni og Grímsstaða, S. Magnússyni.

Jarðatal Johnsens getur Fjallgarðssels, hjáleigu frá Hóli.¹¹⁸

Víðirhóll er 2 hundruð að dýrleika samkvæmt jarðamatinu frá 1849. Þar kemur einnig fram að útheyskapur sé allmikill, en fremur langsóttur. Landrými jarðarinnar er mjög gott og landsvæðið er afar gott fyrir allan pening.¹¹⁹

Ný jarðabók 1861 talar um Víðirhól sem sérmetið býli, áður 2 hundruð, nýtt mat 14,4 hundruð.¹²⁰

¹¹⁴Ritsafn Þingeyinga II. Lýsing Þingeyjarsýslu II. Norður-Þingeyjarsýsla, bls. 63-64.

¹¹⁵Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknarlýsingar, bls. 229.

¹¹⁶Skjal nr. 2 (6).

¹¹⁷Skjal nr. 2 (1).

¹¹⁸Skjal nr. 4 (1).

¹¹⁹Skjal nr. 2 (38).

Í fasteignamati N-Þingeyjarsýslu 1916-1918 er Víðirhóll með eyðijörðinni Hvannstöðum talin ein jörð. Landamerkjalyásinginn sem þar er skráð er nánast samhljóða þeirri frá 7. ágúst 1885. Í fasteignamatinu er reyndar talað um hól í Lækjum. Landrými er sagt mikið og gott. Fjallaland, móar, mýrar og melar. Sumarhagar eru góðir.¹²¹

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Víðirhóli frá því að jarðarinnar er fyrst getið og þar til hún fór í eyði árið 1965. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett. Nú hafa verið byggð nokkur sumarhús á svæðinu.

5.6.4. Fagridalur

Fagridalur mun byggður í landi Hóls um 1860. Þar var búið samfelld frá 1861-1944. Þá var jörðin lögð undir Nýjahól.¹²²

Árið 1876 fóru fram landaskipti milli Fagradals, Nýjahóls og Gamlahóls. Í greinargerð sem samin var vegna þessa stendur eftirfarandi:

Þann 30 Júní 1876 fram fór að Hólsemi á fjöllum þvílík landskipti millum jarðanna Fagradals, Nýjahóls og Hóls, sem hjer skal greyna að Fagridalur á land að austan fram með Víðirhólslandi sem eldri skjöl tiltaka - fram í hól í lækjum, að sunnan, þaðan [þaðan: bætt við ofan línu] utan við brúnku læk ofan í fagradalsá, og utan við hana í vörðu vestan við næsta skurð, vestan við brota veitu, og úr henni, beint í vörðu sunnaná ystuhæð, þaðan í vörðu síðst á vestustuhæð, og svo á Fagridalur alla laufreitu vestan við grjót útað Krókavötnum, en heiðarmerkin ráða að utan, eins og eldri skjöl greyna.

Nýjihóll á land að austan fram með Víðirhóls landi að Grundarhóls landi, sem ræður að sunnan ofaná svonefnda stóruhæð, þaðan úti einstökutjörn, og þaðan í miðdegisvörðu, og þaðan í hólsurð, úr henni ofan við hólstún úti millubrot við læk sunnan og neðan við hólsflóa; úr því út og austur hróagarð þann er liggur þaðan í síðri langholts enda, og svo allt fyrir austan nefnt langholt, útað fagradalsá [útað fagradalsá: bætt við ofan línu] (að undanskyldu því engjastikki sem Grundarhóli er áður úthlutað) og ræður hún og brúnkulækur að norðan. Og laufengi á Nýjihóll utan við fagradalsá, vestan við áður nefnda merki vörðu, vestan við brota veitu, allt að utan í lambhaganum suður fyrir stóraflata, og vestan við lambhagaskurð, eins og áður hefur verið brúkað frá Nýjahóli; og alla Þorgrímslæki útað fagradals merkjum

Hóll á land vestan við áður nefnt langholt, að austan fram með nefndum Nýjahóls merkjum fram að Grundarhóls landi, sem ræður að sunnan, og

¹²⁰Skjal nr. 4 (2).

¹²¹Skjal nr. 2 (17).

¹²²Land og fólk, bls. 345.

Hólselsland að vestan útað bugaskurði, og ræður hann útað melagötu frá Hóli, svo á hann allt utan við nefnda götu útað grjóthálsi mótsvið lambhaga; líka á Hóll það af laufengi [sem: yfirstrikað] í lambhaga sem hann hefur áður brúkað, og ábúendur Nýjahóls og Hóls lofa að skýra með auð kennilegum merkjum sín í milli. Bugana framan við melagötu ofanvið Hólselsland, og svo nefnda lauftorfu austan á fjarðarsundsás, brúka þessir 3. nefndu bæir - sem skiptin eru gjörð á milli - í sameiningu til beitar. Og móana utan og vestan við Þorgrímslæki, útað fornum heiðar merkjum, eiga þeir einsog heiðina fyrir ofan í sameiningu, eptir rétttri tiltölu við dyrleika þeirra.

Melastikki því er nefndir bæir eiga inní Hólselslandi, er skipt með þeim svoleiðis: að Fagradalur á utanaf nefndu stikki fram að beinni stefnu úr einbúa í vörðu sunnan við gildruhóla í Hólsbeitarhús. Nýihóll á frá þeirri stefnu fram að beinni stefnu úr sama einbúa í vörðu sunnaná gildru í Hólskelling. Og Hóll á þar fyrir sunnan að Hólselsmerkjum, sem gömul skjöl tilgreina.

Af þessu landaskipta brifi leiðir að [allir] [hér hefur molnað úr skjalinu og er þetta orð ágiskun] eldri samningar eru með því, úr gildi gengir, og hefur það hér eptir fyrir alda og óborna fullkomið lagagildi.

Sama stað ár og dag sem upphaflega greynir

Árni Árnason Kristján Jóhannsson Sigurbjörn Guðmundsson

fyrir Hól fyrir Fagradal fyrir Nyjahól

viðstaddir vottar

Guðm. Árnason Jón Árnason Olafur Jónsson

V Nikulásson Kristján Kristjánsson.¹²³

Landamerkjum Fagradals var þinglýst 31. maí 1886:

Fagradalur á land að austan frá Hóli í Lækjum, beina stefnu út fyrir austan fremri Fagradal og út mitt Fagradalsengi út fyrir Ytri-Fagradal þaðan beina stefnu vestur sunnan við Krókavötn á austari Vegg. Að sunnan eru merki úr Hól í Lækjum vestur utan við Brunkulæk í Fagradalsá og utan við hana í vörðu vestan við næsta skurð vestan við Brotaveitu [breytt í uppskrift úr Brotaveita] og úr henni beint í vörðu sunnan á yztu hæð, þaðan í vörðu syðst á vestustu hæð og vestur á vegg, en veggurinn ræður að vestan.

Ennfremur fylgir Fagradals heimalandi, land eyðijarðarinnar Gamlahóls og eru þar merki sem hér greinir, að austan frá Fagradalsá fram Langholt, úr því í Hróagarð, þaðan í millubrot, þaðan í Miðdagsvörðu, þaðan í Einstökutjörn og beint í Stóruhæð, þvert vestur af Stórasteini, þaðan þvert vestur að

¹²³Skjöl nr. 2 (141) a-b og nr. 2 (142) a-b.

Hólsselslandi, svo út há Selás, þaðan út á há Fjarðarsundsás, en að utan ræður bein stefna vestur úr vörðu á Merkjatorfu í vörðu á Merkjatorfu í vörðu vestan við Stóraflata, og þaðan beint í vörðu utan við Fjarðarsundsás. Jörðin á og tiltölu í óskiftu heiðarlandi Fjallajarða.¹²⁴

Undir skrifuðu eigendur Fagradals, J. Bjarnason, Grundarhóls, Jón Sigurðsson og Hólssels, Helgi Guðlaugsson og ábúendur Víðirhóls, Jón Árnason, Friðrik Guðmundsson og Kristján Kristjánsson og Nýjahóls, Björn Kristjánsson og Kristján Guðmundsson auk eiganda Nýjahóls að hluta, S. Gunnlaugssonar. Fagridalur var lagður undir Nýjahól árið 1944.¹²⁵

Í fasteignamati N-Þingeyjarsýslu 1916-1918 er að finna landamerkjalyýsingu Fagradals. Það sem sagt er um landamerki Fagradals og eyðijarðarinnar Gamlahóls er nánast samhljóða því sem sagt er um þessi býli í landamerkjalyýsingunni sem var þinglesin 31. maí 1886.¹²⁶ Í fasteignamatinu kemur einnig fram að Fagridalur hafi mikið landrými og upprekstrarland. Sumarhagar eru góðir.¹²⁷

5.7. Hvanntaðir

Um Hvanntaði segir svo í Lýsingu Þingeyjarsýslu:

1854 er byggt býlið Hvanntaðir í landi Víðihóls norðarlega (í Búrfellsheiði), og fer það í eyði 1878.¹²⁸

Á manntalsþingi að Skinnastað 9. júlí 1867 var presturinn spurður um það hvernig staði á jörðinni Hvanntöðum og gaf hann skýrslu þar að lútandi.¹²⁹ Skýrsla þessi finnst ekki í dómsskjölum Þingeyjarsýslu.

Landamerkjabréf fyrir eyðijörðina Hvanntaði var útbúið 24. maí 1890. Það var þinglesið 12. júní 1891:

Að sunnan ræður bein stefna úr Klettagili í Mynnis öxl og þaðan í Mýrdalgil; að vestan ræður Hvammstaðafjallgarður út að Hafrafellstúngu merkja línu, þaðan í upptök Svartásskvíslar, og ræður landamerkjum þar til hún fellur í Sandá; þaðan bein stefna í Þorsteinsnef og þaðan í Sandhaug á Alptadyngjufjallgarði; að austan ræður Fjallgarðurinn frá Sandhaug að Klettagili.¹³⁰

¹²⁴Skjal nr. 2 (5) a-b.

¹²⁵Land og fólk, bls. 340.

¹²⁶Í fasteignamatinu er reyndar talað um hól í Lækjum, Ystuhæð og Vesturhæð. Þar er einnig talað um ... þaðan út há Fjarðarsundsás ... í stað ... þaðan út á há Fjarðarsundsás ... og í fasteignamatinu stendur ... að utan ræður bein stefna vestur úr vörðu á Merkjatorfu í vörðu vestan við Stóraflata ... í stað ... að utan ræður bein stefna vestur úr vörðu á Merkjatorfu í vörðu á Merkjatorfu í vörðu vestan við Stóraflata ...

¹²⁷Skjal nr. 2 (17).

¹²⁸Ritsafn Þingeyinga II. Lýsing Þingeyjarsýslu II. Norður-Þingeyjarsýsla, bls. 57 og 64. Sbr. Land og fólk, bls. 57.

¹²⁹Skjal nr. 2 (51).

¹³⁰Skjal nr. 2 (4) a-b.

Eigendur framangreinds lands, þau Kr. Kristjánsson, Helga Jónsdóttir og Kristín Eiríksdóttir (eigendur Víðirhóls) skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af S. S. Eiríkssyni, G. Eiríksdóttur og Jóni Björnssyni (líklega vegna Hafrafellstungu), Jóni Bjarnasyni (líklega vegna Fagradals og Nýhóls), Helga Guðlaugssyni (Hólsseli) og Bjarna Jónssyni (e.t.v. í Víðidal).¹³¹

Í landamerkjabréfi Hvannstaða er talað um „Kvannstaði“ og „Mýrdalsgil“ en ekki „Hvammstaði“ og „Mýrdalgil“ eins og í landamerkjabókinni.¹³²

Eyðijörðin Hvannstaðir er talin með Víðirhóli í fasteignamati 1916-1918. Í kaflanum um Víðirhól í fasteignamatinu er að finna landamerkjalyýsingu jarðarinnar.¹³³

5.8. Grímsstaðir og Nýibær

Grímsstaða á Fjöllum mun fyrst getið árið 1367 í Hítardalsbók, máldögum Oddgeirs Þorsteinsonar, Skálholtsbiskups, en þar segir:

Christfienu a Grijmsstodum fylger xv ær ein kýr og hross.¹³⁴

Ekki kemur fram um hvaða Grímsstaði er að ræða en þetta hljóta að vera Grímsstaðir á Fjöllum. Grímsstaða eða Kristfjárins er ekki getið í Vilchinsmáldögum. Samkvæmt vitnisburði frá árinu 1514 lágu Grímsstaðir á Fjalli undir Möðrudalskirkju.¹³⁵ Það er endurtekið í vitnisburði frá 1517 að Grímsstaðir liggi undir Möðrudalskirkju að öllum skyldum.¹³⁶

Elsti hluti Sigurðarregisturs frá árinu 1525 (þ.e. kirknamáldagar, þegar Jón Arason tók við Hólastóli) telur meðal húsalausra eyðikota Hólastóls Grímsstaði á austuröræfum. Þessi eyðikot höfðu flest óbyggð verið um næstu 30 ár eða lengur.¹³⁷

Jón Guðmundsson lýsir landamerkjum Möðrudals í vitnisburðarbréfi sínu frá 6. desember 1532. Hann var barnfæddur að Möðrudal og bjó þar til 19 ára aldur en faðir hans séra Guðmundur Jónsson hélt staðinn í 26 ár. Um landamerkin segir Jón að:

... sinn fader hefde hallded landeign Maudrudals stadar ad þeim læk sem fellur undan Sulundum ofan i Haulkná. sem rided er ofan i Vopnafiaurd. ok svo langt austur i heidina under þrivardna háls a Skioldolfstada veg. ok halft Seningarvatn. ok oll griotgardzvoþn. ok framm a þrivardna fiallengard er stendur a hestleid. Bruarveg ok halfan Arnardal ad ollum giædum. ok atta hrossa göngu beit i Vegge ok Krokmei. ... Her med lyste hann. ad Skalholltzstadar eign hefde þa vered halldin halfer Grimstader a fialle. enn Maudrudalsstadar halfer. ok sinn fader hefde þar haft egg ok fugl. skog og gras. oc allar

¹³¹ Ályktanir varðandi þau, sem skrifa undir, eru byggðar á athugun á öðrum landamerkjabréfum og sóknarmannatölum Víðirhólsprestakalls frá þessum tíma.

¹³² Skjal nr. 2 (144).

¹³³ Skjal nr. 2 (17).

¹³⁴ Skjal nr. 4 (42).

¹³⁵ Skjal nr. 4 (52).

¹³⁶ Skjal nr. 4 (53).

¹³⁷ Skjal nr. 4 (54).

landznytjar. enn landamerke ofan ad á þeirre sem kaullud er Vatsleysa. her sagde hann ongvann hafa atalad medan hann visse. utan um þrivardnaháls hefde Skioldolfstadamenn uppatalad. þo þar yrde ecke framkvæmd á.¹³⁸

Ólafur Hjaltason Hólabiskup hafði 8. september 1563 makaskipti á þeim hluta í:

eydikotinu Grimsstöðum sem reiknadur hefur verit Holakirkju motz uid Skalaholltmenn sem kalladur hefur verid iij hndr.¹³⁹

Í máldagasafni Gísla biskups Jónssonar frá um 1570 (1570 - 1576) segir í máldaga Möðrudalskirkju:

Item stadurenn leigdur fyrer .xv. fiorduunga smiors med hálfum Grijmstødum.¹⁴⁰

Í minnisbók Odds Einarssonar Skálholtsbiskups er að finna vitnisburð Björns Jónssonar um landamerki Grímsstaða frá 4. júlí 1630. Þar segist hann hafa vitað til um eyðijörðina Grímsstaði á Fjalli síðan hann var uppvaxtarpiltur og aldrei hafi hann annað:

... hejrtt nie vitad enn hun ætte Land ut ad þeirre a sem kallast Vassleisa og fellur austur (epter) auræfum a milli Holz og Grijmzstada og sudur fra a motz vid Modrudal ad þeirre storu vordu sem kollud er Biskupzvarda og stendur a Grijmstadahalse. huor hallded er ad skilie Nordlendinga og austfirdinga fiordung. og vestur i Jokulsaa.

Vppbygde minn saluge fader Jon Jonsson fyrrnefnda eydejord Grijmstade og bio þar iij ar eda fiogur. og smijdade hann þar upp fimm huz hejma og þriu huz i selenu og hann keiptte alla vidu þar til og heyrde eg alldrei nejna agrejning um fyrrsogd Landamercke og minn saluge fader logfeste fyrrnefnda jord til þessarra Landamerckia wti Wassleisu og sudur ad Biskupsvordu a Grijmstadahalse. Enn nu fyrer faum arum hefe eg heyrtt ad Jon Þorarenzson sem byr a Walþiotzstodum i Nupasveit i Presthola þjngum. ad hann hafe viliad eignu sinne jordu Hole a Fialle alla þa Tungu j fra anne Vassleisu og sudur j grofena sem liggur fyr(ir) sunnann fra Fiallgardenum. Enn það hefur adur verid hallded Grijmstada Land atolulaust i allann máta suo lejnge sem eg hefe til vitad.¹⁴¹

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns árið 1712 segir Grímsstaði sex hundruð að dýrleika, hálfa í eigu Skálholtsstóls. Engjar engar, nema hvað hent verði í úthögum, sem eru góðir og miklir. Einnig segir:

¹³⁸Skjal nr. 4 (66).

¹³⁹Skjal nr. 4 (58).

¹⁴⁰Skjal nr. 4 (60).

¹⁴¹Skjal nr. 2 (121).

Barkastader eður Backastader kallast örnefni suður undir Grímstaðanúp, þar atla menn að í fyrndinni hafi byggð verið, þó þess sjáist nú lítil merki af tóftarústum. Ekki má hjer byggð setja fyrir heyskapparleysi. Tóftarústirnar eru og viði vaxnar.¹⁴²

Landamerkjabréf Grímsstaða og Nýjabæjar var þinglesið 31. maí 1886:

Grímsstaðir eiga land úr Hrúta þar sem hún fellur [í eða úr] Selá, vestur Dimmagil í [í, tvítekið] Svartfell á Dimmafjallgarðsvegi. Þaðan beina stefnu í Skarðá, þar sem hún fellur í Jökulsá, en Jökulsá ræður að vestan, þar til Ytri Vatsleysa fellur í hana.

Svo ræður hún að upptökum, þaðan beina stefnu í Selá þar sem Hrúta fellur í hana.

Nýibær.

Nýabæarland takmarkast af nyrðri og Syðri Vatsleysu svo lengi sem þær ráða landi.¹⁴³

Undir bréfið skrifuðu eigendur Grundarhóls, Jón Sigurðsson, Víðirhóls, Jón Árnason, Grímsstaða, Sölvi Magnússon, Víðidals, Bjarni Jónsson, Hauksstaða, Kr. Jóhannesson og Hólssels, H. Guðlaugsson.

Hinn 15. maí 1922 var útbúið nýtt landamerkjabréf fyrir Grímsstaði og Nýjabæ. Það var þinglesið sama ár:

Grímsstaðir eiga land úr Hrúta þar sem hún fellur í Selá, vestur Dimmagil í Svartfell á Dimmafjallgarðsvegi, þaðan beina stefnu í Skarðá þar sem hún fellur í Jökulsá, en Jökulsá ræður að vestan þar til ytri Vatsleysa fellur í hana, svo ræður hún að upptökum, þaðan bein stefna í Selá þar sem Hrúta fellur í hana.

Nýibær.

Nýabæarland takmarkast af nyrðri og syðri Vatsleysu svo lengi sem þær ráða landi.¹⁴⁴

Undir bréfið skrifuðu eigendur Grímsstaða, þau Sigurður Kristjánsson, Halldóra Sigurðardóttir, Kjartan Kristjánsson og Arnbjörn Kristjánsson. Landamerkin voru samþykkt af eigendum Hauksstaða í Vopnafirði, Vilmundi Helgasyni, Hólssels, Sigurði Þorsteinssyni, Víðirhóls, Ingólfi Kristjánssyni og Birni Sigvaldasyni og Grundarhóls, Jóni Sigtryggssyni.

Grímsstaðir stóðu fyrr um 7 km suðaustur af núverandi býli. Um aldamótin 1900 fóru þeir í eyði vegna uppblásturs og bærinn fluttur á rústir Nýjabæjar.¹⁴⁵

¹⁴²Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI. bindi. Kaupmannahöfn 1943, bls. 321-322.

¹⁴³Skjal nr. 2 (2) a-b.

¹⁴⁴Skjal nr. 2 (3).

Sjálfseignarjörðin Grímsstaðir er metin til 6 hundraða samkvæmt jarðamatinu 1804. Jörðin hefur ágætan útigang.¹⁴⁶

Grímsstaðir eru með Nýjabæ taldir 6 hundruð að dýrleika samkvæmt jarðamatinu 1849. Þar kemur einnig fram að engi jarðarinnar sé mjög víðslægt en fremur slitrótt og reitingssamt. Það er sérlega kjarngott en sumt nokkuð langsótt. Landrými og landkostir eru afar góðir fyrir allan pening.¹⁴⁷

Ný jarðabók 1861 segir nýtt mat á Grímsstöðum með hjáleigunni Nýjabæ vera 35,2 hundruð.¹⁴⁸

Í fasteignamati N-Þingeyjarsýslu 1916-1918 er að finna lýsingu á landamerkjum Grímsstaða og Nýjabæjar. Hún er nánast samhljóða þeirri sem var þinglesin 31. maí 1886. Í matinu kemur einnig fram að landrými sé mikið og kjarngott. Mestmegnis fjalla- og melaland. Sumarhagar eru ágætir fyrir sauðfé.¹⁴⁹

Töluverður málarekstur varð um mörk Möðrudalslands á árunum 1884-1892, en þar sem þar virðist ekki komið inn á mörk móti Grímsstöðum eða öðru landi á Hólsfjöllum vísast til þess í máli 2/2005.

Árið 1962 var land jarðarinnar Grundarhóls lagt undir Grímsstaði II og Grímstungu II.¹⁵⁰

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Grímsstöðum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.9. Afréttir og afréttarnot

Í XIII. bindi Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns¹⁵¹, er yfirlýsing eiganda Hafrafellstungu, 1. maí 1703:

Land á hún mikið til heiðar og mikið af því í fjarska.¹⁵²

Í Jarðabók Árna og Páls fyrir Öxarfjörð, sem tekin var saman árið 1712, segir um Skinnastað:

Afrjett á staðurinn milli Jökulsár og Vargilsár fyrir vestan Lands lönd, og er að fornu talin 50 hundraða eign, og liggur veiðivatnið [Fiskivatn, sem sagt er liggja fjórða part þingmannaleiðar fram á heiði] í þessum afrjett. Grasatekja bjargleg og hvannatekja og rótagróftur í sama afrjettar landi. Upprekstur hefur

¹⁴⁵Land og fólk, bls. 331. Ritsafn Þingeyinga II. Lýsing Þingeyjarsýslu II. Norður-Þingeyjarsýsla, bls. 57 og 61.

¹⁴⁶Skjal nr. 2 (58) a-b.

¹⁴⁷Skjal nr. 2 (38).

¹⁴⁸Skjal nr. 4 (2).

¹⁴⁹Skjal nr. 2 (17).

¹⁵⁰Land og fólk, bls. 338.

¹⁵¹Hliðsjónarskjal, bls. 387.

¹⁵²Skjal nr. 4 (61).

Þessi sveit brúkað jafnlega í þennan afrjett fyrir lömb og geldfje eftir leyfi staðarhaldarans, en ekki hefur hann skilið sjer eður tekið vissan afrjettartoll. Skógur er og nokkur í þessum afrjett, sem enginn brúkar.¹⁵³

Jarðabók Árna og Páls nefnir ekki „afrétt“ í Búrfellsheiði, þegar fjallað er um Hafrafellstungu, hins vegar er nefnt, að silungsvéiði í stöðuvötnum á Búrfellsheiði hafi að fornu verið gagnvæn og grasatekja næg og brúkast af ábúendum sveitarinnar eftir leyfi landsdrottins fyrir óákveðna greiðasemi. Hvannatekja sé að nokkru gagni á þessari heiði, brúkast lítt. Úthagar jarðarinnar eru sagðir mikið víðlendir og merkilega góðir til heiðanna, en verði ekki beittir fyrir fjarlægðar sakir.¹⁵⁴

Ekkert er heldur minnst á „afrétt“ í tengslum við Sandfellshaga en grasatekja og hvannatekja sé næg fyrir heimilið.¹⁵⁵

Jarðabókin 1712 getur ekki heldur um „afrétti“ jarða í Núpasveit. Varðandi Arnarstaði segir:

Grasatekja í betra lagi, brúkast af þessarar sveitar búendum öðru hvörju eftir leyfi landsdrottins fyrir óákveðinn góðvilja. Hvannatekja og rótagróftur í betra lagi, brúkast lítt nú, hefur áður brúkast í harðindum. ...

Úthagarnir eru góðir og miklir, en liggja sumir í fjarska til heiðarinnar ...¹⁵⁶

Hinn 18. júlí 1831 var fyrir manntalsþingsrétti á Svalbarði lesið upp bann bræðranna Eiríks hreppstjóra og Guðmundar Sigurðarsona, sem eiganda og ábúanda Hafrafellstungu, gegn álfveiði í tilteknum takmörkum á Búrfellsheiði. Takmörkin eru ekki tilgreind en bann þeirra bræðra var einnig lesið upp fyrir manntalsþingsrétti á Skinnastaðarþingi 12. júlí og í Presthólum 14. júlí sama ár.¹⁵⁷

Stefán Þórarinsson á Skinnastað¹⁵⁸ fjallar ekki um afréttarmál í lýsingu prestakallsins frá árinu 1839, en um Búrfellsheiði segir í lýsingu Hafrafellstungu:

Þaðan fyrir austan og sunnan Hafrafell liggur grasi vaxin heiði og austur að fjallgörðum, en fyrir austan þessa fjallgarða er svokölluð Búrfellsheiði, sem nær allt fram að Hólsmynni og út undir Þistilfjörð. Í henni er haglendi gott með vötnum, mýrum, flóum og tjörnum. á miðri heiðinni stendur einstakt fjall, sem kallað er Búrfell, með haglendi umhverfis að neðan. [Síðan kemur lýsing á nytjum landsins, sem er tekin upp undir Hafrafellstungu].¹⁵⁹

Halldór Árnason (Johnsen)¹⁶⁰ segir í lýsingu Presthólasóknar árið 1839:

¹⁵³Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI. bindi. Kaupmannahöfn 1943, bls. 306-307.

¹⁵⁴Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI. bindi, bls. 314.

¹⁵⁵Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI. bindi, bls. 317.

¹⁵⁶Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns XI. bindi, bls. 327.

¹⁵⁷Skjal nr. 2 (48).

¹⁵⁸Stefán Þórarinsson (1783-1849) var prestur á Skinnastað frá 1837 til dauðadags. (Íslenzkar æviskrár IV. bindi, bls. 340-341).

¹⁵⁹Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 232.

¹⁶⁰Halldór Árnason (1791-1861) hélt Presthóla 1832-1848. (Íslenzkar æviskrár II. bindi, bls. 242).

Afréttarland Núpsveitinga og Sléttunga nær austur undir Þistilfjarðarfjöllin að austanverðu, en að Valþjófstaðafjalli að sunnanverðu, og Sléttan er að norðanverðu. Landið liggur að mestu undir Núpasveit og nokkuð undir Sléttu.¹⁶¹

Um Búrfellsvötn segir Valdimar Ásmundsson í lýsingu Svalbarðssóknar frá því um 1875:

6. Búrfellsvötn eru norðaustur af Búrfelli. Þau eru þrjú og er eitt þeirra allstórt. Í þeim er silungur mikill. Þar var fyrrum veiði stunduð úr Hafrafellstungu en nú er því löngu hætt.¹⁶²

Síðan segir Valdimar í athugasemd:

Vera má að réttast hefði verið að geta eigi Búrfellsvatna. Þau heyra til landeign Hafrafellstungu í Axarfirði, því að landamerki eru utar (um Langás sem er suðvestur frá Svalbarðsgnúpum) að menn ætla.¹⁶³

Hinn 29. júlí árið 1848, var skipt óskiptu heimalandi jarðanna Hóls, Víðirhóls og Hólssels, þ.e. búfjárhögum og engi en „fjallendi og afréttarland“ var óskipt. Er mörkum þess lýst í bréfi áreiðarmanna og jafnframt ógilt eldri skjöl fyrir þessum jörðum. Meginhluti þessa bréfs er tekinn upp í kafla 5.6. en hér er endurtekið það sem segir um mörkin:

Þó er athugandi við þessi skipti að hér er alleina tiltekið [talað: undirstrikað þ.e. yfirstrikað] um búfjárhaga: so sem engi útbeit og haglendi. Enn hlutaðeigendur semjast uppá að Fjallendi og Afréttarland sé óskipt og brúkst í sameiningu eptir tiltölu af ofann nefndum eigendum þessara þrigga jarða í eptir greind örnefni. Úr Fálka klett á há Reiði. Úr Reiði beint austur yfir Fjallgarð í Sandá móts við Hafrafellstúngu land. Þaðann beint Austur uppá há Alptadyngu Fjallgarð. Þaðann á há Búngu. Þaðann í so nefnda Sandhnjúka. Þaðann í ytri Hrúta þar sem hún fellur í Selá, og eptir sem Hrúta ræður í Dauðagil Úr Dauðagili í Krumma skarð og þaðann í Hrafnakle[ttu].

Þetta land sem hér er að framan greint: Á Eigandi Hóls eptir réttri tiltölu við Víðirhól og Hólssel

...¹⁶⁴

Hinn 30. júní árið 1876, fóru fram landskipti milli Fagradals, Nýjahóls og Gamlahóls. Þar er vitnað til „heiðarmerkja“ eins og eldri skjöl greini. Raunar er víðar vitnað til eldri skjala. Um „sameignarland“ jarðanna, þar með talið heiðarlandið segir í öðru bréfinu (bréfin nær samhljóða nema um stafsetningu):

¹⁶¹Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags. Reykjavík 1994, bls. 240.

¹⁶²Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 254.

¹⁶³Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 254.

¹⁶⁴Skjal nr. 2 (140) a-b.

Bugana framan við melagötu ofanvið Hólselsland, og svo nefnda lauftorfu austan á fjarðarsundsás, brúka þessir 3. nefndu bæir - sem skiptin eru gjörð á milli - í sameiningu til beitar. Og móana utan og vestan við Þorgrímslæki, útað fornum heiðar merkjum, eiga þeir einsog heiðina fyrir ofan í sameiningu, eptir rétttri tiltölu við dyrleika þeirra.

...

Af þessu landaskipta brifi leiðir að [allir] [hér hefur molnað úr skjalinu og er þetta orð ágiskun] eldri samningar eru með því, úr gildi gengir, og hefur það hér eptir fyrir alda og óborna fullkomið lagagildi.¹⁶⁵

Þorvaldur Thoroddsen segir í Lýsingu Íslands árið 1919:

Upp af Múlasýslum og Norður-Þingeyjarsýslu eru afar víðáttumikil beitarlönd og afréttir, enda fjárrækt þar með miklum blóna, t.d ... Fjallasveit og víðar. Upp af Þistilfirði er mikill og grösugur heiðafláki, er heitir Búrfellsheiði, enda hefir þar áður verið mikil byggð; í Fjallasveit eru mikil víðirlönd og mellönd, og lifa menn þar því nær eingöngu á sauðfjárrækt.¹⁶⁶

Stjórnarráð Íslands sendi öllum sýslumönnum landsins bréf 29. desember 1919. Þar var þeim tilkynnt að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í almenningum frá 27. september beri þeim að skila skýrslu við fyrsta tækifæri um svæði í sýslum þeirra sem teljast vera almenningar og um afréttarlönd sem ekki sannanlega hafa tilheyrt eða tilheyri nú nokkru lögbýli.¹⁶⁷ Steingrímur Jónsson sýslumaður í Þingeyjarsýslu svaraði 6. apríl 1920 og í svari hans kemur m.a. eftirfarandi fram:

Um aðra almenninga en þessa er mér ekki kunnugt, en vel má vera, að í óbyggðum Norður-Þingeyjarsýslu séu einhver lönd, sem rétt sé að telja almenninga, þó mér reyndar þyki það fremur ólíklegt. Einnig má vera, og er enda líklegt, að suður af Fnjóskadal, vestanvert við afrétt Bárðdæla, séu svæði sem telja beri til almenninga.¹⁶⁸

Jóhann Stefánsson, sýslumaður í Þingeyjarsýslu, lýsir „afréttum“ og fjallskilum þannig vorið 1959:

Hverjir afréttir eru í sýslunni?

Fjallahreppur:

Hólssandur liggur milli Öxarfjarðar og Fjallahrepps, afrétt tilheyrandi báðum þeim hreppum. Takmörk að vestan Jökulsá á Fjöllum. Austan Krókavötn og Flár. Búfjárhagar Hólssels ráða að sunnan.

¹⁶⁵Skjöl nr. 2 (141) a-b og nr. 2 (142) a-b.

¹⁶⁶Þorvaldur Thoroddsen, Lýsing Íslands III. bindi. Kaupmannahöfn 1919, bls. 195.

¹⁶⁷Skjal nr. 2 (39).

¹⁶⁸Skjal nr. 2 (40).

Búrfellsheiði, liggur milli Fjallahreppa og Svalbarðshrepps, afréttarland 3ja hreppa, Öxarfjarðarhrepps, Svalbarðshrepps og Fjallahrepps. GangnamÖörk milli hreppa um Heiðagilshrygg, Svartás í Þorsteinsnef að norðan, í Þvergilshæð að austan. Takmörk að sunnan landamerki Víðihóls og Fagradals.

Útfjallgarður. Takmarkast að austan af Bungutorfum, Austari-brekkum á Haugsfjallgarði. Gulsgili og skarði að sunnan. Landamerkjum Víðihóls að vestan. Afréttir Vopnfirðinga liggja á þessu gangnasvæði að austan.

Framfjallgarður tekur við sunnan Útfjallgarðs, takmarkast að austan af Dimmukvísl og Öskufjallgarði. Gengið þar móti Vopnfirðingum, sem eiga afrétti þar að.

Grímsstaðanúpar. Takmarkast af Biskupshálsi að austan og Skarðsá að sunnan, Jökulsá á Fjöllum liggur þar að vestan. Að norðan búfjárhagar Grímsstaða. (Oddviti)

Öxarfjarðarhreppur:

Afréttur Öxarfjarðarhrepps takmarkast af þessum línnum:

Að norðan úr Brunná, eftir landamerkjagirðingu á Núpsmýri austur yfir Öxarnúp beina stefnu í Gæsavatn, þaðan í Hraunsnef, þá ræður Botnsgilsvægið að upptökum Djúpár, eftir Djúpá í Langás, þaðan í Búrfellshól og í Fossinn í Fossá. Eftir það ræður Sandá í Svartárvísl, þaðan beina stefnu um Svartás í Reyði. Úr Reyði í Fálkaklett í Syðra Norðmelsfjall og í Jökulsá. (Oddviti)

Presthólahreppur:

Úttakmörk afréttar hreppsins má segja þau sömu og takmörk hreppsins sjálfs, og verður að telja hreppinn sjálfum sjer nógan með sumarhaga. Inntakmörk afréttar eru þar, sem eftir venju á hverri jörð, úttakmörk búfjárhaga eru, en þeir eru það landsvæði, sem næst liggur byggðinni, og búfénu er að jafnaði haldið á haust, vetur og vor. (Oddviti)

...

Fjallahreppur:

Um eignarrétt að afréttum í hreppnum skal þetta tekið fram: Það af Hólssandi, sem liggur innan hreppamarka Hólsfjalla, mun tilheyra Hólsseli, Búrfellsheiði er sameiginleg afrétt allra hreppsþúa, og liggur ekki innan landamerkja neinnar jarðar Fjallahrepps, en þó innan hreppamarka. Sama er að segja um Útfjallgarð. Aftur á móti er Framfjallgarður og Grímsstaðagnúpur í Grímsstaðalandi og eign þeirra bænda er þar þúa. (Oddviti)

Öxarfjarðarhreppur:

Afréttir allar eru í einkaeign. Aðalafréttarlöndin eiga eftirtaldar jarðir: Þverá, Sandfellshagi, Hafrafellstunga, Austara-Land og Hafursstaðir. Auk þess eiga nokkrar fleiri jarðir afréttir í smáum stíl. (Oddviti)

Presthólahreppur:

Afréttur allur er í einkaeign, þ.e. jarðeigenda, og fyrst og fremst notaður af búendum hreppsins sjálfs. (Oddviti)

...

Hverjar reglur gilda um upprekstrarrétt á afrétti í sýslunni, t.d. hvort hann er takmarkaður eða háður sérstöku leyfi árlega af hálfu afréttareiganda eða hreppsnefndar?

Fjallahreppur:

Engar reglur gilda um upprekstur á afrétti í hreppnum, þar sem fje er jafnan sleppt í búfjárhaga á vorin, þar sem landrými er hér mikið á öllum jörðum. (Oddviti)

Öxarfjarðarhreppur:

Engar reglur gilda um upprekstrarrétt. (Oddviti)

Presthólahreppur:

Vart er hægt að tala um upprekstur í þeirri merkingu, sem víða tíðkast á landi hér. Fénu er „sleppt í heiðina“, (málvenja hér) að vorinu, oftast að sauðburði loknum, nú orðið, og er engum takmörkunum háð nema veðráttunni og fjáreigendum sjálfum. (Oddviti)

...

Fjallahreppur:

Engir almenningar eða öræfi liggja að afréttarlöndum hreppsins.

Öxarfjarðarhreppur:

Afréttarlönd í Öxarfjarðarhreppi eru lokaður hringur og takmarkast eða liggja saman við afréttir Presthólahrepps að norðan, Svalbarðshrepps að austan og Fjallahrepps að sunnan.

Presthólahreppur:

Afréttur Presthólahrepps er innilokaður, þ.e. afréttur næstu hreppa Svalbarðs- og Öxarfjarðarhrepps-, liggja utanvið.

...

Rétt samkvæmt bréfum oddvitanna vottar:

Skrifstofu Þingeyjarsýslu og Húsavíkurkaupstaðar, 13. maí 1959

Sýslumaður Þingeyjarsýslu

Jó[han]n Skaptason.¹⁶⁹

Afréttarlöndum Hólsfjallamanna, leitarsvæðum og fjallskilum er þannig lýst í Gögnum og réttum:

Afréttarlönd Fjallamanna liggja austan og norðan Hólsfjallabyggðarinnar og eru allmikil að yfirferð, þótt dagsögungur séu þar víðast.

Merkjalínur afréttarlanda þessara eru sem hér segir: Að vestan ræður Jökulsá á Fjöllum, að sunnan Grímsstaðanúpar að sýslumörkum Norður-Múlasýslu eða landamerkjum Víðidals. Liggur sú lína að austan að Dimmukvísl norðaustan í Dimmafjallgarði, þar sem mætast afréttarlönd Vopnfirðinga og Fjallamanna í austurenda Dimmagils. Frá Dimmagili liggur merkjalínan norðvestur Haugsöræfi um Bungu í Hólknárbotna, þar sem koma saman

¹⁶⁹ „Upplýsingar um afréttir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959.“ Bls. 1-7.

leitarlönd Þistilfirðinga og Fjallamanna. Að norðan liggja mörkin úr Hólknárbotnum vestur á Þorsteinsnef við Sandá, þaðan í Svartás, en hann er austan við fjallgarðinn vestan Búrfellsheiðar, þá vestur um Hólssand um fjallið Reyður og í Jökulsá. Norðan við þessa merkjalínu smala bæði Þistilfirðingar og Öxfirðingar.

...

Afréttarlönd þau, sem nú hefir verið stuttlega gerð grein fyrir, skiptast í fimm leitarsvæði: Núpa, Syðra- og Ytra-Fjallgarðsstykki, Hólssand og Búrfellsheiði.

Tekur aðeins dag að ganga leitarsvæði þessi nema Búrfellsheiði. Hún er smöluð á tveim dögum, og hefjast göngur þar degi fyrir en á hinum leitarsvæðunum, eða 19. september.

Eigi er það nema hluti Búrfellsheiðar, sem Fjallamenn smala. Mikinn hluta hennar ganga Öxfirðingar, svo og Þistilfirðingar. Eru réttir eða aðhöld á tveim stöðum í heiðinni til að draga sundur fé í fyrstu göngum eftir sveitum. Er annað hjá Búrfelli, en þar er leitarmannakofi Axfirðinga, en hitt er á eyðibýlinu Hvannstöðum, þar sem Fjallamenn hafa gangnaskýli. Fyrri gangnadaginn smala Fjallamenn að Hvannstöðum og reka í aðhaldið. Koma þar Axfirðingar og Þistilfirðingar eftir fé sínu, ...

Um 24 menn voru taldir þurfa í fyrstu göngur Fjallamanna, auk sendimanna á réttir í Axarfjörð, Þistilfjörð og Víðidal.¹⁷⁰

Eftir að þetta var ritað, var girt landgræðslugirðing á Hólsfjöllum árið 1953 og Öxfirðingar tóku við göngum á a.m.k. hluta lands utan girðingar, en Landgræðslan sá um smölun innan girðingar.¹⁷¹ Síðan urðu Hólsfjöll sauðlaus og byggð lagðist af að mestu.

Leitarsvæði Öxfirðinga eru þessi samkvæmt Göngum og réttum:

Takmörk Öxarfjarðarhrepps í heiðunum eru þessi:

Að norðan úr Brunná um Núpsvatn norðarlega og til suðausturs um þvera Núpa, um Gæsavatn nálægt miðju, og sama stefna austur yfir Mýrarselsás, um Hraunnef og austur skammt norðan við eyðibýli, sem Melur heitir, og í vatnsfarveg, sem kemur sunnan úr Botnagili. Ræður sá vatnsfarvegur suður að Botnagili og það svo suður úr. Um Botnagil eru vatnaskil milli Ormarsár og Djúpár, sem fellur suður Djúpárbotna og síðan austur í Svalbarðsá. Úr Botnagili að sunnan eru merkin í Djúpá, austur af Einbúa. Ræður þá Djúpá suður að nyrðri enda Langáss og í vörðu yzt á ásnum. Á þar að ráða bein stefna úr Einbúanum, sem er vestur af Djúpárbotnum norðarlega og í

¹⁷⁰Göngur og réttir V. bindi. Akureyri 1987, bls. 200-202.

¹⁷¹Göngur og réttir V. bindi, bls. 197-198.

vörðuna. Þá eftir há-Langás í aðra vörðu syðst á Langás. Þaðan bein stefna um Búrfellsvötn í Búrfellshól, sem er fast við norðausturhorn Búrfells. Úr Búrfellshól eru mörkin suðaustur í Fossá, um brúnina rétt ofan við eyðibýlið Foss. Ræður þá Fossá merkjum austur í Sandá. Þá Sandá suður þangað, sem Svartáskvísl fellur í hana, og eftir það Svartáskvísl að upptökum. Frá upptökum Svartáskvíslar er bein stefna vestur yfir Svartás og Laufskálafjallgarð, nokkru sunnan við Reiðgil og vestur í há-Reyður, sem er vestur á Hólssandi. Úr Reyður suður í Fálkaklett, en svo heitir hæsta standbergið nyrzt í Vestur-Vegg. Úr Fálkakletti er bein stefna suðvestur um hábungu Syðra-Norðmelsfjalls í Jökulsá og ræður svo áin þaðan norður.

Leitarsvæði Öxfirðinga er háð þessum sömu merkjum að öðru leyti en því, að Hólsfjallamenn hafa gengið allstórt stykki af því að sunnan á Hólssandinum, allt norður að syðra Reyðarhorni og niður á miðjan Sand og Norðmelseyrar norður undir Selfoss. Ganga því Öxfirðingar ekki nema upp að miðjum Hólssandi, þó að mikið landflæmi þar sunnan við tilheyrir Hafursstöðum í Öxarfirði.

Afréttarsvæðin eru þessi:

Hafursstaðaheiði liggur meðfram Jökulsá upp að miðjum Hólssandi og austur að Reyður.

Landsheiði tekur við þar norður af og nær austur á Borgarás og suðaustur að Reyður. Var með henni jafnvel oft áður fyrir smalað allt austur að Smjörhólsárfarvegi.

Tunguheiði tekur við þar austan við, alla leið austur að Laufskálafjallgarði og norður að Gilsbakkaá.

Núpar og Urðir heitir leitarsvæðið þar norður af og allt norður að sveitarmörkum.

Þessi leitarsvæði eru öll gengin hvert út af fyrir sig, og farið á sama degi til byggða aftur, enda er þar enginn leitarmannakofi.

Búrfellsheiði er aðskilin frá áðurnefndum leitarsvæðum af allmiklum fjallgarði, sem heitir Laufskálafjallgarður, og liggur heiðin meðfram honum að austanverðu, það er að segja sá hluti, sem tilheyrir Öxarfirði. Annars eiga Fjöllungar leitarsvæði suður af Öxfirðingum og Þistilfirðingar austar í Búrfellsheiðinni.

Öxfirðingar eiga þarna í Búrfellsheiðinni gangnakofa, sem stendur vestan undir háu fjalli, er Búrfell heitir. Fyrstu göngur eru alltaf gengnar á tveim dögum og þá gist í kofanum, ...¹⁷²

¹⁷²Göngur og réttir V. bindi, bls. 183-184.

Engin „afrétta“- eða leitalýsing úr Presthólahreppi er í Göngum og réttum, en umsögn er í Lýsingu Þingeyjarsýslu:

Afréttarland er allur miðhluti skagans, þegar heimalöndum sleppir, en þau ná saman strandlengis. Göngur eru hér því mjög auðveldar, aðeins einn dagur, ...
Leitarstykki eru þrjú: Vestur-Sléttuheiði, Austur-Sléttuheiði og Hólsheiði.
Aðalfjallskilarétt er á Blikalóni.¹⁷³

Samkvæmt Lýsingu Þingeyjarsýslu eru leitar svæði Öxfirðinga fimm: 1. Hafursstaðaheiði, sem nær austur á Reyði og suður um Hólssand, alla leið upp á mólendi Fjallamegin. Merki um Fálkaklett á svonefndum Vesturvegg og hábungu Syðra- Norðmelsfjalls. 2. Landsheiði, norðan við Hafursstaðaheiði og nær að Tunguheiði. Austurmörkin um Reyði og Borgarás. Með henni smalað nokkuð suðaustur fyrir Reyði, austur í Geilar og að Smjörhólsá. 3. Tunguheiði sem sé öll í landi Hafrafellstungu og nær suður í Flár og austur að Laufskálafjallgarði en norður að Gilsbakkaá. 4. Urðir sem ná frá Gilsbakkaá norður að landi Presthólahrepps. Merki um Gæsavatn. 5. Búrfellsheiði sem að mestu tilheyri Hafrafellstungu, öll austan við Laufskálafjallgarð, út og suður með honum að austanverðu. Að henni liggja Hvannstaðafjallgarður og til austurs frá honum Svartás, að norðaustan Súlnafjallgarður.¹⁷⁴

Gagnafyrirkomulag í Öxarfirði hefur breyst mikið á síðustu áratugum. Þannig segja Karl Sigurður Björnsson og Guðmundur Theodórsson árið 1987, að fé Öxfirðinga hafi vegna fækkunar fjár í Fjallahreppi og eyðingar innstu býla í Þistilfirði farið mjög út fyrir takmörk Öxarfjarðarhrepps. Því hafi samist um að Öxfirðingar gangi langt inn á aðliggjandi svæði. Vegna fólksfæðar og víðáttu gangnasvæðisins sé „afréttinni“ skipt niður í þrjú aðalgangasvið og réttað úr hverju fyrir sig með nokkurra daga millibili í fyrstu göngum.¹⁷⁵

Þessi þrjú svæði munu vera Búrfellsheiði, Seljaheiði og Hólssandur og Flár vestan Hvannstaðafjallgarðs, auk þess Framheiðar, sem áður kölluðust Lands- og Hafursstaðaheiðar.¹⁷⁶

5.9.1. Hólsfjöll

Opinber hreppsmálafundur var haldinn á Víðirhóli 1. maí 1894 og var þá tekin ákvörðun um heimalönd (búfjárhaga) og „afrétti“ sveitarinnar. Takmörkin voru sett með eftirfarandi hætti:

Línan utan um heimaland Hólsfjallasveitar sje frá Kallhól við Jökulsá austur með Fremri-Núp í Núpaskarði; þaðan í Biskupsöxl um Tungufjöll í

¹⁷³Ritsafn Þingeyinga II. Lýsing Þingeyjarsýslu II. Norður-Þingeyjarsýsla. Reykjavík 1959, bls. 104-105.

¹⁷⁴Ritsafn Þingeyinga II. Lýsing Þingeyjarsýslu II. Norður-Þingeyjarsýsla, bls. 71-74.

¹⁷⁵Göngur og réttir V. bindi, bls. 194-195.

¹⁷⁶Göngur og réttir V. bindi, bls. 195-200.

Hrafnakletta í Austari-Fjallgarði, ofan við (Víðihóls-)Bæjarkrubb í Langamúla; þaðan í þvert vestur sunnan Krókavatna í Fálkaklett og vestur í Klettakrár við Jökulsá; síðan ræður Jökulsá í Kallhól.¹⁷⁷

Á sama fundi var samþykkt að allir mættu að venju sleppa fé sínu í heimalöndum og að þau yrðu hreinsuð ásamt „afréttum“ af gangnamönnum. Einnig var tveimur mönnum falið að gera upp niðurfallinn gangnakofa á Hvannstöðum á kostnað sveitarinnar.

Að afloknu hreppaskilabingi að Grundarhóli 18. júní 1909 var haldinn hreppsmálafundur. Þar var m.a. rætt um að ákveða takmörk á búfjárhögum og afréttarlandi sveitarinnar. Komist var að þeirri niðurstöðu að sömu takmörk skyldu ráða og verið höfðu en þau voru svohljóðandi:

Úr Kallhól í Núpaskarð þaðan norður Ytri nup í Biskupsöxl þaðan bein lína í Tungufjöll, yfir Víðirholsfjallgarð í Krubbabrun þaðan norður í Langamúla þaðan vestur í Krókavötn og Fálkaklett og sama lína vestur í Jökulsá.¹⁷⁸

Aðalfundur fyrir Fjallahrepp var haldinn að Grímsstöðum 10. maí 1913. Þar var m.a. rætt um kofabyggingu í Heljardal og var ákveðið að verja til þess peningum úr sveitarsjóði og hreppsnefnd falin framkvæmd málsins við hlutaðeigandi hreppa.¹⁷⁹

Nokkra innsýn inn í fyrirkomulag gangna í Fjallahreppi má fá af fylgiskjali gangnaseðilsins árið 1913. Þar koma eftirfarandi upplýsingar fram:

Göngurnar hefjast í Búrfellsheiði að morgni 18. þ.m. en degi síðar á hin svæðin og fje sje komið til rjettar að Grundarhóli árd(egis) þann 20. mánaðarins en úr 2. göngu 25. en 3. göngum 10. október. Þar sem að engin vissa er fyrir að Þistilfirðingar mæti með rekstrana er þessi sem ætlaður er 1. rekstur ætlað að fara úteptir úr Hvannstaðakofa að Halfnaðri heiðargöngunni ef þá er fengin vissa hjá gangnamönnum úr Þistilfirði að ekki verði mætt. En ef þeir segja að mætt verði að ljúka þá heiðargöngunni og mæta síðan. Af fjallskilasjóði verður greitt fyrir að taka af Flautafellsrjett ef ekki verður mætt en þeir sem sækja rekstrana útvega mann til þess.¹⁸⁰

Einnig má sjá af fyrrnefndu fylgiskjali að gangnaforingjar eru fimm talsins og svæðin sem þeim er falin umsjón yfir eru Búrfellsheiði, Hólssandur, Útfjallgarður, Framfjallgarður og Núpar.

Upplýsingar um réttir í Fjallahreppi er að finna í fjallskilabók hreppsins og eru þær dagsettar 12. september 1915 að Grímsstöðum. Þar kemur þetta m.a. fram:

Fje sje komið til rjettar að Grundarhóli árdegis Mánudaginn 20. þ.m. svo menn geti dittað að rjettinni áður en rekið er inn. Auk þess er ætlast til að aukarjettirnar sjeu settar svo í stand að hægt sje að reka í þær í haust.

¹⁷⁷Skjal nr. 2 (84).

¹⁷⁸Skjal nr. 2 (85).

¹⁷⁹Skjal nr. 2 (86).

¹⁸⁰Skjal nr. 2 (93).

Grímsstaðamenn gjöri við aukarjettina þar og Hólsselsmenn við rjettina þar ásamt manni frá Jóhannesi í Fagradal og á það að gjörast Fimmtud. 16 þ.m. og aukarjettina að Víðihóli gjöri þeir við Víðihólsbændur og Nyhóls og leggi Sigurður í Hólsseli eitthvað til þess, og framkvæmist það Föstud. 17. þ.m.¹⁸¹

Eftirfarandi upplýsingar um fyrirkomulag gangna í Fjallahreppi eru líkast til forrit gangnaseðils sem dagsett er að Grundarhóli 10. september 1916. Þar segir:

Göngur byrja í Búrfellsheiði mánudaginn 18. sept., en degi síðar annarsstaðar. Fé sé komið til réttar að Grundarhóli árdegis á miðvikudag. Axfirðingum skal mæta til sundurdráttar við Langavatn. Búrfellsheiðarsafn rekist að Víðihóli og þaðan til réttar að Grundarhóli.¹⁸²

Þær upplýsingar sem fylgja hér á eftir um fyrirkomulag gangna í Fjallahreppi eru ódagsettar en eru líkast til frá árinu 1917. Þar kemur fram að það ber, að ósk Öxfirðinga, að draga fé þeirra úr Búrfellsheiðarsafni á Hvannstöðum og reka til móts við þá. Einnig ber gangnaforingja Búrfellsheiðar að sjá um, ef mögulegt er, að Fjallafé náist úr safni Þistilfirðinga.¹⁸³

Í fjallskilabók Fjallahrepps er að finna eftirfarandi upplýsingar frá árinu 1928. Þar segir að gangnaforingi Búrfellsheiðar ráðstafi gangnamönnum að sækja á Búrfellsafreitt og Halldórskot og til smölunar í Fosshólum. Jafnframt er ætlast til þess að gangnamenn Búrfellsheiðar fari einum degi fyrr en venjulega og byggi rétt á Hvannstöðum.¹⁸⁴

Almennur hreppsmálafundur fyrir Fjallahrepp var haldinn að Grímsstöðum 7. júní 1928. Þar voru fjallskilamál m.a. rædd og samþykkt að leggja niður síðasta rekstur á milli Fjalla og Þistilfjarðar og hreppsnefnd falið að semja við Öxfirðinga um að þeir taki Fjallafé í Þistilfirði úr þriðju og fjórðu rétt og reki í Öxarfjörð. Hreppsnefnd var einnig falið að sjá um að sett yrði upp aðhald fyrir haustið á Hvannstöðum og að mælast til við Öxfirðinga að þeir gerðu slíkt hið sama hjá Búrfellskofa fyrir næsta haust.¹⁸⁵

Hreppsmálafundur Fjallahrepps var haldinn að Grímsstöðum 26. júní 1938. Þar var hreppsnefnd falið að ráða fjóra menn til þess að fara í vorgöngur í Búrfellsheiði utan Mynnis, væntanlega Hólsmynnis, á kostnað fjallskilasjóðs.¹⁸⁶

Hinn 30. október 1938 var almennur hreppsmálafundur haldinn að Grímsstöðum. Þar kom fram að fjallskilum var ágreiningslaust lokið samkvæmt gangnaseðli. Samþykkt var þó að tveir til þrír menn færu aukaleit í Búrfellsheiði og að

¹⁸¹Skjal nr. 2 (94).

¹⁸²Skjal nr. 2 (95).

¹⁸³Skjal nr. 2 (96).

¹⁸⁴Skjal nr. 2 (98).

¹⁸⁵Skjal nr. 2 (87).

¹⁸⁶Skjal nr. 2 (88).

fjallskilasjóður skyldi borga þeim laun. Að öðru leyti væru afréttarlöndin gefin upp til eftirleitar.¹⁸⁷

Á almennum hreppsmálafundi að Grímsstöðum 2. júlí 1939 var ákveðið að fjallskilasjóður skyldi kosta fjóra menn í rúningssmölun í Búrfellsheiði utan Mynnis, þ.e. líkast til Hólsmynnis. Um tilhögun smölunarinnar segir:

... þessir Búrfellsheiðarmenn smali vestan við Hvannstaðafjallgarð og sunnan við Minni til bæja. Menn þessir sje 1 frá Fagradal, 1 frá Hólsseli, 2 frá Víðihóli, Sveini á Nýjahóli er ætlað fara á Búngutorfur og á móti Heiðarmönnum. Menn úr Hólsseli smali við Hólssand frá Grímsstöðum og Grundarhóli fjallgarðinn og Núpana.¹⁸⁸

Hinn 27. júní 1943 á almennum hreppsmálafundi á Grímsstöðum var samþykkt að vorgöngur í Búrfellsheiði yrðu kostaðar af fjallskilasjóði. Oddvita var einnig falið að tilkynna Öxfirðingum að Fjallamenn séu ekki mótfallnir því að hætta að ganga Fosshóla utan við Svartáskvísl.¹⁸⁹

Fjallskilareglugerð fyrir Norður-Þingeyjarsýslu austan Jökulsár var gefin út árið 1894. Í I. kafla, Um fjallskil o.fl., segir m.a.:

1. gr. Norður-Þingeyjarsýsla, austan Jökulsár, er eitt fjallskilafjelag og er hver hreppur deild út af fyrir sig, sem aptur skiptist, þar sem þörf gjörist, í smærri deildir, eptir því sem landi og vatnsföllum hagar. Hreppsnefndirnar skipta hver sínum hreppi eptir samkomulagi hreppsúa í þessar smærri deildir og skal rita þær með tölu og ummerkjum í fjallskilabók hreppsins.

2. gr. Yfirstjórn allra fjelagsdeildanna hefur sýslunefndin á hendi samkvæmt tilsk. 4. maí 1872, en hreppsnefndirnar hafa að öðru leyti alla stjórn og framkvæmd í fjallskilamálum á hendi innbyrðis í deildunum.

3. gr. Allt land skiptist í afrjetti og heimalönd. Það skulu vera afrjettir, sem að fornu hafa verið. Svo getur og sýslunefndin ákveðið nýja afrjetti eptir uppástungum hreppsnefndanna, enda komi þær eigi í bága við 50. gr. stjórnarskrárinnar.

4. gr. Hver hreppsnefnd ákveður í sínum hrepp takmörkin á milli afrjetta og heimalanda, eptir að hún hefur borið sig saman um það við landeigendur og aðra, er hlut eiga að máli. - Verði ágreiningur millum hreppsnefndar og hlutaðeiganda í tjeðu efni, skal leggja málið undir sýslunefndina til endilegs úrskurðar. - Síðan semur sýslunefndin skrá yfir allar afrjettir í sýslunni með tölu og ummerkjum, og sömuleiðis yfir allar fjárrjettir sýslunnar. Skal í skrá þessari tekið fram, undir hvert hreppsfjelag hver afrjettur heyrir og hverjar afrjettir og heimalönd ganga skal að hverri rjett. Skal síðan rita skrána í fjallskilabók hvers hrepps.

¹⁸⁷Skjal nr. 2 (89).

¹⁸⁸Skjal nr. 2 (90).

---

40. gr. Hver hreppsnefnd haldi sjerskilda fjallskilabók staðfesta af oddvita sýslunefndarinnar. Í hana skal rita auk þess, sem áður er tilgreint (sbr. 1. 4. og 12. gr.) allar þær ákvarðanir, sem hreppsnefndin gjörir um fjallskilamálefni. Oddviti sýslunefndarinnar getur heimtað endurrit af fjallskilabókinni, hvenær sem með þarf.¹⁹⁰

Síðasta fjallskilasamþykkt Norður-Þingeyjarsýslu austan Jökulsár var gefin út árið 1996. Fyrstu greinarnar tóku þá nokkrum breytingum svo sem:

1. gr. Norður-Þingeyjarsýsla austan Jökulsár og Bakkahlaups er eitt fjallskilaumdæmi sem skiptist í fimm fjallskiladeildir: Langanesdeild, Þistilfjarðardeild, Sléttudeild, Núpasveitardeild og Öxarfjarðardeild. Deildaskiptingu má breyta að fengnu samþykki héraðsnefndar.

2. Héraðsnefnd hefur yfirstjórn allra fjallskilamála í umdæminu, en hreppsnefnd annast framkvæmd þeirra hver í sínum hreppi.

4. gr. Hver hreppsnefnd, eða fjallskilastjóri fyrir hennar hönd, skal halda sérstaka fjallskilabók. Í þá bók skal skrá allt er viðkemur fjallskilámálum hreppsins. ...

Greinar nr. 6-9 breyttust ekki, nema orðið *héraðsnefnd* kom í stað orðsins *sýslunefnd*, og aftan við fyrri málsgrein 8. greinar kom:

eða fjallskiladeild.¹⁹¹

---

¹⁸⁹Skjal nr. 2 (92).

¹⁹⁰Skjal nr. 4 (6).

¹⁹¹Skjal nr. 4 (12).

6. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1. Almenn atriði og dómafordæmi í þjóðlendumálum

Í úrskurðum óbyggðanefndar á fyrsta landsvæðinu sem tekið var til meðferðar, sjá mál nr. 1-7/2000, er í kaflanum *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í úrskurðum á næsta landsvæði sem tekið var til meðferðar er í kaflanum *Viðauki við almennar niðurstöður óbyggðanefndar* aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við, sjá mál nr. 1-5/2001. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og birtir þannig sem viðauki með úrskurðum í málum á þriðja svæðinu, nr. 1-9/2003, og því fjórða, nr. 1-6/2004. Sami viðauki fylgir hér og með öðrum úrskurðum í málum á fimmta landsvæðinu sem óbyggðanefnd hefur tekið til umfjöllunar, nr. 1-5/2005.

Á þeim tíma sem liðinn er frá því Almennar niðurstöður óbyggðanefndar og viðauki við þær birtist hefur Hæstiréttur kveðið upp nokkurn fjölda dóma sem fela í sér afstöðu réttarins til atriða sem almenna þýðingu hafa við efnislega úrlausn þjóðlendumála. Skal þar fyrst getið um dóm Hæstaréttar frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005, sem fjallað var um í inngangi að niðurstöðum óbyggðanefndar í málum á svæði 4. Svo sem þar segir verður sú ályktun af honum dregin, sbr. nú einnig dóm Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006, að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr máli á þeim grundvelli. Í tilvikum ríkisjarða hefur því þó verið lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlendukröfu felist ekki afsal á eignarlandi og því eigi niðurstaða óbyggðanefndar, að því leyti sem hún tekur til ríkisjarða, að ráðast af sömu atriðum og lögð séu til grundvallar um annað eignarland. Aðrir dómar varða fremur heimildamat og sönnunarkröfur, nánar tiltekið tveir dómar Hæstaréttar frá 21. október 2004 (mál nr. 47 og 48/2004); þrír dómar frá 11. maí 2006 (mál nr. 496/2005, 454/2005 og 345/2005); tveir dómar frá 28. september 2006 (mál nr. 497/2005 og 498/2005); tveir dómar frá 5. október 2006 (mál nr. 67/2006 og 133/2006) og nú síðast þrír dómar frá 16. maí 2007 (mál nr. 448/2006, 536/2006 og 24/2007).

Sú umfjöllun um einstök landsvæði sem hér fer á eftir er í beinu samhengi og samræmi við framangreindar Almennar niðurstöður óbyggðanefndar, ásamt viðauka við þær, og vísar til þeirra. Fyrirliggjandi dómar og úrskurðir óbyggðanefndar eru einnig fordæmi við úrlausn málsins, í þeim tilvikum að reynt hefur á atriði sem almenna þýðingu hafa.

Hér á eftir verður fyrst lagt mat á hvort dómar gefi tilefni til að herða sönnunarkröfur til landamerkjabréfa jarða og að því loknu fjallað almennt um stofnun heiðarbyggðar á Norðausturlandi. Þá verður gerð grein fyrir landnámi á því svæði sem mál þetta varðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega

---

stöðu einstakra landsvæða, í staðfræðilegri röð.¹⁹² Loks verður fjallað um ákvörðun málskostnaðar.

6.1.1. Gildi landamerkjabréfa jarða

Í forsendum dóms Hæstaréttar í máli nr. 48/2004, sem birtur er í dómasafni þess árs á bls. 3796, tók rétturinn almenna afstöðu til mats á gildi landamerkjabréfa, annars vegar jarða og hins vegar annarra landsvæða, og inntaks eignarréttar á svæði, sem lýst er í landamerkjabréfi jarðar, sbr. einnig tilvísanir í síðari dómum í þjóðlendumálum, t.d. máli nr. 345/2005. Orðrétt segir svo:

Við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði, sem þar er lýst, skiptir almennt máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði, en þekkt er að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig til dæmis afrétti, sem ekki tengjast sérstaklega tiltekinni jörð. Felur landamerkjabréf fyrir jörð í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

Einnig kemur fram það álit réttarins að áritun um samþykki eigenda aðliggjandi jarða, þinglýsing og innfærsla í landamerkjabók auki sönnunargildi landamerkjabréfs. Sama máli gegnir ef ekki hefur verið ágreiningur um merki viðkomandi jarðar. Hins vegar verði ekki litið fram hjá þeirri staðreynd að fyrir gildistöku laga nr. 58/1998 hafi engum verið til að dreifa sem gat sem handhafi beins eignarréttar gert samninga um mörk þess lands sem nú nefnist þjóðlenda. Þá verði þess að gæta að með því að gera landamerkjabréf gátu menn ekki einhliða aukið við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Verði til þess að líta hvort til séu eldri heimildir sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfi, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu lands.

Segja má einnig að í nýjustu dómum, sbr. mál nr. 536/2006 og 24/2007, hafi enn verið hnekk á þýðingu þess að landsvæði teljist innan merkja jarðar. Samkvæmt þessu er óbyggðanefnd rétt að leggja áfram áherslu á landamerkjabréf jarða, sbr. umfjöllun um þau í *Almennum niðurstöðum*, enda þótt með skýrum fyrirvörum sé.

Umfjöllun dómstóla um landamerkjabréf jarðanna Úthlíðar, Stafafells (hluta), Skaftafells og Hóla gefur þó tilefni til að huga sérstaklega að því hvort óbyggðanefnd beri að herða kröfur til sönnunar eignarlands innan landamerkjabréfa jarða, frá því sem lagt er til grundvallar í *Almennum niðurstöðum*. Viðkomandi landsvæði voru öll talin eignarlönd en í forsendum dóma samt sem áður lýst efasemdum um að svo væri að öllu leyti.

---

¹⁹² Umfjöllun um staðhætti og gróðurfar á svæðinu er byggð á skýrslu Hjörleifs Guttormssonar, náttúrufræðings, sbr. skjal nr. 15, útgefnum kortum Landmælinga Íslands, örnefnaskrá frá Örnefnastofnun Íslands, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.3., og almennum uppláttarritum, svo sem árbókum Ferðafélags Íslands.

Í tilvikum Úthlíðar og þess hluta Stafafellslands sem liggur sunnan og vestan Jökulsár, sbr. mál nr. 48/2004 og 498/2005, lágu fyrir bæði landamerkjabréf og eldri heimildir um merki. Lýsingar þessar fengu vel samrýmst en beinn eignarréttur á hluta þeirra landsvæða sem afmörkuð voru þrátt fyrir það talinn vafa undirorpinn. Fram kemur að staðhættir og fyrirbyggjandi heimildir um gróðurfar styðji ekki að þar hafi verið stofnað til beins eignarréttar með námi. Ekki voru þó talin skilyrði til að skilja þessi landsvæði undan eignarlandi jarðanna, einkum þar sem ekkert hefði komið fram af hálfu íslenska ríkisins sem leggja mætti til grundvallar við nánari afmörkun að þessu leyti. Varðandi umræddan hluta Úthlíðar var einnig tekið fram að ekki hefði verið sýnt fram á að landsvæðið hefði verið nýtt sem samnotaafréttur.

Í tilvikum Skaftafells og Hóla, sbr. mál nr. 496/2005 og 48/2004, voru landamerkjabréf fyrir hendi en engar eldri heimildir. Um landamerkjabréf Skaftafells, sem er ódagsett en var þinglesið á árinu 1890, segir svo í dómi Hæstaréttar:

Þótt landamerkjabréfið geti haft sönnunargildi um mörk eignarlands Skaftafells með því að það var áritað um samþykki af eigendum aðliggjandi jarða, þinglesið og fært í landamerkjabók, verður að líta til þess að ekki var á valdi eigenda jarðarinnar að auka með landamerkjabréfinu við land sitt eða annan rétt umfram það, sem áður hafði verið. Getur landamerkjabréf þetta því ekki eitt og sér nægt gegn andmælum áfrýjanda til að sanna beinan eignarrétt eigenda Skaftafells II að landinu á Skeiðarársandi, sem deilt er um í málinu, heldur verða önnur atriði jafnframt að koma til, sem stutt geta sömu niðurstöðu, sbr. dóm Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 [sem fjallar m.a. um Hóla], sem birtur er í dómasafni þess árs á bls. 3796.

Hér skal einnig getið dóms í máli nr. 345/2004, varðandi jörðina Fell í Suðursveit. Þar lá fyrir skýr eldri heimild, nánar tiltekið lögfesta frá árinu 1851, þar sem merki inn til landsins voru m.a. miðuð við aðliggjandi jökul. Landamerkjabréf jarðarinnar frá árinu 1922 var mun óskýrara, náði skemur inn til landsins, þ.e. í átt að jökli, og gat ekki sérstaklega um merki gagnvart jöklinum. Fjallendið næst jökli var dæmt þjóðlenda og þannig fremur miðað við hina yngri heimild, þ.e. landamerkjabréfið, sem náði skemur en hin eldri. Þar höfðu þó önnur atriði einnig vægi.

Óbyggðanefnd hefur nú þegar kveðið upp úrskurði sem fjalla um fjölda jarða á sunnanverðu landinu, þ.e. svæðum 1-4, og heimilda um afmörkun og eignarréttindi á ágreiningssvæðum verið skipulega leitað, m.a. á Þjóðskjalasafni og hjá sýslumannsembættum. Séu þær skoðaðar heildstætt kemur í ljós að landamerkjabréf hátt í tvö hundruð jarða hafa verið könnuð sérstaklega. Í upp undir helmingi tilvika hefur það verið elsta lýsing á merkjum jarðar og beinn samanburður við eldri heimildir þannig ekki mögulegur. Því fer einnig fjarri að eldri heimildir séu almennt heildstæðar merkjalýsingar. Þvert á móti geta þær verið brotarkenndar og jafnvel fremur falið í sér vísbendingar en ótvíræðar lýsingar. Loks eru tíu tilvik þar sem

ekkert landamerkjabréf, í skilningi landamerkjatalaga, er fyrir hendi og verður ekki séð að það hafi nokkurn tíma verið gert. Að því er varðar mikinn meirihluta jarða á svæðum 1-4, var niðurstaðan sú að aðrar heimildir um merki, væru þær til, ýmist styddu lýsingu bréfs eða mæltu henni ekki í mót. Merkjum væri því rétt lýst í landamerkjabréfi, svo sem óbyggðanefnd skýrði það. Tekið skal fram að sú skýring var í ákveðnum tilvikum önnur en málsaðila.

Svo sem að framan greinir virðast dómstólar þannig gera fremur strangar kröfur til landamerkjabréfa jarða, þ. á m. að þau hafi stuðning af öðru og þá einkum eldri heimildum. Til þess ber þó að líta að fleiri atriði eru hér samofin og lögð til grundvallar niðurstöðu hverju sinni, þar á meðal mismunandi vægi eða trúverðugleiki einstakra heimilda, nýting, gróðurfar og staðhættir. Með hliðsjón af því og með tilliti til stjórnskipulegrar jafnræðisreglu telur óbyggðanefnd að fara beri varlega í að draga víðtækar ályktanir af þessari umfjöllun. Líta ber til þess að eftir að gengið hafði verið frá landamerkjabréfi, með tilheyrandi opinberri skráningu, hafði jarðeigandi síður ástæðu til að varðveita skjöl sem þar kann að hafa verið byggt á. Eðlilegt verður að telja að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem fyrir hendi kann að vera í slíkum tilvikum.

Niðurstaða óbyggðanefndar er því sú að ekki sé ástæða til að herða sérstaklega kröfur um sönnun eignarlands innan lýsingar í landamerkjabréfi jarðar, umfram það sem áður hefur verið lagt til grundvallar og samrýmist vel þeirri almennu afstöðu Hæstaréttar til landamerkjabréfa sem áður var lýst. Eftir sem áður er ljóst að dómstólar gera nokkuð strangar kröfur til sönnunar eignarlands, sbr. einnig þá meginreglu í íslenskum rétti að sá sem telur til eignarréttar yfir landi verður að færa fram heimildir fyrir eignartikalli sínu. Jafnframt liggur fyrir að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, sbr. t.d. dóm Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, þar sem segir svo:

...nær frá upphafi Íslandsbyggðar mörkuðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu manna. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda merkjum réttindanna við, hvers eðlis sem þau voru. Af framanrituðu þykir leiða að skýra verði hvaða réttindi það séu sem menn voru að skipta á milli sín.

6.1.2. Heiðarbýli á Norðausturlandi

Í Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar er gerð almenn grein fyrir þeirri stofnun eignarréttar sem heimilaður var í nýbýlatilskipun frá 15. apríl 1776, um landnám og byggingu eyðijarða, og síðar nýbýlalögum, nr. 15/1897.¹⁹³ Að því er varðar

¹⁹³ Sbr. kafla 3.3. í viðauka.

Norðausturland sérstaklega í þessu sambandi benda heimildir til að í kjölfar nýbýlatilskipunar og fram yfir miðja 19. öld hafi þar verið stofnað til heiðarbyggðar í meiri mæli en á þeim landshlutum sem áður hafa komið til umfjöllunar hjá óbyggðanefnd. Byggð þessi stóð að jafnaði stutt, oft slitrótt, og þegar komið var fram á miðja 20. öld var henni nær alveg lokið. Í kjölfar gildistöku landamerkjálaga voru ýmist gerð sérstök landmerkjabréf fyrir slík heiðarbýli eða þau felld innan landamerkjálýsingar tiltekinnar jarðar.

Samkvæmt ákvæðum nýbýlatilskipunar gat slík býlisstofnun hvort heldur er verið í landi jarðar eða utan þess. Kveðið var á um útmælingu viðkomandi landsvæðis undir stjórn sýslumanns og útgáfu amtmanns á byggingarbréfi til handa nýbýlingi, enda hefði skilyrðum verið fullnægt.

Í þeim tilvikum að stofnað var til nýbýlis í landi jarðar með lögformlegum hætti, sbr. einkum 2. gr. nýbýlatilskipunar, er ljóst að með því hefur ekki orðið breyting á eignarréttarlegri stöðu landsvæðisins. Hér gegnir sama máli og ef þar var stofnað til byggðar með öðrum hætti, svo sem leigu eða sölu hluta jarðar.¹⁹⁴ Um slík landsvæði hlýtur því að fara eftir sömu sjónarmiðum og jarðir almennt, hvernig sem formlegum frágangi hefur verið háttað. Um jarðir almennt vísast nánar til *Almennra niðurstæðna óbyggðanefndar*.

Hafi hins vegar tekist byggð utan jarðar, sbr. einkum 4. gr. nýbýlatilskipunar, verður að kanna hvort þar hafi verið stofnað til lögformlegs nýbýlis. Hafi svo verið, er ljóst að viðkomandi landsvæði er eignarland, þá þegar af þeirri ástæðu. Ella verður að líta svo á að ekki hafi verið stofnað til beins eignarréttar á grundvelli þeirrar löggjafar. Eignarréttarleg staða viðkomandi landsvæðis breyttist því ekki, hvernig sem henni var farið. Annað mál er að í kjölfarið kann að hafa stofnast þar eignarland á öðrum grundvelli, sbr. lög nr. 46/1905 um hefð.

Heiðarbyggð á Norðausturlandi er nefnd ýmsum nöfnum í heimildum, einkum nýbýli, afbýli, heiðarkot og hjáleiga. Notkun þessara hugtaka er misvísandi og tekur ekki endilega mið af ákvæðum nýbýlatilskipunar eða nýbýlalaga. Þannig kann tiltekið býli að vera nefnt nýbýli í heimildum án þess að byggingarbréf liggi fyrir. Málsmeðferð nýbýlaumsóknar getur þá af einhverjum ástæðum hafa lokið á einhverju stigi, svo sem eftir útmælingu, eða jafnvel ekki hafist yfirleitt. Á hinn bóginn getur verið að byggingarbréf hafi verið gefið út en býlið þrátt fyrir það nefnt annað en nýbýli, t.d. hjáleiga.

Útgáfa byggingarbréfs, sem stundum er nefnt nýbýlaleyfi, tekur af vafa um stofnun eignarlands og að landsvæði hafi frá þeim tíma öðlast stöðu jarðar að lögum. Að öðru leyti hlýtur að þurfa að leggja mat á eignarréttarlega stöðu viðkomandi landsvæðis áður en þar tókst byggð og hvort sú staða hafi tekið breytingum síðan. Í

¹⁹⁴ Sbr. kafla 4.2. í viðauka.

Því sambandi ber að líta til þeirra krafna sem Hæstiréttur hefur gert til sönnunar eignarlands, sbr. kafla 6.1.1.

6.2. Landnám

Í kafla 5.1. hér að framan er gerð grein fyrir frásögn Landnámu varðandi þau landsvæði sem hér eru til umfjöllunar. Svo sem þar kemur fram eru Sturlubók og Hauksbók Landnámu nær samhljóða um landnám í Öxarfirði. Nefndur er landnámsmaðurinn Einar Þorgeirsson og bræðurnir Vestmann ok Vémundur sem „... fóru til Íslands ok sigldu fyrir norðan landit ok vestr um Sléttu í fjörðinn. Þeir settu öxi í Reistargnúp ok kölluðu því Öxarfjörð; þeir settu örn upp fyrir vestan ok kölluðu þar Arnarþúfu, en í þriðja stað settu þeir kross; þar nefndu þeir Krossás. Svá helguðu þeir sér allan Öxarfjörð.“ Frásögn Þórðarbókar/Melabókar Landnámu er ekki fyllilega samhljóða þegar þar segir: „Svá helguðu þeir sér land fyrir austan Jökulsá; þá höfðu þeir numit allan Öxarfjörð.“

Örnefnin Arnarþúfa og Krossás þekkjast ekki nú en talið er að Reistargnúpur sé sennilega Snartarstaðanúpur.

Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrlausnum sínum byggt á því að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en talið hæpið að af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi, sbr. einnig dóm Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, sem fjallaði um Hoffells-Lambatungur í Nesjum. Af þeim frásögnum Landnámu sem að framan er lýst verður ekki ráðið hversu langt inn til landsins landnám í Öxarfirði náði og að því leyti verða þannig engar afdráttarlausar ályktanir af þeim dregnar. Þá skal þess getið að í máli nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd er komist að sömu niðurstöðu að því er varðar landnámslýsingar í Þistilfirði. Að öðru leyti vísast til þeirrar umfjöllunar um einstök landsvæði sem hér fer á eftir.

6.3. Arnarstaðir, Arnarhóll og Hrauntangi

6.3.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Arnarstaða, Hrauntanga og Arnarhóls, sbr. landamerkjabréf Arnarstaða, dags. 12. ágúst árið 1887 og þingl. 6. júní 1889. Innan þess eru einnig býlin Hrauntangi og Arnarhóll sem stofnað var til á síðari tíma.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Þverárhrynu (punktur 13) en þaðan er tekin bein stefna í punkt 14 sem er þar sem syðri landamerkjálína Efri-Hóla kemur í Ormarsá, sem er við Hraunnef við Ormarsá utan við Arnarstaðavatn. Á móti hafa gagnaðilar, þinglýstir eigendur Arnarhóls, Arnarstaða og Hrauntanga, lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan

þeirra merkja sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Arnarstaði. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.3.

Að Arnarstöðum liggur til austurs ágreiningssvæði í máli 4/2005 hjá óbyggðanefnd og Þverá til suðurs. Landsvæðið sem um ræðir er nokkuð gróið, þá helst mólendi. Austast rennur Ormarsá og liggur Arnarstaðavatn þar hjá í um 200 m yfir sjávarmáli. Rauðhólar (303 m), liggja suðvestan Arnarstaðavatns í Rauðhólakrauni sem er hraunbreiða. Rauðhólakraun liggur að rótum Kálfafjalla (um 420 m) að vestan. Vestan Kálfafjalla liggja Grjótfjöll (379 m) og norður úr þeim liggur hryggur en á honum er Skottuþúfa (282 m). Eftir því sem vestar dregur frá Kálfafjöllum tekur land að lækka og undirlendi tekur við. Frá ágreiningssvæðinu eru um 17 km í beinni loftlínu til sjávar og frá bæjarstæði Arnarstaða eru um 2 km til sjávar. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Öxarfjarðarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 15.

6.3.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(6), er á því byggt að grundvöllurinn að beinum eignarrétti að landi hérlandis hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalaus svæði orðið með tímanum fleiri. Þetta sé helst ráðið af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776 sem beinlínis hafi verið lögtekin svo til væru úrræði til að gera eigendalaus svæði að eignarlöndum og efla þar með byggð. Öxarfjörður hafi verið numinn eftir því sem greint sé í heimildum en ekkert sé minnst á heiðarnar þar fyrir ofan. Þar á móti komi svo landnám Ketils þistils, frá Hundsnesi til Sauðaness, sem sömuleiðis geti ekki um hálendið og heiðarnar milli Öxarfjarðar og Þistilfjarðar. Talið er að sneið af suðausturhorni lands Arnarstaða sé þjóðlenda því á þessum slóðum hafi verið heiðarbyli sem óvíst sé að byggð hafi verið í eignarlandi.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl 5 og 5(11), er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni, og einnig þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Þá sé fullur hefðartími liðinn frá því landamerkjabréfi fyrir Arnarstaði hafi verið þinglýst. Gagnaðilar hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi Arnarstaða sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar og öll nýting háð leyfi frá eigendum. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild og að það verði að telja röksemdir ríkisins, þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða algerlega ósannaðar, enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Vísað er sérstaklega til jafnræðisreglu stjórnarsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Gagnaðilar hafi í ljósi eignarheimilda sinna og

viðurkenningar ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að jörðin sé beinum eignarrétti háð.

6.3.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Arnarstöðum og þeim býlum öðrum sem stofnað var til í landi jarðarinnar er rakin í kafla 5.2. Þar kemur fram að Arnarstaða er getið í heimildum allt frá því um miðja 15. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹⁹⁵ Svo sem rakið er í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hversu langt inn til landsins landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé innan þess.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Arnarstaða er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 12. ágúst 1887 og þingl. 6. júní 1889, og eldri heimild, þ.e. lögfestu sem lesin var upp á manntalsþingi á Presthólum 3. maí árið 1736. Einnig verður litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Athugun þessi tekur til austur- og suðausturmerkja Arnarstaða, að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Arnarstaða verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Verður þá fyrst litið til suðausturmerkja Arnarstaða. Samkvæmt landamerkjabréfinu eru merki til suðausturs, gagnvart Þverá, miðuð við Kálfhól, síðan í Hraunnef sem er næst utanvið Mýrarsel. Lýsing lögfestunnar er í samræmi við þetta. Í landamerkjabréfi Þverár, þingl. 7. júní 1889, eru austanverð norðurmerki Þverár, gagnvart Arnarstöðum, miðuð við „vörðu utan á hrauntanganum við Ormarsá þar sem Axarfjarðarheiðar vegurinn liggur ofan í ána, þaðan beina stefnu vestur í miðjan austari Kálfhól.“ Bréf Arnarstaða er ekki áritað vegna Þverár en bréf Þverár er áritað vegna Arnarstaða. Engar eldri heimildir finnast um norðurmerki Þverár, sbr. kafla 5.3. Þessar lýsingar á mörkum í landamerkjabréfum Arnarstaða og Þverár sýnast þannig vera í innbyrðis samræmi.

Samkvæmt landamerkjabréfi Arnarstaða eru merki til austurs, gagnvart ágreiningssvæði í máli nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd, miðuð við hraunnef sem er næst fyrir norðan Arnarstaðavatn en þaðan eftir sömu línu til Ormarsár sem ræður á austurkant landamerkjum til hraunnefs fyrir utan Mýrarsel. Norðanverðum vesturmerkjum Heiðarmúla er eins lýst í landamerkjabréfi fyrir það landsvæði, dags. 28. júní 1884 og þingl. 16. maí 1885. Bréf Arnarstaða er mögulega áritað vegna Heiðarmúla en því verður þó ekki slegið föstu. Bréf Heiðarmúla er ekki áritað vegna Arnarstaða.

Í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882 var gert landamerkjabréf fyrir jörðina Arnarstaði. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum hennar sé þar

¹⁹⁵ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

rétt lýst. Landamerkjabréf Arnarstaða er undirritað af fyrirsvarsmanni jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur jarðarinnar Arnarstaða hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1. Í málinu hafa ekki komið fram nein gögn sem hnekkt geta landamerkjabréfinu eða rýrt eignarréttarlegt sönnunargildi þess.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Arnarstaðir hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1887, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Þó nýting heiðarlands jarðarinnar hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglendishlutans þá leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru þannig um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Arnarstaða sé þjóðlenda. Er það raunar mat óbyggðanefndar að verulega hafi skort á efnislegan rökstuðning ríkisins fyrir kröfulínu sinni við skriflega og munnlega reifun málsins. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.¹⁹⁶

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Arnarstaða, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.4. Þverá

6.4.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Þverár, sbr. ódagsett landamerkjabréf þingl. 7. júní

¹⁹⁶ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

1889. Engar heimildir hafa fundist um stofnun nýbýla á því landsvæði sem hér er til umfjöllunar.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Fjórðungshóli (punktur 12) í Þverárhyrnu (punktur 13). Þaðan er tekin bein stefna í punkt 14 sem er þar sem syðri landamerkjálína Efri-Hóla kemur í Ormarsá, sem er við Hraunnef við Ormarsá utan við Arnarstaðavatn. Á móti hafa gagnaðilar, þinglýstir eigendur Þverár, lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan þeirra merkja sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Þverá. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.3.

Að Þverá liggja Arnarstaðir, Arnarhóll og Hrauntangi til norðurs, Sandfellshagi til suðurs og til austurs ágreiningssvæði í máli nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd. Landsvæðið sem um ræðir er nokkuð gróið, þá helst mólendi austan til en graslent vestan til. Liggur austasti hlutinn í um 250 m yfir sjávarmáli. Gæsavatn liggur norðaustan til á landsvæðinu og sunnan vatnsins liggur Kerlingahryggur (343 m). Til vesturs upp af Gæsavatni liggur Fjallgarður og Tröllagil sunnan undir hæsta tind hans (360 m). Vestan Fjallgarðs er Fremridalur en vestan í honum rís land skarpt og stendur Þverárhrynna þar hæst (540 m). Norðan Þverárhrynna liggur Ytrahorn (471 m). Vestan Þverárhrynna og Ytrahorns lækkar land og við tekur undirlendi. Frá ágreiningssvæðinu eru um 10 km í beinni loftlínu til sjávar og frá bæjarstæði Þverár eru um 8 km til sjávar. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Öxarfjarðarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 15.

6.4.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(6), er á því byggt að grundvöllurinn að beinum eignarrétti að landi hérlendis hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalaus svæði orðið með tímanum fleiri. Þetta sé helst ráðið af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776 sem beinlínis hafi verið lögtekin svo til væru úrræði til að gera eigendalaus svæði að eignarlöndum og efla þar með byggð. Öxarfjörður hafi verið numinn eftir því sem greint sé í heimildum en ekkert sé minnst á heiðarnar þar fyrir ofan. Þar á móti komi svo landnám Ketils þistils, frá Hundsnesi til Sauðaness, sem sömuleiðis geti ekki um hálendið og heiðarnar milli Öxarfjarðar og Þistilfjarðar. Talið er að sneið af Þverárlandi sé þjóðlenda því á þessum slóðum hafi verið heiðarbyli sem óvíst sé að byggð hafi verið í eignarlandi.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 6 og 5(11), er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni, og einnig þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Þá sé fullur hefðartími liðinn frá því landamerkjabréfi fyrir Þverá hafi verið þinglýst. Gagnaðilar hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi Þverár sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir

hafi bannað öðrum not eignarinnar og öll nýting háð leyfi frá eigendum. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild og að það verði að telja röksemdir ríkisins, þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða algerlega ósannaða, enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Vísað er sérstaklega til jafnræðisreglu stjórnslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Gagnaðilar hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningar ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að jörðin sé beinum eignarrétti háð.

6.4.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Þverá er rakin í kafla 5.3. Þar kemur fram að Þverár er getið í heimildum allt frá því á 15. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹⁹⁷ Svo sem rakið er í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hversu langt inn til landsins landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé innan þess.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Þverár er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar sem þinglýst var árið 1889. Merkjum Þverár gagnvart Sandfellshaga er einnig lýst í áreiðargerð sem farin var á landamerki Þverár og Sandfellshaga 14. júlí 1845. Þá má finna vitnisburð um landamerki Þverár frá árinu 1547 og 1548 en þar er aðeins að finna lýsingu á neðsta hluta landsins sem er ekki innan kröfulínu íslenska ríkisins. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Þverá. Athugun þessi tekur til suður-, austur og norðausturmerkja Þverár að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Þverár verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Þá verður litið til suðurmerkja Þverár. Samkvæmt landamerkjabréfi Þverár eru merki þeirra til suðurs, gagnvart Sandfellshaga, miðuð við „að sunnan úr Merkidal beina stefnu í vörðu á Kálfhól, þaðan beina stefnu í vörðu utan á hrauntanganum við Ormarsá þar sem Axarfjarðarheiðar vegurinn liggur ofan í ána...“ Bréfið er áritað vegna Sandfellshaga. Í áreiðargerð sem farin var á landamerki Þverár og Sandfellshaga árið 1845 er að finna lýsingu á merkjum milli Þverár og Sandfellshaga. Sú lýsing fær vel samræmi tilvitnaðri landamerkjalyýsingu Þverár. Merki Þverár eru einnig í samræmi við lýsingu í landamerkjabréfi Sandfellshaga, dags. 16. janúar 1883 og þingl. 25. júní 1884.

Austurtakmörk Þverár, gagnvart Heiðarmúla sem er á ágreiningssvæði í máli nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd, eru miðuð við „...vörðu utan á hrauntanganum við

¹⁹⁷ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Ormarsá þar sem Axarfjarðarheiðar vegurinn liggur ofan í ána, þaðan beina stefnu vestur í miðjan austari Kálfhól...“ Bréfið er ekki áritað vegna Heiðarmúla. Merkjum Heiðarmúla er eins lýst í landamerkjabréfi fyrir landsvæðið, dags. 28. júní 1884 og þingl. 16. maí 1885.

Samkvæmt landamerkjabréfi Þverár eru merki landsvæðisins til norðausturs, gagnvart Arnarstöðum, miðuð við „...Ormarsá þar sem Axarfjarðarheiðar vegurinn liggur ofan í ána, þaðan beina stefnu vestur í miðjan austari Kálfhól, þaðan beina stefna utan við ytra Þverahorn þaðan beina stefnu í mitt Merkgil þaðan beina stefnu í vörðu á austari Brunnárbakka“. Bréfið er áritað vegna Arnarstaða. Austanverðum suðurmerkjum Arnarstaða er lýst í landamerkjabréfi fyrir jörðina dags. 12. ágúst 1887 og þingl. 6. júní 1889. Lýsingin er í samræmi við merki Þverár. Bréfið er ekki áritað vegna Þverár. Lögfesta fyrir jörðinni Arnarstöðum frá 1736 fær samrýmst þessari lýsingu.

Í kjölfar þess að landamerkjälög tóku gildi 1882 var gert landamerkjabréf fyrir jörðina Þverá. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst. Landamerkjabréfið er undirritað af fyrirsvarsmanni jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Þverár hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1.

Í málinu hafa ekki komið fram nein gögn sem hnekkt geta landamerkjabréfinu eða rýrt eignarréttarlegt sönnunargildi þess.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Þverá hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1889, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þó nýting heiðarlands jarðarinnar hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandishlutans þá leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Þverár sé þjóðlenda. Er það raunar mat óbyggðanefndar að verulega hafi skort á efnislegan rökstuðning ríkisins fyrir

kröfulínu sinni við skriflega og munnlega reifun málsins. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.¹⁹⁸

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Þverár, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.5. Sandfellshagi

6.5.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Sandfellshaga, sbr. landamerkjabréfi dags. 16. janúar árið 1883 og þingl. 25. júní 1884.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Fjórðungshóli (punktur 12) í Þverárhrynu (punktur 13). Á móti hafa gagnaðilar, þinglýstir eigendur Sandfellshaga, lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan þeirra merkja sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Sandfellshaga. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.4.

Að Sandfellshaga liggur Þverá til norðurs og til austurs er ágreiningssvæði í máli nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd. Til suðurs er Hafrafellstunga. Landsvæðið sem um ræðir liggur í yfir 300 m hæð yfir sjávarmáli. Urðir liggja að suðvestan og ná að Gilsbakkaárfarvegi að sunnan, norður að Mýrarselsbotnum og austur að Djúpárbotnum. Sunnan úr Urðum ganga Sauðafellsmúlar (529 m). Norðaustan Urða lækkar land og er þar vot- og mólendi. Austast á Urðum er Þverfell (368 m), norðvestan Djúpárbotna. Suðaustan til á landsvæðinu liggur Einbúi (353 m) en frá bæjarstæði Sandfellshaga og að Einbúa eru um 14 km í beinni loftlínu. Frá vesturmörkum ágreiningssvæðisins og til sjávar eru um 13 km. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Öxarfjarðarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 15.

6.5.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(6), er á því byggt að grundvöllurinn að beinum eignarrétti að landi hérlendis hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalaus svæði orðið með tímanum fleiri. Þetta sé helst ráðið af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776 sem beinlínis hafi verið lögtekin svo til væru úrræði til að gera

---

¹⁹⁸ Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum* óbyggðanefndar (í viðauka).

eigendalaus svæði að eignarlöndum og efla þar með byggð. Öxarfjörður hafi verið numinn eftir því sem greint sé í heimildum en ekkert sé minnst á heiðarnar þar fyrir ofan. Þar á móti komi svo landnám Ketils þistils, frá Hundsnesi til Sauðaness, sem sömuleiðis geti ekki um hálendið og heiðarnar milli Öxarfjarðar og Þistilfjarðar. Vísað er í dóm Hæstaréttar frá árinu 1999 á bls. 2006 en þar hafi tveir menn verið sýknaðir af ákæru fyrir að hafa verið við rjúpnaveiðar án leyfis landeiganda jarðarinnar Sandfellshaga í Öxarfirði. Hæstarétti hafi þótt þinglýst landamerkjabréf jarðarinnar eitt og sér ekki vera nægilega styrk heimild um beinan eignarrétt að heiðinni. Rökstuðningur Hæstaréttar hafi verið á þá leið að ekki þóttu líkur á námi landsins, nýtingin væri einungis afréttarnot og ekki bundin við Sandfellshagabændur. Þá hafi hæð yfir sjó og gróður skipt máli og þar sem heiðarbyggð þriggja býla hafði risið austast á heiðinni og eitt býlið innan merkja, hafi verið á það bent að engin gögn hefðu verið lögð fram um það að frá Sandfellshaga hafi verið veitt leyfi fyrir býlinu eða því verið afsalað til Sandfellshaga þegar byggð lagðist af. Í dómi Hæstaréttar sé vikið að vitnaframburði fyrrum bónda á Sandfellshaga og fyrrum bónda á Klifshaga um mörk heimalanda og afrétta, sem hvað Sandfellshaga varðaði hafi verið um 3 km austan við bæjarhúsin á jörðinni. Verði að telja líklegt að af umfjöllun í þessum dómi verði að haga kröfugerð á þessu svæði, sem næst því að telja heimalönd jarðanna Sandfellshaga og Þverár innan eignarlanda, en austar taki við þjóðlenda.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 7 og 5(11), er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni, og einnig þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Þá sé fullur hefðartími liðinn frá því landamerkjabréfi fyrir Sandfellshaga hafi verið var þinglýst. Gagnaðilar hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi Sandfellshaga sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar og öll nýting háð leyfi frá eigendum. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild og að það verði að telja röksemdir ríkisins, þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða algerlega ósannaðar, enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Vísað er sérstaklega til jafnræðisreglu stjórnarsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Gagnaðilar hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningar ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að jörðin sé beinum eignarrétti háð. Þá er sérstaklega mótmælt rökstuðningi fyrir kröfulínu ríkisvaldsins þar sem vísað sé í sýknudóm rjúpnaveiðimannsins í refsimáli, svonefndan Sandfellshagadóm. Fráleitt sé að grundvalla kröfulínuna á niðurstöðu Hæstaréttar í þessu sakamáli.

6.5.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Sandfellshaga er rakin í kafla 5.4. Þar kemur fram að Sandfellshaga er getið í heimildum allt frá því um miðja 15. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹⁹⁹ Svo sem rakið er í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hversu langt inn til landsins landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðhættum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé innan þess.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Sandfellshaga er lýst í landamerkjabréfi frá 16. janúar 1883 og þingl. 25. júní ári síðar. Einnig má finna lýsingu á merkjum Sandfellshaga gagnvart Þverá í áreiðargjörð frá 14. júlí 1845 sem farin var á landamerki Þverár og Sandfellshaga. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Sandfellshaga. Athugun þessi tekur til norður, austur og suðausturmerkja Sandfellshaga, að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Sandfellshaga verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Verður þá litið til norðurmerkja Sandfellshaga. Samkvæmt landamerkjabréfi Sandfellshaga eru merki þeirra til norðurs, gagnvart Þverá, miðuð við „úr vörðunni við Ormarsá og beina línu vestur í Kálfshól og þaðan í Vörðuhól...“ Bréfið er áritað vegna Þverár. Í áreiðargjörð sem farin var á merki Þverár og Sandfellshaga er merkjum milli jarðanna lýst með svofelldum hætti: „Landamerkin millum Þverar og Sandfellshaga ganga nedanfrá Merkidal, beina stefnu upp og [aust]ur á Vörðuhól, og verður svonefndur Skurdur í midri Fo[gruhlid] töluverdt fyrir sunnan þessa sjonarlínu, og altso ekki í Þverár landi; úr Vörðuhól aptur beina stefnu austurí Hæðirnar rétt sunnanvid Þverárhorn, það er að seigia adra hæð næst þeirri ytstu eda utaní Millumhæðina, sunnan vid Heidarveigin; Þadan réttsínis austurí midjan Kalfhól, sem er sunnan og vestanvid sokalladan Gjæsavatsflóa; á midjum þessum hól hlódu areidarmennirnir Vördu til merkis, ístadin fyrir þá gomlu vordu sunnaná hólnum; Þadan (nl. úr vörðunni nyu) rettsinis austurá Kéllíngarhriegg, í vördu nygjörda nordan vid sydstu og hædstu Búnguna þar, og er þá komid [yfirstrikað utfi] nordurfyrir Heidarveiginn; og geingur þessi lína rétt sunnanvid sokalladan Gjæsavatsflóa, sem liggur allur nordvestanvid Kéllíngarhriegg, og millum hans og Kalfhóls, og innilikst eptir þessu allur í Þverár Land; úr Vörðunni á Kéllíngarhriegg rettsínis í sokalladan Hrauntánga, þó nordarlega ad vestan fram, og nordan vid Myrarsel þar hjá, hvar Sandfellshaga, og Arnastada Lönd synast ad mætast austanvid Þverár Land“. Þessi eldri heimild er í góðu samræmi við lýsingu landamerkjabréfs Sandfellshaga. Landamerkjum Þverár er lýst í landamerkjabréfi fyrir jörðina, ódagsett en þingl. 7. júní 1889. Þau eru í samræmi við lýsingar á merkjum Sandfellshaga.

¹⁹⁹ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Samkvæmt landamerkjabréfi Sandfellshaga eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Heiðarmúla og Þverfellslandi á ágreiningssvæði í máli nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd, „...úr vörðum í Langás í Djúpa og eftir henni í gil, sem liggur milli Djúpárbotna og Mýrarsels og þaðan í vörðu við Ormarsá“. Bréfið er hvorki áritað vegna Heiðarmúla né Þverfellslands. Engar eldri heimildir finnast um merki Sandfellshaga að þessu leyti, sbr. kafla 5.4. Landamerkjum Heiðarmúla er eins lýst í landamerkjabréfi fyrir landsvæðið, dags. 28. júní 1884 og þingl. 16. maí 1885. Bréfið er áritað vegna Sandfellshaga. Landamerkjum Þverfellslands er lýst í landamerkjabréfi fyrir jörðina Garð, dags. 25. nóvember 1887 og þingl. 26. júní 1890. Samkvæmt landamerkjabréfi Garðs er merkjum Þverfellslandsins gagnvart Sandfellshaga lýst svo: „...að sunnan og vestan ræður Djúpa frá ósi til upptaka sinna í Djúpárbotnum. Bréfið er ekki áritað vegna Sandfellshaga. Engar eldri heimildir finnast um merki Þverfellslands, sbr. mál nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd. Merki Þverfellslands og Sandfellshaga eru í samræmi.

Samkvæmt landamerkjabréfi Sandfellshaga eru merki jarðarinnar til suðurs, gagnvart Hafrafellstungu, úr „Fjórðungshól og þaðan í vörðu í Langás austur í Búrfellsheiði“. Bréfið er áritað vegna Hafrafellstungu. Samkvæmt landamerkjabréfi fyrir Hafrafellstungu, eru merki jarðarinnar til norðausturs, gagnvart Sandfellshaga, „...á Fjórðungshól, þaðan í þverfell á hlið við Sandfellshaga land og með því í vörðu þá er stendur á Langa ás“. Bréfið er áritað vegna Sandfellshaga. Eldri heimildir um Hafrafellstungu fást samrýmst þessu, sbr. kafla 5.5.

Þrátt fyrir að lýsingar í landamerkjabréfum Sandfellshaga, Hafrafellstungu og Garðs virðist í samræmi er afmörkun kröfulínu eigenda Sandfellshaga til suðausturs og Hafrafellstungu til norðausturs ekki í fullu samræmi við afmörkun á kröfulínu eigenda Garðs vegna Þverfellslands. Miðað við orðfæri landamerkjabréfs Hafrafellstungu og Sandfellshaga, vegna suðurmerkja jarðarinnar, virðast mörkin ekki ná að Djúpa en það fær einnig stuðning af framburði eiganda Hafrafellstungu fyrir óbyggðanefnd. Þessi óvissa helgast einnig af vafa um hvar er að finna vörðu í Langás en það kennileiti kemur fyrir bæði í landamerkjabréfum Sandfellshaga og Hafrafellstungu. Að þessu virtu verður að miða við að land Sandfellshaga nái ekki norðaustur fyrir Djúpa.

Í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882 var gert landamerkjabréf fyrir jörðina Sandfellshaga. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Sandfellshaga sé þar rétt lýst. Landamerkjabréf Sandfellshaga er undirritað af fyrirsvarsmanni jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur jarðarinnar hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.

Hér kemur til sérstakrar athugunar hæstaréttardómur sem þýðingu getur haft fyrir hið eignarréttarlega mat. Er vísað til dómsins af ríkisins hálfu en um er að ræða dóm Hæstaréttar frá árinu 1999 á bls. 2006. Í því máli voru tveir menn sýknaðir af ákæru fyrir að hafa verið við rjúpnaveiðar án leyfis eiganda jarðarinnar Sandfellshaga í Öxarfirði. Óumdeilt var að mennirnir voru innan merkja jarðarinnar eins og þeim er lýst í landamerkjabréfi.

Í tilvitnuðum dómi var í forsendum byggt efnislega á eftirtöldum sex atriðum öðrum fremur, þegar sýknað var vegna vafa um beinan eignarrétt. 1) Ekki hefði verið sýnt fram á upphaflegt landnám; 2) hæð yfir sjávarmáli og staðhættir mæltu gegn beinum eignarrétti; 3) um einhæf not til sumarbeitar hafi verið að ræða; 4) lýsing umboðsmanns Munkaþverárklaustursjarða frá 1878 var ekki talin styðja sjónarmið um eignarland; 5) engin gögn lögju fyrir þess efnis að leitað hafi verið til eiganda Sandfellshaga þegar nýbýlið Melur var stofnað á austurmörkum jarðarinnar; 6) framburðir tveggja staðkunnugra manna fyrir héraðsdómi þess efnis að land Sandfellshaga hefði skipst í heimaland og afrétt.

Við mat á þýðingu þessa dóms er fyrst til þess að líta að þar er fjallað um sekt eða sýknu í refsímáli. Dómurinn felur ekki í sér efnislega niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins og er því ekki formlega bindandi fyrir það mál sem hér um ræðir.

Að því er varðar þau atriði sem leiddu til sýknu í málinu ber í fyrsta lagi að skoða þau í ljósi þeirrar meginreglu refsiréttar að vafa beri að meta ákærða í hag. Í umræddu refsímáli nægði vafi um beinan eignarrétt til sýknu af ákæru um að hafa verið við veiðar án leyfis landeiganda. Sönnunarmat hér er annað. Í öðru lagi liggur nú fyrir sú skýra afstaða Hæstaréttar í svokölluðum þjóðlendumálum að landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða en landamerkjabréf fyrir önnur landsvæði. Meta verði þó hvert og eitt landamerkjabréf, m.a. út frá eldri merkjalýsingum, staðháttum, gróðurfari og nýtingu, sjá nánar í kafla 6.1.1. Áður höfðu dómstólar ekki tekið óyggjandi afstöðu til þess að einkarétti hvernig mörk jarðar gagnvart öðrum landsvæðum, fyrst og fremst óbyggðum, skyldu afmörkuð. Er því eðlilegt að í refsímálum hafi verið talinn vafi á ferðum. Loks er því í þriðja og síðasta lagi við að bæta að í máli því sem hér er til úrlausnar hjá óbyggðanefnd hafa komið fram ný gögn, nánar tiltekið áreiðargjörð frá 14. júlí 1845 sem er eldri en landamerkjabréf Sandfellshaga og styður þá lýsingu merkja sem þar greinir.

Verður þá næst litið nánar til einstakra atriða í þeirri röksemdafærslu sem leiddi til vafa um beinan eignarrétt og sýknu í umræddu refsímáli. Um þýðingu þriggja fyrstnefndu atriðanna, þ.e. landnáms, staðháttu og nytja af landinu vísast til

almennrar umfjöllunar óbyggðanefndar um vægi þeirra atriða²⁰⁰, dóma Hæstaréttar í þjóðlendumálum, sem og í sérstaka útlistun þessara atriða í þessu máli. Verða þau ein og sér ekki talin leiða til þess að sönnur bresti fyrir beinum eignarrétti innan marka Sandfellshaga svo sem þeim er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar 1883. Þegar fjórða atriðið, þ.e. lýsing umboðsjarða Munkaþverárklausturs, er virt með hliðsjón af öllum þeim gögnum sem aflað hefur verið til viðbótar þeim sem lágu fyrir við uppkvaðningu hæstaréttardómsins árið 1999 verður tæplega talið að sú lýsing ein og sér megni að hnekkja eignarréttartilfalli innan merkja jarðarinnar. Þá hefur óbyggðanefnd ekki tekist, þrátt fyrir umfangsmikla eftirgrennslan, að afla neinna marktækra gagna um stofnun býlisins Mels við austurmörk jarðarinnar. Um stofnunarhátt heiðarbýla á þessum landshluta vísast almennt til úttektar í kafla 6.1.2. Þannig liggur ekkert fyrir um það hvort til skammvinnrar byggðar í því heiðarbýli var stofnað með eða án samþykkis þáverandi eiganda Sandfellshaga eða hvort ætlunin var að stofna til hjáleigu ellegar nýbýlis á grundvelli nýbýlatilskipunar frá 15. apríl 1776. Að minnsta kosti liggur ekkert fyrir í þá veru að ætlunin hafi verið sú að stofna til nýbýlis á grundvelli þeirrar löggjafar. Að þessu virtu, með hliðsjón af umfjöllun í kafla 6.1.2 og sambærilegri stöðu í tilviki fjölmargra þeirra jarða sem til umfjöllunar eru á svæði 5 hjá óbyggðanefnd, þá fæst ekki séð að nú verði neinar ályktanir dregnar af þessu til eða frá.

Eftir standa þá fyrst og fremst og valda nokkrum vafa framburðir tveggja staðkunnugra manna fyrir héraðsdómi þess efnis að land Sandfellshaga hafi skipst í heimaland og afrétt. Þegar tilvitnaðir framburðir í sakamálinu eru nánar virtir er fyrir það fyrsta nauðsynlegt að geta þess að alls báru sex aðilar um þetta atriði fyrir dómi. Sigurður Jónsson (fæddur 1917) fyrrverandi bóndi að Sandfellshaga svaraði játandi spurningu um mörk heimalands og afréttar og lýsti þeim austan Sandfells; Grímur Jónsson (fæddur 1922) bóndi á Klifshaga kannaðist líka við mörk afréttar og heimalands og vísaði til Sandfells, Þverárhyrnu og Vörðuhóls um nánari útlistun þeirra marka; Björn Benediktsson (fæddur 1930) fyrrverandi bóndi sem bjó þá á Sandfellshaga kannaðist ekki við nein slík mörk; Þórarinn Björnsson (fæddur 1933) bóndi, til heimilis að Sandfellshaga I, taldi hugsanleg mörk heimalands og afréttar afar óljós en vísaði þó til Vörðuhóls, Kálfhóls og Þverfells um möguleg mörk; Gunnar Björnsson (fæddur 1965) bóndi í Sandfellshaga II kannaðist ekki við slík mörk heimalands og afréttar og sama kom fram í framburði Björns Víkings Björnssonar (fæddur 1968) bónda, til heimilis að Sandfellshaga II. Í skýrslutökum fyrir óbyggðanefnd könnuðust þeir Öxfirðingar sem þar gáfu skýrslu ekki við mörk afrétta og heimalanda á svæðinu og almennt séð má segja að sú skoðun hafi verið uppi, sem og víðar á svæði 5 hjá óbyggðanefnd, að eiginlegir afréttir þekktust ekki sem slíkir, þó svo nýting heiðarlands jarðanna væri takmarkaðri en láglendisins.

²⁰⁰ Sjá *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* (í viðauka).

Óbyggðanefnd telur það ekki tæka niðurstöðu að einkarétti, með hliðsjón af öðrum gögnum málsins, að byggja eignarréttarlega aðgreiningu lands innan jarðarinnar á svo óljósum framburðum um möguleg mörk heimalands og afréttar. Þeir eiga sér auk þess hvorki stöð í landamerkjabréfi né eldri heimildum um jörðina. Í þeim framburðum þar sem kannast er við slíka skiptingu er enn fremur ekki miðað við sömu mörk. Þá telur óbyggðanefnd allt eins líklegt að með tilvísun þessara vitna í sakamálinu til „afréttar“ sé vísað til notkunar þessa hluta jarðarinnar sem beitilands fremur en að í því felist eignarréttarleg skírskotun. Um þessar forsendur vísast síðan og í dæmaskyni til sambærilegra niðurstaðna óbyggðanefndar í máli nr. 4/2001, varðandi stöðu Reifsdals í Hoffellstorfu í Nesjum; máls nr. 5/2001, varðandi stöðu fjallendis Bæjar í Lóni, og máls nr. 6/2003, varðandi stöðu svokallaðs Höfðabrekkuafréttar.

Að öllu þessu virtu og því sérstaklega áréttuðu að um einkamál er að ræða og breytta sönnunarstöðu og sönnunarmat frá því sem var í tilvitnuðum refsidómi frá árinu 1999 verður að hafna þeim rökum íslenska ríkisins að af umræddum dómi leiði að land Sandfellshaga innan afmörkunar í landamerkjabréfi jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Sandfellshagi hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind voru 1883, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Þó nýting heiðarlands jarðarinnar hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglendishlutans þá leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Sandfellshaga sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²⁰¹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Sandfellshaga, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.6. Hafrafellstunga

6.6.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Hafrafellstungu, sbr. landamerkjabréf dags. 20. janúar

---

²⁰¹ Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum* óbyggðanefndar (í viðauka).

1888 og þingl. 29. júní sama ár. Í nýrri jarðabók 1861 segir að býlið Foss, liggjandi á Búrfellsheiði, sé hjáleiga frá Hafrafellstungu. Þar var búið á árunum 1846-1868 og 1870-1873. Um það voru deilur hvort býlið tilheyrði Hafrafellstungu eða Svalbarði. Fyrirliggjandi gögn benda til að áreið á landið hafi staðið til en ekki verður séð hvort hún hafi farið fram. Af heimildum verður ekki skýrlega ráðið hvorri jörðinni býlið tilheyrði.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Reyði (punktur 9) og beina stefnu í hæsta hnjúkinn á Kollöldu (punktur 10), þaðan í hæsta hnjúkinn á Dalfjalli (punktur 11). Frá punkti ellefu er svo dregin lína að Öxarfjarðarheiði og allt í Fjórðungshól (punktur 12). Á móti hafa gagnaðilar, þinglýstir eigendur Hafrafellstungu, lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan þeirra merkja sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Hafrafellstungu. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.5.

Að Hafrafellstungu liggur Sandfellsdagi til norðurs. Til norðausturs og austurs er ágreiningssvæði í máli nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd. Til suðurs eru Hvannstaðir og landsvæði á Hólsfjöllum, sbr. kafla 6.6. og 6.7. Landsvæðið sem um ræðir er víðfeðmt og liggur að mestu í yfir 300 m hæð yfir sjávarmáli. Sauðafellsmúlar (529 m) eru nokkrir fjallahnjúkar nyrst á landsvæðinu austan Gilsbakkaár. Sunnan hæsta hnjúks Sauðafellsmúla er lægð en litlu sunnar rís bratt Sauðafell (548 m). Austan Sauðafells er lægð er kallast Sauðafellsblá. Tunguheiði er stórt flæmi vestan til á svæðinu. Liggur hún sunnan Gilsbakkaár, austur að Laufskálafjallgarði og suður í mýrardrög er kallast Flár. Norðan í Flám eru nokkur fjöll og mætti þar nefna Þrístiklufjall (434 m), Hraundalsbrík (Bríkur) (403 m), Dalfjall (496 m) og Kollöldu (648 m). Syðri hluti Tunguheiðar er lítt gróinn til hálfgróinn. Austan Tunguheiðar er Búrfellsheiði og eru þær landfræðilega aðskildar með bröttum Laufskálafjallgarði sem hefur leguna norður-suður. Á honum eru allnokkrir hnjúkar sem liggja í um 500-800 m yfir sjávarmáli. Hæstur þeirra er Gagndagahnúkur (816 m) og liggur hann upp af Krubbum. Austan til í Laufskálafjallgarði renna allnokkrar ár í dældum og giljum.

Búrfellsheiði, sem liggur austan til á landsvæðinu, er flatlend og gróin. Töluvert er um votlendi á henni en einnig er nokkuð af mólendi, kjarri/skóglendi og grasi. Heiðin liggur í um 300 m hæð yfir sjávarmáli. Syðst á henni rís bratt móbergsfjall, Búrfell (605 m). Umhverfis Búrfell er nokkuð um vötn og ber þar helst að geta Búrfellsvatna er liggja í um 308-327 m yfir sjávarmáli norðaustan fellsins. Frá bæjarstæði Hafrafellstungu suður í hæsta punkt í Reyði eru rúmlega 22 km. Frá bæjarstæðinu austur í Búrfell eru einnig rúmlega 22 km í beinni loftlínu. Þá ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Öxarfjarðarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 15.

6.6.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(6), er á því byggt að grundvöllurinn að beinum eignarrétti að landi hérlendis hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalaus svæði orðið með tímanum fleiri. Þetta er talið helst ráðið af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776 sem beinlínis hafi verið lögtekin svo til væru úrræði til að gera eigendalaus svæði að eignarlöndum og efla þar með byggð. Öxarfjörður hafi verið numinn eftir því sem greint sé í heimildum en ekkert sé minnst á heiðarnar þar fyrir ofan. Þar á móti komi svo landnám Ketils þistils, frá Hundsnesi til Sauðaness, sem sömuleiðis geti ekki um hálendið og heiðarnar milli Öxarfjarðar og Þistilfjarðar. Tunguheiðin sé öll innan landamerkjálýsingar Hafrafellstungu samkvæmt landamerkjabréfi og nái lýsingin norður fyrir Gilsbakkaá. Hér verði að gera þá athugasemd að þessi merkjalýsing sé á skjön við lýsingu merkjanna í máldaga frá 1400 sem taki einungis til heimalandsins. Verði því að hafna sönnunargildi þessa landamerkjabréfs um mörk eignarlands enda eigi heimildir um fjallskil á svæðinu ekki heldur við eignarland. Lýsing lands Hafrafellstungu nái allt austur í Þistilfjörð og hafi með landamerkjálýsingu fyrir Svalbarðskirkjuland í Þistilfirði náðst samkomulag um hvernig þessar jarðir hafi ætlað sér að skipta milli sín Búrfellsheiðinni sem í raun sé sameiginlegt afréttarland þriggja sveita.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 8 og 5(11), er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni, og einnig þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Þá sé fullur hefðartími liðinn frá því landamerkjabréfi fyrir Hafrafellstungu hafi verið þinglýst. Gagnaðilar hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi Hafrafellstungu sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar og öll nýting háð leyfi frá eigendum. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild. Það verði að telja röksemdir ríkisins, þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða, algerlega ósannaðar enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Vísað er sérstaklega til jafnræðisreglu stjórnarsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Gagnaðilar hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningar ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að jörðin sé beinum eignarrétti háð.

6.6.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Hafrafellstungu er rakin í kafla 5.5. Þar kemur fram að Hafrafellstungu er getið í heimildum allt frá því á 13. öld. Af

þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.²⁰² Svo sem rakið er í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hversu langt inn til landsins landnám á þessu svæði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé innan þess. Vafi um landnám hlýtur þó að vaxa eftir því sem sunnar dregur og land hækkar.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Hafrafellstungu er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 20. janúar 1888 og þingl. 29. júní sama ár. Þá er að finna lýsingu á merkjum Hafrafellstungu í óársettum máldaga sem er líklega frá um 1400 og lögfestum frá árunum 1741, 1752, 1808 og 1829. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Hafrafellstungu. Athugun þessi tekur til suður-, austur og norðurmerkja Hafrafellstungu, að því leyti sem þau liggja innan kröfussvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Hafrafellstungu verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Fyrst verða merki Hafrafellstungu skoðuð eins og þeim er lýst í landamerkjabréfi fyrir jörðina, þá verða eldri merkjalýsingar athugaðar og að endingu verður litið til merkja aðliggjandi landsvæða.

Verður þá fyrst litið til norðurmerkja Hafrafellstungu, samkvæmt afmörkun á korti gagnvart Þverfellslandi, á ágreiningssvæði í máli nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd, og hins vegar gagnvart Sandfellshaga. Samkvæmt landamerkjabréfi Hafrafellstungu eru norðausturmerki frá Fjórðungshóli „...þaðan í þverfell á hlið við Sandfellshagaland og með því í vörðu þá er stendur á Langa ás. Bréfið er áritað vegna Sandfellshaga en ekki vegna Þverfellslands. Samkvæmt landamerkjabréfi Sandfellshaga, dags. 16. janúar 1883 og þingl. 25. júní 1884, eru merki til suðurs, gagnvart Hafrafellstungu, miðuð við Fjórðungshól og þaðan í vörðu í Langás austur í Búrfellsheiði. Bréfið er áritað vegna Hafrafellstungu. Þessi lýsing er í samræmi við merki Hafrafellstungu. Engar eldri heimildir finnast um þessi merki Sandfellshaga. Landamerkjum Garðs er lýst í landamerkjabréfi fyrir landsvæðið, dags. 25. nóvember 1887 og þingl. 26. júní 1890. Land Garðs er tvískipt en að Sandfellshaga liggur svokallað Þverfellsland liggjandi „í afréttarlöndum inn til heiða“, svo vitnað sé til orðalags bréfsins. Samkvæmt landamerkjabréfi Garðs er merkjum Þverfellslandsins gagnvart Sandfellshaga lýst svo: „...að sunnan og vestan ræður Djúpá frá ósi til upptaka sinna í Djúpárbotnum. Bréfið er ekki áritað vegna Hafrafellstungu. Engar eldri heimildir finnast um þessi merki Þverfellslands, sbr. mál nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd. Samkvæmt afmörkun gagnaðila, þingl. eigenda Hafrafellstungu, Sandfellshaga og Garðs er skörun á mörkum Hafrafellstungu, Sandfellshaga og Þverfellslands. Af landamerkjalyðingum verður hins vegar ráðið að merki landsvæðanna séu í samræmi og nái landamerki Hafrafellstungu ekki norður fyrir

²⁰² Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Djúpá, sjá nánar kafla 6.5. hér að framan og kafla 6.4. í máli nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd.

Samkvæmt landamerkjabréfi Hafrafellstungu eru merki til austurs, gagnvart Svalbarðskirkjulandi og Vatnsenda á ágreiningssvæði í máli nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd, „...á hlið með Svalbarðskirkjulandi ræður Langásin til syðri enda hans, þaðan beina stefnu í ós þann er liggur úr norðausturhorni Stórabúrfellsvatns, þaðan beina línu í hásuður yfir vatnið austan við hólma í því, á hól þann er stendur austan við norðaustur hornið á Búrfelli, síðan sömu stefnu til Dettifossár, svo ræður hún austur til Sandár, er svo ræður suður til Svartáshvíslar þar hún fellur í ána, síðan ræður kvíslin til upptaka sinna“. Bréfið er áritað vegna Svalbarðs en ekki vegna Vatnsenda. Samkvæmt landamerkjabréfi Svalbarðs, dags. vorið 1887 og þingl. 26. júní 1890, eru merki Svalbarðs gagnvart Hafrafellstungu miðuð við Djúpá, frá þeim stað þar sem hún fellur í Svalbarðsá, að ytri Langássenda og svo Langás en síðan skilur heiðarlönd Svalbarðskirkju og Hafrafellstungu bein lína úr fremri Langássenda suður í upptök kvíslar þeirrar er fellur úr stóra Búrfellsvatni (Hólmavatn) en þaðan réttisýnis í Dettifossá og ræður sú á síðan landamerkjum austur til Sandár. Bréfið er áritað vegna Hafrafellstungu. Eldri heimildir um Svalbarð styðja þessa lýsingu, sjá nánar í máli 4/2005 hjá óbyggðanefnd. Þessi lýsing er í samræmi við lýsingar á merkjum Hafrafellstungu. Hafrafellstunga á einnig merki gagnvart Vatnsenda í Svalbarðshreppi. Samkvæmt landamerkjabréfi Vatnsenda frá 4. júní 1889 og þingl. 26. júní 1890 eru merki þess landsvæðis til vesturs gagnvart Hafrafellstungu um Sandá, frá Þorsteinsnefi til Tröllkonuhlaups. Bréfið er ekki áritað vegna Hafrafellstungu. Engra eldri heimilda nýtur við um merki Vatnsenda, sjá nánar í máli 4/2005 hjá óbyggðanefnd. Lýsingin er í samræmi við merki Hafrafellstungu.

Samkvæmt landamerkjabréfi Hafrafellstungu eru merki til suðurs, gagnvart Hvannstöðum og afréttarlandi Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls, sem svo er kallað í landamerkjabréfi, úr upptökum Svartáskvíslar beina stefnu í vestur yfir fjallgarðinn og með fjallalöndum sömu stefnu í há Reiði. Bréfið er áritað vegna Víðirhóls. Samkvæmt landamerkjabréfi Hvannstaða, frá 24. maí 1890 og þingl. 12. júní 1891, eru merki til norðurs gagnvart Hafrafellstungu frá „...Hafrafellstungu merkja línu, þaðan í upptök Svartáskvíslar, og ræður landamerkjum þar til hún fellur í Sandá“. Bréfið er áritað vegna Hafrafellstungu.

Samkvæmt landamerkjabréfi afréttarlands Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls sem dagsett er 3. júní 1890 og þingl. 12. júní 1891 eru merki til norðurs gagnvart Hafrafellstungu frá Reiði og þaðan beint austur á fjallgarð á mótis við Hafrafellstunguland og ræður þaðan Hvammstaðafjallgarður suður í Mýrgil. Bréfið er áritað vegna Hafrafellstungu. Árið 1848 fóru fram skipti milli jarðanna Hóls, Hólssels og Víðirhóls. Eru þar tiltekin mörk Hóls en allmikið land var óskipt „fjalllendi og afréttarland“ og er mörkum þess lýst. Sú merkjalýsing gagnvart Hafrafellstungu er í samræmi við landamerkjabréf landsvæðis á Hólsfjöllum. Þó er þar miðað við að

landsvæði sem afmarkað er í landamerkjabréfi Hvannstaða rúmist innan þeirrar lýsingar.

Nauðsynlegt er, m.a. vegna málatilbúnaðar ríkisins, að huga nánar að eldri heimildum um afmörkun Hafrafellstungu og samræmi við yngri heimildir. Verður þá vikið að eldri heimildum um merki Hafrafellstungu. Í máldaga sem líklega mun vera frá því um 1400 er lýsing á merkjum Hafrafellstungu sem hljóðar svo: „hun a skoginn j sliettafelli riettsynis vth epter fells lag firir vestan tungu [fra] nonvordu vth [j] branslæk. Enn fur ofan rædur gardur sa er liggur vt vr s[o]mu nonvordu j branslæk sem er smiorhols landamerkis gardur. Enn hafrafells tungu oc arlækjar [ærlækjar, skv. öðru afriti] landamerki skilur gardur sa er geingur vm þuera tungu j motz vid smiorhols lag j sliet[t]a felli. ... hun a tueggia hrossa afdratt arliga med vnnin vid j ormarz lonz landamerki vr fiordungs [þetta orð mun óglöggst skv. útgefanda fornbréfasafnsins] hol j þuerfell. þadan riettsynis framan vid mosfell austur j Sandá. enn hid fremra rædur vrdar as. reyda j motz vid hol a fialli“.

Varðveittar eru einnig lýsingar á merkjum Hafrafellstungu í lögfestum frá árunum 1741, 1752, 1808 og 1829. Þær eru í meginatriðum samhljóða um efni en framsetning breytileg. Í lögfestu frá 1741 er merkjum Hafrafellstungu lýst svo: „... Er þessari Jordu Eigia ad filgia til Vmm merkia þessra skoginn j sliettafelle Riettsins ut Eptir fells Lág firir Vestan tungu Nonuordu j brandslæk Enn firir ofann rædur gardur sá Er gliggur Vr somu Nonuordu j brans læk sem Er SmiorHols landa Merkisgardur so og j gard þann er geingur [u]mm þuera tungu j mots uid SmiorHols laag j sleettafelli ... landarEign Vr fiordungs Hol j þuerfell þadann Riettsins framann uid moosfell austur j sanda aa, Enn hid fremra Rædur Vrdaraas og Reidur Mots uid Hool á fialle firirbid eg huörium Manni.“

Í lögfestu sem útbúin var 1752 og þinglesin á manntalsþingum sem voru haldin á Ærlæk 8. júní 1752 og Skinnastað 29. júní 1824 er merkjum Hafrafellstungu lýst svo: Vm Merkia Austur J fiordungz hool þadann J Þuerfell, þadann Riettsyniz framann Vid Mosfell austur j Sandaa, og so frammeftir t<il> moss Vid Hool a Fýalle, Enn firir framann og Vestann Rada Reidar Melar og Vrdar As og Vt ý gard þann sem geingur Vm þuera tungu Moss Vid Smiorhoolz lág J slietta Felle og Rædur so smiörhólz Aa til lækiardalz fossa J þann Farveg fellur Vt med gilsbacka Aas. Allar framangreindar lýsingar fá efnislega vel samrýmst lýsingum í landamerkjabréfi fyrir afmörkun Hafrafellstungu en um útleggingu þeirra að eignarrétti verður nánar fjallað hér á eftir.

Í kjölfar þess að landamerkjälög tóku gildi 1882 var gert landamerkjabréf fyrir jörðina Hafrafellstungu. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst. Landamerkjabréfið er undirritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki hennar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var

talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur jarðarinnar hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1.

Af hálfu ríkisins hefur kröfugerð þess einkum verið skýrð með vísan til þess að ólíklegt sé að umrætt land hafi verið numið nema að hluta. Svo sem fram hefur komið telur óbyggðanefnd að ekkert verði fullyrt í þeim efnum. Í öðru lagi hefur af ríkisins hálfu verið vísað til þess að elsta heimildin um afmörkun jarðarinnar, máldaginn frá því um 1400, sé í ósamræmi við lýsingu í landamerkjabréfi, þ.e. gangi skemur. Eins og áður hefur komið fram telur óbyggðanefnd að lýsingar á mörkum jarðarinnar í þeim máldaga og yngri lögfestum fái efnislega vel samrýmst lýsingum í landamerkjabréfi fyrir afmörkun Hafrafellstungu. Á það má þó fallast að framsetning merkjalýsinga í máldaganum sé ekki glögg og ósamfelld. Í lögfestu 1752 gefur fyrst að finna samfellda lýsingu merkja sem að öllu leyti samrýmst lýsingu landamerkjabréfs. Þessi óskýrleiki í elstu heimild dugir þó ekki til að draga þær ályktanir að eignarland jarðarinnar hafi í upphafi verið minna og ber ríkið sönnunarbyrði þar um. Að öllu þessu virtu verður ekki talið að fram hafi komið gögn eða sönnunarfærsla sem hnekk geta landamerkjabréfinu frá 1888 eða rýrt eignarréttarlegt sönnunargildi þess.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Hafrafellstunga hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1888, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þó nýting heiðarlands jarðarinnar hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandishlutans þá leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Hafrafellstungu sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²⁰³

---

²⁰³ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum* óbyggðanefndar (í viðauka).

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Hafrafellstungu, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.7. „Afréttarland jarðanna Víðirhóls, Hólssels, Fagradals og Nýhóls“ á Hólsfjöllum

6.7.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem sameignarlands Víðirhóls, Nýhóls og Fagradals, sbr. landamerkjabréf dags. 3. júní 1890 og þingl. 12. júní 1891.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá hornmarki milli Grímsstaða og Víðirhóls sem er í Hrafnaklettum sem eru nyrst í Tungufjöllum fyrir sunnan Víðirhólafjallgarð (punktur 5), þaðan í háa fjallgarðinn fyrir ofan Krubbana (punktur 6) og svo beina stefnu út fyrir ofan Bunguvatnsmýrar að Langamúla (punktur 7). Frá Langamúla er fylgt norðurmörkum Víðirhóls og Fagradals allt að Fálkakletti (punktur 8), þaðan er dregin lína norður í Reyði (punktur 9). Samkvæmt þessari kröfugerð er þjóðlenda á öllu því landsvæði sem afmarkað er í framangreindu landamerkjabréfi. Á móti hafa gagnaðilar, þinglýstir eigendur Víðirhóls, Nýhóls og Fagradals, lýst kröfu um beinan eignarrétt að sama svæði. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í köflum 3.6. og 3.7.

Að landsvæðinu liggur Víðirhóll og Hafursstaðir til vesturs og Hafrafellstunga og Hvannstaðir til norðurs. Til austurs er ágreiningssvæði í máli nr. 4/2005 og máli nr. 3/2005 hjá óbyggðanefnd. Þá er til suðurs landsvæði sem eigendur Grímsstaða hafa gert tilkall til. Landsvæðið sem um ræðir er víðfeðmt og einkennist af gróðurlitlum melum. Það er að jafnaði í 4-500 m hæð en á því eru einnig nokkur fjöll og fjallgarðar sem fara hæst í um 1000 m hæð. Nyrðri hluti svæðisins liggur í um 400 m hæð yfir sjávarmáli vestan og sunnan Hvannstaðafjallgarðs sem rís skarpt úr annars hallalitlu umhverfi. Að vestanverðunni er Hólssandur. Nokkuð er um vötn á nyrðri hlutanum og ber þá helst að nefna Silungavatn (443 m), sem liggur suðvestan undir Hvannstaðafjallgarði. Mynnisvötn (432 m) liggja sunnan Silungavatns, vestan undir Þórfelli og vestan við suðurenda Mynnisvatna eru Krókavötn (477 m).

Syðri hluti landsvæðisins, liggjandi sunnan Hvannstaða, er fjallendur. Þórfell (631 m) liggur þar nyrst. Austan Þórfells eru Heljardalsfjöll (950 m), allbrött og mikil um sig. Milli Heljardalsfjalla og Þórfells liggur fjallgarður er nefnist Mosar (700 m) með leguna norður-suður. Á fjallgarði þessum eru nokkrir hnúkar en syðst á honum er hæsta fjall svæðisins Bunga (960 m). Milli Mosa og Heljardalsfjalla liggja Hölknárbotnar þar sem Hölkná á upptök sín. Mórilludalur er lægð er liggur vestan Bungu í um 540 m hæð yfir sjávarmáli. Suðaustan Bungu er fjallið Haugur (965 m). Austurhlíðar Haugs eru allbrattar og renna þar niður nokkrar smáár í Haugsvatn sem liggur suðaustur undir Haugi í rúmlega 600 m hæð yfir sjávarmáli. Vestan Haugs

liggur Mórauðifjallgarður með nokkra hnúka. Lambahnúkur (655 m) er sá syðsti en hæsti hnúkurinn liggur fyrir miðjum fjallgarði og nær í 740 m hæð yfir sjávarmál. Sunnan Mórauðafjallgarðs og Fjallgarðsár sem úr honum rennur, liggur strýtulaga fjall er nefnist Hólskerling (801 m) og eru norðurhlíðar þess allbrattar. Norðaustan Hólskerlingar liggur Haugsnybba (935 m). Austurhlíðar hennar eru allbrattar og renna nokkrar smáár úr giljum þeirra í Haugsvatn.

Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Öxarfjarðarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 15.

6.7.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(6), er á því byggt að grundvöllurinn að beinum eignarrétti að landi hérlendis hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalaus svæði orðið með tímanum fleiri. Þetta er talið helst ráðið af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776 sem beinlínis hafi verið lögtekin svo til væru úrræði til að gera eigendalaus svæði að eignarlöndum og efla þar með byggð. Öxarfjörður hafi verið numinn eftir því sem greint sé í heimildum en ekkert sé minnst á heiðarnar þar fyrir ofan. Þar á móti komi svo landnám Ketils þistils, frá Hundsnesi til Sauðaness, sem sömuleiðis geti ekki um hálendið og heiðarnar milli Öxarfjarðar og Þistilfjarðar. Landamerkjaskrá hafi verið rituð fyrir afréttarlönd jarðanna Víðirhóls, Hólssels, Fagradals og Nýhóls en þetta afréttarsvæði kallist Útfjallgarður. Rök mæli með því að telja Útfjallgarð til þjóðlendu.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 9, 10 og 5(11), er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni, og einnig þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Þá sé fullur hefðartími liðinn frá því landamerkjabréfunum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi gagnaðila enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Upphaflega hafi verið til ein stofnjörð, þ.e. Hóll á Fjalli, en út úr henni hafi síðan verið skipt einstökum jörðum, sbr. Fagradal, Víðirhól og Nýhól. Landsvæðið sé hluti þeirrar stofnjardar. Samkvæmt ofangreindum heimildum hafi gagnaðilar óskoraðan eignarrétt fyrir þessu eignarlandi sínu með öllum gögnum og gæðum, m.a. á grundvelli hefðar. Þá er vísað til þess að eignarheimildir hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið ennfremur á viðskiptavenju. Ríkið hafi margsinnis í aldanna rás viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísað er sérstaklega til jafnræðisreglu stjórnarsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Gagnaðilar telja að taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild og að það verði að telja röksemdir ríkisins, þess

efnis að landnám hafi ekki náð til heiða, algerlega ósannaðar, enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum.

6.7.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á landsvæði því sem hér er til umfjöllunar er rakin í kafla 5.6. og er einnig gerð grein fyrir Hól á Fjalli/Nýhól, Víðirhól, Hólsseli og Fagradal sem þó liggja utan við kröfussvæði íslenska ríkisins. Þar kemur fram að Hóls á Fjalli er getið í heimildum allt frá 1500 og hefur haft stöðu sjálfstæðrar jarðar.²⁰⁴ Engin gögn hafa hins vegar fundist um afmörkun á þeirri jörð. Þó segir í lögfestu fyrir Hafrafellstungu frá árinu 1741 að suðurmörk jarðarinnar séu til móts við Hól á Fjalli eða eins og segir í lögfestunni: „...og Reidur Mots uid Hool á fialle...“

Hólssel, Víðirhóll, Fagradalur koma til sögunnar á 18. og 19. öld. Tvær hinar síðarnefndu voru byggðar þar til um miðja 20. öld en í Hólsseli er enn búið. Þess svæðis sem hér um ræðir, þ.e. „afréttarlandsins“, er fyrst getið í heimild frá 1848 þar sem lýst er annars vegar mörkum Hóls, þ. á m. gagnvart Hólsseli og Víðirhóli, og hins vegar „fjallendis og afréttarlands“ þessara þriggja jarða. Til eru landamerkjabréf fyrir Fagradal og Víðirhól frá 1885 og Nýjahól frá 1888. Árið 1890 var svo gert sérstakt landamerkjabréf fyrir „afréttarland jarðanna Víðirhóls, Hólssels, Fagradals og Nýhóls“. Ekki er ljóst hvort eða hver þessara landsvæða hafa áður verið hluti jarðarinnar Hóls eða tilheyrt henni með einhverjum hætti.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum „afréttarlandsins“ er lýst í landamerkjabréfinu, dags. 3. júní 1890 og þingl. 12. júní 1891, og hvað ráðið verður af öðrum heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Athugun þessi tekur til alls landsvæðisins enda allt innan kröfulínu íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja „afréttarlandsins“. Hluti vesturmerkjanna liggur að jörðunum Víðirhól og Fagradal að suðvestan. Þessum merkjum er hvorki lýst í landamerkjabréfinu né öðrum heimildum um landsvæðið. Verður því að líta til merkjalýsinga aðliggjandi jarða við afmörkun landsvæðisins gagnvart þeim. Samkvæmt landamerkjabréfi Víðirhóls, dags. 7. ágúst 1885 og þingl. 31. maí 1886, eru merki gagnvart landsvæðinu svofellð: „að austan ræður bein stefna úr Hrafnaklettum í háa fjallgarðinn fyrir ofan Krubbana, þaðan bein stefna út fyrir ofan Bunguvatnsmýrar að Langamúla. Að utan ræður bein stefna þvert vestur fyrir utan Ytri-Fagradal“. Samkvæmt landamerkjabréfi Fagradals, ódagsett en þingl. 31. maí 1886, eru merki gagnvart landsvæðinu miðuð við „að austan frá Hóli í Lækjum, beina

²⁰⁴ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

stefnu út fyrir austan fremri Fagradal og út mitt Fagradalsengi út fyrir Ytri-Fagradal þaðan beina stefnu vestur sunnan við Krókavötn á austari Vegg“.

Þá taka við þau vesturmörk sem afmörkuð eru í landamerkjabréfi fyrir „afréttarlandið“, gagnvart jörðinni Hafursstöðum, en þeim er lýst þannig að farið sé úr Fálkakletti í há Reiði. Í merkjalýsingu frá 1848 er óskiptu „fjalllendi og afréttalandi“ lýst til vesturs með sama hætti og gert er í landamerkjabréfi fyrir „afréttarlandið“. Samkvæmt landamerkjabréfi Hafursstaða „með Árholti í Axarfirði“, dags. 30. október 1889 og þingl. 24. júní 1890, er austurmörkum gagnvart „afréttarlandinu“ lýst með sama hætti og fram kemur í landamerkjabréfi fyrir landsvæðið.

Samkvæmt landamerkjabréfi fyrir „afréttarlandið“ eru merki til norðurs, gagnvart Hafrafellstungu, og til vesturs og norðurs, gagnvart Hvannstöðum, frá Reiði og þaðan beint austur á fjallgarð á móts við Hafrafellstunguland og „...ræður þaðan Hvammstaðafjallgarður suður í Mýrgil, þaðan í ytri Minnisöxl og þaðan í Klettagil“. Bréfið er áritað vegna Hafrafellstungu en ekki Hvannstaða. Í fyrrnefndri merkjalýsingu frá 1848 er óskiptu „fjalllendi og afréttalandi“ lýst til norðurs, frá Reiði beint austur yfir Fjallgarð í Sandá móts við Hafrafellstunguland og þaðan beint austur uppá „Alptadyngu Fjallgarð“. Þessar lýsingar fást samræmst merkjum Hafrafellstungu eins og þeim er lýst í landamerkjabréfi frá 20. janúar 1888 og þingl. 29. júní sama ár. Merki Hafrafellstungu eru í samræmi við eldri heimildir um jörðina, þ. á m. lögfestu frá 1741, sjá kafla 5.5. Samkvæmt landamerkjabréfi Hvannstaða, dags. 24. maí 1890 og þingl. 9. júlí 1891, fá merki Hvannstaða samræmst merkjum landsvæðisins eins og þeim er lýst í landamerkjabréfi.

Samkvæmt landamerkjabréfi „afréttarlandsins“ eru merki til austurs, þ.e. gagnvart ágreiningssvæði í máli nr. 3 og 4/2005 hjá óbyggðanefnd, frá Klettagili og þaðan suður austan við Bungu og suður á Austaribrekku við Dauðagil. Bréfið er ekki áritað vegna aðliggjandi landsvæða. Í merkjalýsingunni frá 1848 er afmörkun til austurs og suðurs lýst, frá Alptadyngju fjallgarði og þaðan á há Bungu. „Þaðann í so nefnda Sandhnjúka. Þaðann í ytri Hrúta þar sem hún fellur í Selá, og eptir sem Hrúta ræður í Dauðagil“. Um merki aðliggjandi landsvæðis í Svalbarðshreppi er fjallað í máli nr. 4/2005 og um merki aðliggjandi landsvæðis í Vopnafjarðarhreppi er fjallað í máli nr. 3/2005 hjá óbyggðanefnd.

Ekki er samræmi milli þeirra lýsinga sem til eru á merkjum „afréttarlandsins“. Eldri heimildin frá 1848 lýsir merkjum lengra til austurs heldur en gert er í landamerkjabréfinu, allt austur upp á há „Alptadyngu Fjallgarð“ og síðar í Ytri-Hrúta. Samkvæmt kröfulýsingu er miðað við afmörkun í landamerkjabréfinu og mörk landsvæðisins til austurs dregin meðfram hreppamörkum Öxarfjarðar- og Svalbarðshrepps. Um þessi mörk er ekki ágreiningur nú og telur óbyggðanefnd að lýsing landamerkjabréfsins geti samræmst þeirri afmörkun sem dregin hefur verið upp.

Samkvæmt landamerkjabréfi landsvæðisins eru merki til suðurs, gagnvart kröfufsvæði eigenda jarðarinnar Grímsstaða, eftir Dauðagili í Krummaskarð og þaðan í Hrafnagil. Bréfið er ekki áritað vegna Grímsstaða. Í merkjalýsingunni frá 1848 er miðað við sömu merki. Samkvæmt landamerkjabréfi Grímsstaða, dags. 31. maí 1886, eru merki til norðurs miðuð við Ytri-Vatnsleysu að upptökum en þaðan beina stefnu í Selá þar sem Hrúta fellur í hana. Bréfið er áritað vegna Hólssels, Víðirhóls og Grundarhóls. Samkvæmt þessu ná mörk Grímsstaða og „afréttarlandsins“ ekki saman, sjá nánar í kafla 6.9. um Grímsstaði.

Í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882 var gert landamerkjabréf þar sem lýst er sérstaklega „afréttarlandi jarðanna Víðirhóls, Hólssels, Fagradals og Nýhóls“. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum landsvæðisins sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Umrætt landamerkjabréf er þinglesið og fært í landamerkjabók. Eftir sem áður þarfnast eignarréttarleg staða þessa landsvæðis athugunar, enda þekkt að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir. Með því að gera landamerkjabréf hafa menn ekki getað einhliða aukið við land sitt eða annan rétt. Frá upphafi Íslandsbyggðar helguðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig ítök, afrétti og öll önnur réttindi sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda við merkjum réttindanna, hvers eðlis sem þau voru. Um þetta má t.d. vísa til dóms Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2006 (Hoffellslambatungur). Í ljósi dóma Hæstaréttar um eignarréttarlega þýðingu landamerkjabréfa og Almennrar niðurstaðna óbyggðanefndar liggur jafnframt fyrir að með gerð landamerkjabréfs varð ekki einhliða stofnað til eignarréttar á landsvæði sem ekki var fyrir undirorpið eignarrétti.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Svo sem rakið er í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hversu langt inn til landsins landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga hlýtur vafi um landnám að vaxa eftir því sem sunnar dregur og land hækkar.

Elsta heimildin um landsvæðið í þeirri mynd sem hér um ræðir er frá 1848. Þar er lýst annars vegar þáverandi mörkum Hóls og hins vegar „fjalllendis og afréttarlands“ Hóls, Hólssels og Víðirhóls. Í skjalinu sem útbúið var af þessu tilefni kemur fram að „...Fjallendi og Afrettarland sé óskipt og brúkist í sameiningu eptir tiltölu...“ af eignum þessara þriggja jarða. Þar segir einnig að þetta land eigi “Eigandi Hóls eptir réttri tiltölu við Víðrhól og Hólssel“. Árið 1890 var svo gert landamerkjabréf fyrir „afréttarland jarðanna Víðirhóls, Hólssels, Fagradals og Nýhóls“ en merkjum þess hefur verið lýst hér að framan. Þar kemur einnig fram að Grundarhóll eiga frían upprekstur fyrir geldfé sitt.

Í landamerkjabréfum Fagradals og Víðirhóls sem gerð voru árið 1885 segir að jarðirnar eigi að tiltölu í óskiptu heiðarlandi Fjallajarða. Þá kemur fram í

landamerkjabréfi Nýjahóls sem þinglýst var 29. júní 1888 að melstykki tilheyrir jörðinni. Það er í Hólselsmelum fram að beinni stefnu úr Einbúa í Vörðu sunnan á Gildru í Hólakellingu

Innan þess landsvæðis sem lýst er í skjalinu frá 1848 var býlið Hvannstaðir byggt árið 1854 en byggð lagðist þar af árið 1878. Landamerkjabréf var gert fyrir Hvannstaði 24. maí 1890. Ekki liggja fyrir nein gögn um það í skjóli hvaða heimildar stofnað var til býlisins en ekki virðist hafa verið gerður reki að því að stofna til nýbýlis á grundvelli nýbýlatilskipunar frá árinu 1776, sjá nánar um Hvannstaði í kafla 6.8.

Óbyggðanefnd telur að þær heimildir sem hér hafa verið raktar og varða eignarréttarlega stöðu landsvæðisins bendi til þess að um sé að ræða land í afréttareign fremur en beinum eignarrétti undirorpið. Landamerkjabréf fyrir landsvæðið bendir ótvírætt til þess að um sé að ræða afrétt enda segir þar í upphafi bréfsins: „Landamerkjaskrá fyrir afrjettarland jarðanna“. Þessu til stuðnings eru landamerkjabréf jarðanna Víðirhóls og Fagradals. Þar segir að jarðirnar eigi að tiltölu í óskiptu heiðarlandi Fjallajarða. Engin gögn liggja fyrir um að landsvæði þetta hafi nokkurn tíma verið byggt eða nýtt til annars en sumarbeitar fyrir búfé. Sama verður einnig ráðið af staðháttum og gróðurfari en land þetta er að mestum hluta auðnir og fjalllendi, hálent og fjarri byggð. Inn á land þetta hefur búfénaður leitað frá öðrum jörðum án hindrana.

Gagnaðilar hafa m.a. stutt eignarréttarkröfu sína þeim rökum að upphaflega hafi verið til ein stofnjörð, þ.e. Hóll á Fjalli, en út úr henni hafi síðan verið skipt einstökum jörðum, sbr. Fagradal, Víðirhól og Nýhól. Af heimildum verður hins vegar ekkert ráðið um það hvort landsvæði þetta hafi verið hluti jarðarinnar Hóls á Fjalli, afréttarland hennar eða hvorugt. Óljós tilvísun til merkja Hóls í lögfestu fyrir Hafrafellstungu tekur ekki af tvímæli um þetta. Hvergi kemur fram í fyrirliggjandi heimildum að litið hafi verið svo á að svæðið hafi verið undirorpið beinum eignarrétti.

Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til landsvæðis þessa hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumarbeitar fyrir búpening. Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að afréttarlandið sé að einhverju leyti innan upphaflegs landnáms á þessu svæði eða hafi á annan hátt orðið undirorpið beinum eignarrétti. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til í öndverðu. Í því efni brestur því sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Að öllu framgreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að umrætt landsvæði sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að „afréttarlandið“ sé

þjóðlenda.²⁰⁵ Af fyrirliggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að landsvæðið sé í afréttareign Víðirhóls, Nýhóls og Fagradals.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að umrætt landsvæði, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Úr Fálkakletti í há Reiði, þaðan beint austur á fjallgarð á mótis við Hafrafellstunguland og ræður þaðan Hvannstaðafjallgarður suður í Mýrgil, þaðan í ytri Minnisöxl, og þaðan í Klettagil. Úr Klettagili austur í sveitarfélagamörk og kröfulínu gagnaðila og þeim fylgt austan við Bungu og suður á Austaribrekku við Dauðagil. Þá er kröfulínu gagnaðila fylgt eftir Dauðagili í Krummaskarð og þaðan í Hrafnaklett. Síðan ræður bein stefna úr Hrafnaklettum í háa fjallgarðinn fyrir ofan Krubbana, þaðan bein stefna út fyrir ofan Bunguvatnsmýrar að Langamúla. Úr Langamúla ræður bein stefna þvert vestur fyrir norðan Ytri-Fagradal og þaðan beina stefnu vestur sunnan við Krókavötn á austari Vegg og þaðan aftur í Fálkaklett.

Sama landsvæði er í afréttareign jarðanna Víðirhóls, Nýhóls og Fagradals, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

6.8. Hvannstaðir

6.8.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Hvannstaða, sbr. landamerkjabréfi dags. 24. maí 1890 og þingl. 12. júní 1891.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína mun vestar og sunnar en landsvæði þetta liggur og gerir þannig þjóðlendukröfu til svæðisins í heild sinni. Á móti hafa gagnaðilar, þ.e. þinglýstir eigendur Víðirhóls, lýst kröfu um beinan eignarrétt að Hvannstöðum, eins og þeim er lýst í landamerkjabréfi. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.7.

Að Hvannstöðum liggur til suðurs og vesturs „afréttarland á Hólsfjöllum“, sbr. kafla 6.7. Til norðurs er Hafrafellstunga en til austurs er ágreiningssvæði í máli nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd. Landsvæðið sem um ræðir liggur í um 400 m hæð yfir sjávarmáli og er nokkuð gróið. Vestan til liggur Hvannstaðafjallgarður og er hæsti tindur hans í 763 m yfir sjávarmáli. Nyrst í Hvannstaðafjallgarði er Svartás og sunnan undir honum er nokkuð bratt gil sem um rennur Svartáskvísl sem rennur til norðurs í Fossá. Svæðið sunnan Fossár og austan Hvannstaðafjallgarðs er í tæplega 400 m hæð yfir sjávarmáli, flatlent og er að mestu votlendi. Nokkrar ár renna úr austanverðum

²⁰⁵ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum* óbyggðanefndar (í viðauka).

Hvannstaðafjallgarði í Hvannstaðakvísl en hún rennur úr Mýrgili sem er sunnan til á fjallgarðinum og rennur hún til norðausturs í Sandá. Syðst á landsvæðinu hækkar land skarpt norðvestan undir Heljardalsfjöllum.

Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Öxarfjarðarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 15.

6.8.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(6), er á því byggt að grundvöllurinn að beinum eignarrétti að landi hérlandis hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalaus svæði orðið með tímanum fleiri. Þetta er talið helst ráðið af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776 sem beinlínis hafi verið lögtekin svo til væru úrræði til að gera eigendalaus svæði að eignarlöndum og efla þar með byggð. Öxarfjörður hafi verið numinn eftir því sem greint er í heimildum en ekkert sé minnst á heiðarnar þar fyrir ofan. Þar á móti komi svo landnám Ketils þistils, frá Hundsnesi til Sauðaness, sem sömuleiðis geti ekki um hálendið og heiðarnar milli Öxarfjarðar og Þistilfjarðar. Eyðibýlið Hvannstaðir sé byggt árið 1854 í afréttarlandi Fjallamanna, lengst frá byggð norður undir Búrfellsheiði. Byggð hafi lagst þar af árið 1878 en samt hafi verið gert landamerkjabréf fyrir eyðibýlið 1890. Öll rök mæli með því að telja land Hvannstaða til þjóðlendu þar sem ekki hafi verið fengið nýbýlisleyfi samkvæmt tilskipun frá 1776. Ráði þar heimildir um að býlið hafi verið byggt í afréttarlandi og svo lega býlisins á háfjöllum fjarri allri byggð.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl 9 og 5(11), er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni, og einnig þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Þá sé fullur hefðartími liðinn frá því landamerkjabréfunum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi gagnaðila enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Samkvæmt ofangreindum heimildum hafi gagnaðilar óskoraðan eignarrétt fyrir þessu eignarlandi sínu með öllum gögnum og gæðum, m.a. á grundvelli hefðar. Þá er vísað til þess að eignarheimildir hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggji eignarhaldið enn fremur á viðskiptavenju. Ríkið hafi margsinnis í aldanna rás viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Vísað er sérstaklega til jafnræðisreglu stjórnisýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Gagnaðilar telja að taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild og að það verði að telja röksemdir ríkisins, þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða algerlega ósannaðar, enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum.

6.8.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á Hvannstöðum er rakin í kafla 5.7. Þar kemur fram að Hvannstaða er fyrst getið á manntalsþingi að Skinnastað árið 1867. Auk þess eru Hvannstaðir taldir með Víðirhóli í fasteignamati 1916-1918. Er hér um að ræða eitt svokallaðra heiðarbýla, sbr. kafla 6.1.2., í byggð á árunum 1854-1878. Svo sem rakið er í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hversu langt inn til landsins landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga hlýtur vafi um landnám að vaxa eftir því sem sunnar dregur og land hækkar.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Hvannstaða er lýst í landamerkjabréfi fyrir landsvæðið, dags. 24. maí 1890 og þingl. 12. júní 1891, en bréfið er undirritað af eigendum Víðirhóls. Engra eldri heimilda nýtur við um merki Hvannstaða. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Hvannstöðum. Athugun þessi tekur til alls landsvæðisins enda allt innan kröfulínu íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Hvannstaða verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Samkvæmt landamerkjabréfi Hvannstaða eru merki til norðurs gagnvart, Hafrafellstungu, og til austurs, gagnvart Vatnsenda í Svalbarðshreppi sem er á ágreiningssvæði í máli nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd, frá Hvannstaðafjallgarði (í bréfinu nefndur „Hvammstaðafjallgarður“) út að „...Hafrafellstúngu merkja línu, þaðan í upptök Svartásskvíslar, og ræður landamerkjum þar til hún fellur í Sandá; þaðan bein stefna í Þorsteinsnef og þaðan í Sandhaug á Alptadyngjufjallgarði; að austan ræður Fjallgarðurinn frá Sandhaug að Klettagili“. Bréfið er áritað vegna Hafrafellstungu. Merkjum Hafrafellstungu er eins lýst í landamerkjabréfi fyrir jörðina frá 20. janúar 1888 og þingl. 29. júní sama ár. Bréfið er áritað af eiganda Víðirhóls vegna Hvannstaða. Eldri heimildir um Hafrafellstungu styðja lýsingu bréfsins, sbr. kafla 5.5. Samkvæmt landamerkjabréfi Vatnsenda frá 4. júní 1889 og þingl. 26. júní 1890, eru merki að austan frá „...Álftadyngjufjallgarðshaus þaðan ræður sama stefna í suður þar til tekin verður bein lína vestur í Sandá um Þorsteinsnef. Að vestan ræður Sandá frá Þorsteinsnefi...“ Bréfið er ekki áritað vegna Hvannstaða. Þessar línur virðast í samræmi.

Samkvæmt landamerkjabréfi Hvannstaða eru merki gagnvart „afréttarlandi“ á Hólsfjöllum að sunnan frá Sandhaug að Klettagili í Mynnis öxl og þaðan í Mýrdalgil en að vestan ræður Hvannstaðafjallgarður út að Hafrafellstungu merkja línu. Bréfið er undirritað af eigendum Víðirhóls og samþykkt vegna Fagradals, Nýhóls og Hólssels. Í landamerkjabréfi „afréttarlands jarðanna Víðirhóls, Hólssels, Fagradals og Nýhóls“ frá 3. júní 1890 og þingl. 12. júní 1891 er einnig miðað við sömu kennileiti. Í sama bréfi „afréttarlandsins“ er vísað í landamerkjabréf fyrir Víðirhól frá 1848 sem ekki hefur fundist þrátt fyrir athugun Þjóðskjalasafns.

Svo sem rakið er í kafla 6.7. liggur fyrir í máli þessu heimild frá árinu 1848 þar sem lýst er afmörkun „fjallendis og afréttarlands“ jarðanna Hóls, Hólssels og Víðirhóls. Sú merkjalýsing nær lengra til austurs heldur en landamerkjabréfið og tekur m.a. til þess landsvæðis sem afmarkað er í framangreindu landamerkjabréfi Hvannstaða. Samkvæmt því liggja Hvannstaðir á því landsvæði sem árið 1848 var afmarkað sem „fjallendi og afréttarland“, jarðanna Hóls, Hólssels og Víðirhóls.

Í kjölfar þess að landamerkjalög taka gildi 1882 var gerð „landamerkjaskrá eyðijarðarinnar“ Hvannstaða. Þrír nafngreindir einstaklingar undirrita landamerkjabréf þetta að Víðirhóli 24. maí 1890 sem „eigendur að ofangreindu landi“. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Hvannstaða sé þar rétt lýst. Umrætt landamerkjabréf er þinglesið og fært í landamerkjabók. Eftir sem áður þarfnast eignarréttarleg staða þessa landsvæðis athugunar, enda þekkt að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir. Með því að gera landamerkjabréf hafa menn ekki getað einhliða aukið við land sitt eða annan rétt. Frá upphafi Íslandsbyggðar helguðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig ítök, afrétti og öll önnur réttindi sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda við merkjum réttindanna, hvers eðlis sem þau voru. Um þetta má t.d. vísa til dóms Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2006 (Hoffells-Lambatungur). Í ljósi dóma Hæstaréttar um eignarréttarlega þýðingu landamerkjabréfa og Almennrar niðurstaðna óbyggðanefndar liggur jafnframt fyrir að með gerð landamerkjabréfs varð ekki einhliða stofnað til eignarréttar á landsvæði sem ekki var fyrir undirorpið eignarrétti.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Svo sem rakið er í kafla 6.7. verður ekkert um það ráðið af heimildum hvort landsvæði það sem afmarkað er árið 1848 sem „fjallendi og afréttarland“ jarðanna Hóls, Hólssels og Víðirhóls hafi verið hluti jarðarinnar Hóls á Fjalli, afréttarland hennar eða hvorugt. Stærsti hluti þess svæðis sem þannig er lýst 1848 liggur innan landamerkjabréfs „afréttarlands“ á Hólsfjöllum, frá 3. júní 1890, en land Hvannstaða, svo sem það er afmarkað í landamerkjabréfi frá 24. maí 1890, liggur á því norðaustanverðu.

Heimildir um Hvannstaði eru takmarkaðar en þar mun hafa verið byggð á árunum 1854-1878. Í Lýsingu Þingeyjarsýslu segir að býlið Hvannstaðir sé byggt í landi Víðirhóls, norðarlega í Búrfellsheiði. Árið 1890, eftir að byggð lagðist af á Hvannstöðum, gerðu eigendur Víðirhóls landamerkjabréf fyrir þessa „eyðijörð“ og Hvannstaðir eru taldir með Víðirhóli í fasteignamati 1916-1918.

Engar heimildir finnast um að merki Víðirhóls hafi frekar en hinar jarðirnar náð yfir land Hvannstaða. Á manntalsþingi að Skinnastað 9. júlí 1867 var presturinn spurður um hvernig stæði á býlinu Hvannstöðum og gaf hann skýrslu um þau efni. Sú

skýrsla finnst ekki þrátt fyrir athugun Þjóðskjalasafns. Landið er að mestum hluta auðnir og fjalllendi. Það liggur hátt og er fjarri byggð. Frá því býlið fór í eyði hefur notkunin takmarkast við upprekstur sauðfjár.

Ekkert liggur fyrir um í skjóli hvaða heimildar stofnað var til býlis á Hvannstöðum þegar komið var fram á miðbik 19. aldar. Þannig verður hvorki séð að landið hafi verið byggt af einhverjum sem taldi til eignarréttar að svæðinu né að gerður hafi verið nokkur reki að því að stofna til nýbýlis á grundvelli nýbýlatilskipunar frá árinu 1776. Af því leiðir að Hvannstaðir hafa ekki stöðu jarðar að lögum, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Kemur þá til skoðunar hvort stofnast hafi til eignarréttar að landsvæðinu á grundvelli hefðar. Svo sem áður er rakið voru Hvannstaðir í byggð á árunum 1854-1878. Sú hagnýting landsins fyrir setningu laga um hefð nr. 46/1905 gat ekki að þágildandi lögum stofnað til eignarréttar yfir landinu. Vísast um þetta til almennra niðurstaðna óbyggðanefndar.²⁰⁶ Þá hafa ekki verið leidd í ljós nein þau umráð landsins eftir gildistöku hefðalaga sem falið geta í sér óslitið hefðarhald þannig að eignarréttur hafi stofnast á grundvelli hefðar.

Að öllu framgreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að umrætt landsvæði sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að á umræddu landsvæði sé þjóðlenda.²⁰⁷

Svo sem að framan er rakið liggja engin marktæk gögn frammi því til stuðnings að sá hluti afréttarlands jarðanna sem seinna er afmarkaður sérstaklega sem Hvannstaðir hafi fremur tilheyrt Víðirhóli en hinum jörðunum. Að réttu lagi hefðu Hvannstaðir því sömu eignarréttarlegu stöðu og afréttarlandið. Með hliðsjón af dómum Hæstaréttar frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005, 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006 og forræði aðila á kröfugerð er það niðurstaða óbyggðanefndar að Hvannstaðir séu þjóðlenda í afréttareign eigenda Víðirhóls.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Hvannstaðir, svo sem þeir eru afmarkaðir hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Að sunnan ræður bein stefna úr Klettagili í Mynnisöxl og þaðan í Mýrdalgil. Að vestan ræður Hvannstaðafjallgarður út að mörkum Hafrafellstungu og þaðan í upptök Svartásskvíslar en hún ræður merkjum þar til hún fellur í Sandá. Þaðan er kröfulínu gagnaðila og sveitarfélagamörkum fylgt í Þorsteinsnef og þaðan í Sandhaug á Álftadyngjuþjallgarði. Að austan ræður Fjallgarðurinn frá Sandhaug að Klettagili með kröfulínu gagnaðila.

²⁰⁶ Sjá viðauka.

²⁰⁷ Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Sama landsvæði er í afréttareign jarðarinnar Víðirhóls, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

6.9. Grímsstaðir

6.9.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Grímsstaða. Grímsstöðum er nú skipt í Grímsstaði I og II og Grímsstungu, sem var byggð úr Grímsstaðalandi 1937, en hún skiptist í Grímsstungu I, II og III. Land Grímsstaða og Grímsstungujarða er óskipt. Grímsstaðir II eru í eigu íslenska ríkisins.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá þeim stað þar sem Grímsstaðaland byrjar við Svartfell á Dimmafjallgarðsvegi á sýslumörkum (punktur 1) þaðan að Dimmagili (punktur 2), svo að næsta punkti, sem er það sem Fremri Hrúta fellur í Selá (punktur 3), þaðan í upptök Ytri Vatnsleysu (punktur 4), þaðan í hornmark milli Grímsstaða og Víðirhóls, sem er í Hrafnaklettum sem eru nyrst í Tungufjöllum fyrir sunnan Víðirhólafjallgarð (punktur 5). Á móti hafa gagnaðilar, þinglýstir eigendur Grímsstaða I, Grímsstungu, Grímsstungu II og Grundarhóls, lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan þeirra merkja sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Grímsstaði. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.8. Formlega séð er ekki um það ágreiningur með aðilum að allt land Grímsstaða sé eignarland. Undir rekstri málsins hefur hins vegar komið í ljós efnislegur ágreiningur um afmörkun Grímsstaða til norðausturs sem ekki hefur reynst unnt að leysa þrátt fyrir ítrekuð tilmæli óbyggðanefndar. Er því nauðsynlegt að taka afmörkun jarðarinnar til efnislegrar meðferðar.

Samkvæmt afmörkun gagnaðila íslenska ríkisins liggja að Grímsstöðum til norðurs og austurs Hólssel, Grundarhóll, Víðirhóll, „afréttarland“ á Hólsfjöllum og ágreiningssvæði í máli nr. 3/2005 hjá óbyggðanefnd. Landsvæðið sem um ræðir er fjallent og liggur í yfir 600 m hæð yfir sjávarmáli. Hluti þess tilheyrir svokölluðum Dimmafjallgarði og Haugsöræfum. Austast liggja Hrútafjöllin. Eru þau allhá og brött, þá helst að austaverðunni. Austan Hrútafjalla liggur bratt Kollufell (735 m) og norðaustan þess rennur Ytri-Hrúta til suðausturs í Selá. Sunnan Hrútafjalla liggur Vegafjall (656 m og 657 m). Milli Hrútafjalla og Vegafjalls liggur Bjarnalækjardalur. Vestan Hrútafjalla og Vegafjalls rennur Fremri-Hrúta til suðausturs, um Dimmagil í Selá. Dimmagil hefur leguna austur-vestur og er staðsett sunnan Öskufjallgarðs (810 m), nokkru vestan Hrútafjalla. Upp af Dimmagili er norðurhluti Dimmafjallgarðs en norðan hans er suðurhluti Haugsöræfa. Sá hluti Haugsöræfa er liggur innan umrædds landsvæðis liggur í yfir 600-800 m hæð yfir sjávarmáli. Krummaskarð eru þrengsli sem Ytri-Vatnsleysan skerst í gegn milli Krummaskarðshnúks og Hólskerlingar vestast á svæðinu. Vestan Krummaskarðshnúks tekur land að lækka til vesturs. Frá

bæjarstæði Grímsstaða í Hrúthól austast á landsvæðinu eru um 30 km, mælt í beinni loftlínu. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Öxarfjarðarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 15.

6.9.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(6), er á því byggt að grundvöllurinn að beinum eignarrétti að landi hérlendis hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalaus svæði orðið með tímanum fleiri. Þetta sé talið helst ráðið af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776 sem beinlínis hafi verið lögtekin svo til væru úrræði til að gera eigendalaus svæði að eignarlöndum og efla þar með byggð. Öxarfjörðurinn hafi verið numinn eftir því sem greint er í heimildum en ekkert sé minnst á heiðarnar þar fyrir ofan. Þar á móti komi svo landnám Ketils þistils, frá Hundsnesi til Sauðaness, sem sömuleiðis geti ekki um hálendið og heiðarnar milli Öxarfjarðar og Þistilfjarðar. Punktur 1-5 í kröfulínunni séu allt landamerkjapunktur Grímsstaðajarðarinnar. Í landamerkjabréfi Grímsstaða segi að Grímsstaðir eigi land úr Hrúta þar sem hún falli í Selá vestur Dimmagil í Svartfell. Þessari lýsingu mæti svo lýsingin í landamerkjabréfinu á þá leið að farið sé frá upptökum Ytri-Vatnsleysu, þaðan beina stefnu í Selá þar sem Hrúta falli í hana. Nú vilji svo til að bæði séu til Fremri-Hrúta og Ytri-Hrúta og þessar fyrrgreindu lýsingar bendi frekar til að miðað sé við Fremri-Hrúta þar sem Dimmagil er í nálægð Fremri-Hrútár en fjarri Ytri-Hrúta. Annað Dimmagil finnist einnig norðar en sé lína dregin í þann punkt yrði stefnulínan frá upptökum Ytri-Vatnsleysu í Hrúta afkáraleg.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 11 og 5(11), er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni, og einnig þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Þá sé fullur hefðartími liðinn frá því landamerkjabréfi fyrir Grímsstaði hafi verið þinglýst. Gagnaðilar hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi Grímsstaða sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar og öll nýting háð leyfi frá þeim. Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinis viðurkennt að umrætt land sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Taka verði Landnámu með fyrirvara sem heimild og að það verði að telja röksemdir ríkisins, þess efnis að landnám hafi ekki náð til heiða algerlega ósannaðar, enda ekki reistar á neinum hlutlægum sönnunargögnum. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land innan landamerkja Grímsstaða og Grundarhóls samkvæmt landamerkjabréfum hafi verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Verði og að telja að það hafi mikla þýðingu að gagnaðilar hafi um langt skeið gengið út frá því að merkjum sé rétt lýst og eigendur grannjarða virt og viðurkennt merkin. Vísað er sérstaklega til jafnræðisreglu stjórnslulaga og

stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Gagnaðilar hafi í ljósi eignarheimilda sinna og viðurkenningar ríkisvaldsins á þeim lengi haft réttmætar ástæður til að vænta þess að jörðin sé beinum eignarrétti háð.

6.9.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Grímsstöðum er rakin í kafla 5.8. Þar kemur fram að Grímsstaða er getið í heimildum allt frá því á 14. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.²⁰⁸ Svo sem rakið er í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hversu langt inn til landsins landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga hlýtur vafi um landnám að vaxa eftir því sem sunnar dregur og land hækkar.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Grímsstaða er lýst í landamerkjabréfum, hið eldra ódags. en þingl. 31. maí 1886 og hið yngra dags. 15. maí 1922 og þingl. sama ár. Landamerkjabréfin eru nánast samhljóða. Þá er sérstök ástæða til að geta þess um eldri heimildir að í minnisbók Odds Einarssonar Skálholtsbiskups er vitnisburður Björns Jónssonar um landamerki Grímsstaða frá 4. júlí 1630. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Grímsstöðum. Athugun þessi tekur til austanverðra norðurmerkja Grímsstaða að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Grímsstaða verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Samkvæmt landamerkjabréfum Grímsstaða eru merki þeirra til norðurs, gagnvart „afréttarlandi“ á Hólsfjöllum og ágreiningssvæði í Vopnafjarðarhreppi í máli nr. 3/2005 hjá óbyggðanefnd, svofellð: Miðað er við Ytri-Vatnsleysu að upptökum hennar en þaðan beina stefnu í Selá þar sem Hrúta fellur í hana, svo er farið vestur Dimmagil í Svartfell á Dimmafjallgarðsvegi. Bæði eldra og yngra bréf Grímsstaða er áritað vegna Grundarhóls, Víðirhóls, Hauksstaða og Hólssels. Í vitnisburði Björns Jónssonar um landamerki Grímsstaða frá 4. júlí 1630 segir að aldrei hafi hann annað: ... hejrtt nie vitad enn hun ætte Land ut ad þeirre a sem kallast Vassleisa og fellur austur (epter) auræfum a milli Holz og Grijmzstada og sudur fra a motz vid Modrudal ad þeirre storu vordu sem kollud er Biskupzvarda og stendur a Grijmstadahalse. huor hallded er ad skilie Nordlendinga og austfirdinga fiordung. og vestur i Jokulsaa.

Samkvæmt landamerkjabréfi fyrir afréttarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls („afréttarland“ á Hólsfjöllum), frá 3. júní 1890 og þingl. 12. júní 1891, eru merki til suðurs frá Dauðagili og eftir því í Krummaskarð og þaðan í Hrafnaklett. Bréfið er líklega áritað vegna Grímsstaða án þess að því verði þó slegið föstu. Í heimild frá árinu 1848 þar sem lýst er afmörkun „fjalllendis og afréttarlands“ jarðanna Hóls, Hólssels og Víðirhóls er merkjum til suðurs lýst frá Sandhnjúkum og í Ytri-

²⁰⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Hrúta þar sem hún fellur í Selá og eftir því sem Hrúta ræður í Dauðagil. Síðan úr Dauðagili í Krummaskarð og þaðan í Hrafnakletta.

Um aðliggjandi landsvæði í Vopnafjarðarhreppi er fjallað í máli nr. 3/2005 hjá óbyggðanefnd. Hauksstaðir í Vopnafjarðarhreppi eru utan þjóðlendukröfussvæðis íslenska ríkisins en samkvæmt afmörkun gagnaðila liggja Grímsstaðir að Hauksstöðum. Þá var Arnarvatn í upphafi afbýli frá Hauksstöðum og rúmast landamerki þess frá 1921 innan þeirra merkja sem lýst er í landamerkjabréfi Hauksstaða frá 1885. Samkvæmt síðastnefndu bréfi eru mörk jarðarinnar til vesturs frá Graslækjarós sem fellur í Selá en þaðan eins og Selá ræður allt inn í Selárbotna sem liggja austur úr Grímsstaðadal. Bréfið er ekki áritað vegna Grímsstaða. Yngra bréf Hauksstaða frá 1921 er áritað vegna Grímsstaða. Landamerkjabréf var gert fyrir Arnarvatn 1921. Þar er merkjum lýst til vesturs „...yfir Sandhæð að Selá. Síðan ræður Selá alt inn í Selárbotna, sem liggja austur úr Grímsstaðadal...“ Bréfið er áritað vegna Grímsstaða.

Af framangreindu verður ráðið að norðurmerki þau sem gagnaðilar miða við í kröfugerð sinni eru í ósamræmi við landamerkjabréf Grímsstaða. Þar segir að land Grímsstaða afmarkist af Ytri-Vatnsleysu og til upptaka hennar en síðan beina stefnu í Hrúta þar sem hún fellur í Selá, vestur Dimmagil í Svartfell á Dimmafjallgarðsvegi. Gagnaðilar miða hin umþrættu mörk hins vegar við Krummaskarð (punktur 8), síðan Dauðagil (punktur 7), þaðan í Ytri-Hrúta þar sem hún fellur í Selá (punktur 6) og þá Dimmagil (punktur 5). Hér virðist miðað við heimild frá árinu 1848 þar sem lýst er afmörkun „fjalllendis og afréttarlands“ jarðanna Hóls, Hólssels og Víðirhóls, sjá nánar í kafla 6.7. Þessi lýsing nær norðar og austar en landamerkjabréf Grímsstaða miðar við. Afmörkun Grímsstaða verður því ekki byggð á henni og breytir hér engu þó eigandi Grímsstaða sem einnig var eigandi Hólssels hafi skrifað þar undir.

Íslenska ríkið hefur hins vegar afmarkað Grímsstaði frá Dimmagili (punktur 2), að Fremri-Hrúta þar sem hún fellur í Selá (punktur 3), þaðan í upptök Ytri-Vatnsleysu (punktur 4) og síðan í Hrafnakletta (punktur 5).

Í landamerkjabréfum Grímsstaða eru tveir punktar óglöggir, annars vegar upptök Vatnsleysu og hins vegar Hrúta, þ.e. hvort um sé að ræða Fremri-Hrúta eða Ytri-Hrúta. Samkvæmt upplýsingum frá Vatnamælingum Orkustofnunar eru upptök Ytri-Vatnsleysu í ágætu samræmi við afmörkun ríkisins á þeim punkti (punktur 4), sjá skjal 17. Verður því að miða við að farið sé með Ytri-Vatnsleysu til upptaka hennar í punkti 4 hjá íslenska ríkinu.

Um Hrúta segir í landamerkjabréfunum að Grímsstaðir eigi land úr Hrúta þar sem hún fellur í Selá, *vestur Dimmagil*. Þessi lýsing bréfsins bendir til að frekar sé miðað við Fremri-Hrúta en Ytri því Dimmagil liggur mun nær Fremri-Hrúta en Ytri-Hrúta. Hafi ætlunin verið sú að merkin færu í Selá úr Ytri-Hrúta og fylgdu Selá þar til kæmi að þeim stað þar sem Fremri-Hrúta fellur í Selá og þaðan vestur Dimmagil er ljóst að lýsing bréfsins fær ekki staðist. Að öllu þessu virtu er því rétt að miða við að

fylgt sé línu íslenska ríkisins milli punkta 3 og 4 við afmörkun á jörðinni. Hér verður þó ekki tekin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu landsvæðisins en um hana verður fjallað síðar.

Í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882 var gert landamerkjabréf fyrir Grímsstaði. Annað landamerkjabréf var síðan gert eftir gildistöku landamerkjalaga nr. 41/1919. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Grímsstaða sé þar rétt lýst. Landamerkjabréf Grímsstaða er undirritað af þeim sem töldu til réttar yfir landinu, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að þeir sem hafa talið til réttar yfir landinu hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1.

Í málinu hafa ekki komið fram nein gögn sem hnekk geta lýsingu á mörkum jarðarinnar í landamerkjabréfum eða rýrt eignarréttarlegt sönnunargildi þeirra. Á hinn bóginn hafa engin haldbær gögn verið færð fram fyrir þeirri afmörkun jarðarinnar að norðan sem gagnaðilar hafa byggt á í kröfugerð sinni. Verður hún því ekki lögð til grundvallar í málinu.

Ekki eru heimildir um annað en að Grímsstaðir hafi verið byggðir og nýttir eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru hér að framan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Grímsstaða sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²⁰⁹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Grímsstaða, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

²⁰⁹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Af framangreindri afmörkun leiðir hins vegar að umrætt land norðan þeirra marka sem hér eru lögð til grundvallar telst ekki hluti Grímsstaðajarðarinnar. Það er hins vegar sjálfstætt álitafni hvort Grímsstaðir eigi eitthvert eignarréttarlegt tilkall til þess landsvæðis. Afmörkun aðliggjandi jarða og landsvæða, sbr. t.d. áritun vegna Hauksstaða í Vopnafjarðarhreppi á landamerkjabréf Grímsstaða og áritun Grímsstaða á landamerkjabréf Hauksstaða, benda til þess að gagnaðilar hafi talið til einhvers réttar yfir umþrættu landsvæði og slíkt verið viðurkennt af eigendum aðliggjandi jarða. Til sömu niðurstöðu leiðir kröfugerð og málatilbúnaður aðila í máli þessu. Engra heimilda nýtur hins vegar við sem styðja að hið umþrætta land hafi nokkurn tímann verið háð beinum eignarrétti. Þá hefur heldur ekki verið færð fram sönnun þess að skilyrðum eignarhefðar hafi verið fullnægt en hagnýting hins umþrætta lands fyrir setningu laga nr. 46/1905 um hefð gat ekki að þágildandi lögum stofnað til eignarréttar yfir landinu, sjá Almennar niðurstöður óbyggðanefndar²¹⁰ um þetta. Ekki hefur verið sýnt fram á að umráð landsins eftir gildistöku fyrrgreindra laga hafi verið slíkt að þau fælu í sér óslitið hefðarhald þannig að beinn eignarréttur hafi stofnast á grundvelli hefðar. Að öllu framangreindu virtu hefur, af hálfu gagnaðila, ekki verið sýnt fram á að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda. Af fyrirbyggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að landsvæðið sé í afréttareign eigenda Grímsstaða.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá upptökum Ytri-Vatnsleysu beina stefnu í Selá, þar sem Fremri-Hrúta fellur í hana. Þaðan er Selá fylgt þar til Ytri-Hrúta fellur í hana og síðan Ytri-Hrúta í Austaribrekku við Dauðagil. Síðan eftir Dauðagili að þeim stað þar sem gilið breytir um stefnu og þaðan skemmstu leið til suðvesturáttar yfir í Ytri-Vatnsleysu. Þá er Ytri-Vatnsleysu fylgt til áðurnefndra upptaka.

Sama landsvæði er í afréttareign jarðarinnar Grímsstaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

6.10. Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megi nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli

²¹⁰ Sjá viðauka.

þessu. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megi sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu.

7. ÚRSKURÐARORÐ²¹¹

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. „afréttarland“ á Hólsfjöllum, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Úr Fálkakletti í há Reiði, þaðan beint austur á fjallgarð á móts við Hafrafellstunguland og ræður þaðan Hvannstaðafjallgarður suður í Mýrgil, þaðan í ytri Minnisöxl, og þaðan í Klettagil. Úr Klettagili austur í sveitarfélagamörk og kröfulínu gagnaðila og þeim fylgt austan við Bungu og suður á Austaribrekku við Dauðagil. Þá er kröfulínu gagnaðila fylgt eftir Dauðagili í Krummaskarð og þaðan í Hrafnaklett. Síðan ræður bein stefna úr Hrafnaklettum í háa fjallgarðinn fyrir ofan Krubbana, þaðan bein stefna út fyrir ofan Bunguvatnsmýrar að Langamúla. Úr Langamúla ræður bein stefna þvert vestur fyrir norðan Ytri-Fagradal og þaðan beina stefnu vestur sunnan við Krókavötn á austari Vegg og þaðan aftur í Fálkaklett.

Sama landsvæði er í afréttareign jarðanna Víðirhóls, Nýhóls og Fagradals, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Hvannstaðir, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Að sunnan ræður bein stefna úr Klettagili í Mynnisöxl og þaðan í Mýrdalgil. Að vestan ræður Hvannstaðafjallgarður út að mörkum Hafrafellstungu og þaðan í upptök Svartásskvíslar en hún ræður merkjum þar til hún fellur í Sandá. Þaðan er kröfulínu gagnaðila og sveitarfélagamörkum fylgt í Þorsteinsnef og þaðan í Sandhaug á Álftadyngjuþjallgarði. Að austan ræður Fjallgarðurinn frá Sandhaug að Klettagili með kröfulínu gagnaðila.

Sama landsvæði er í afréttareign jarðarinnar Víðirhóls, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir og liggur norðaustan Grímsstaða en suðaustan „afréttarlands“ á Hólsfjöllum, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá upptökum Ytri-Vatnsleysu beina stefnu í Selá, þar sem Fremri-Hrúta fellur í hana. Þaðan er Selá fylgt þar til Ytri-Hrúta fellur í hana og síðan Ytri-Hrúta í Austaribrekku við Dauðagil. Síðan eftir Dauðagili að þeim stað þar sem gilið breytir um stefnu og þaðan

²¹¹ Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort). Við afmörkun þjóðlendu í hverju máli fyrir sig er miðað við orðalag í fyrirbyggjandi heimildum um það landsvæði sem til meðferðar er. Blæbrigðamanur kann því að vera á lýsingum á sömu línu á milli einstakra mála.

skemmstu leið til suðvesturáttar yfir í Ytri-Vatnsleysu. Þá er Ytri-Vatnsleysu fylgt til áðurnefndra upptaka.

Sama landsvæði er í afréttareign jarðarinnar Grímsstaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanns, hefur þegar verið endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998. Þóknun málflytjanda, Sigurðar Jónssonar hrl., ákvarðast kr. 2.880.000,- og greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Gerður er fyrirvari um hnitasetningu þjóðlendulínu að liðnum málsskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Karl Axelsson

Allan V. Magnússon

Benedikt Bogason

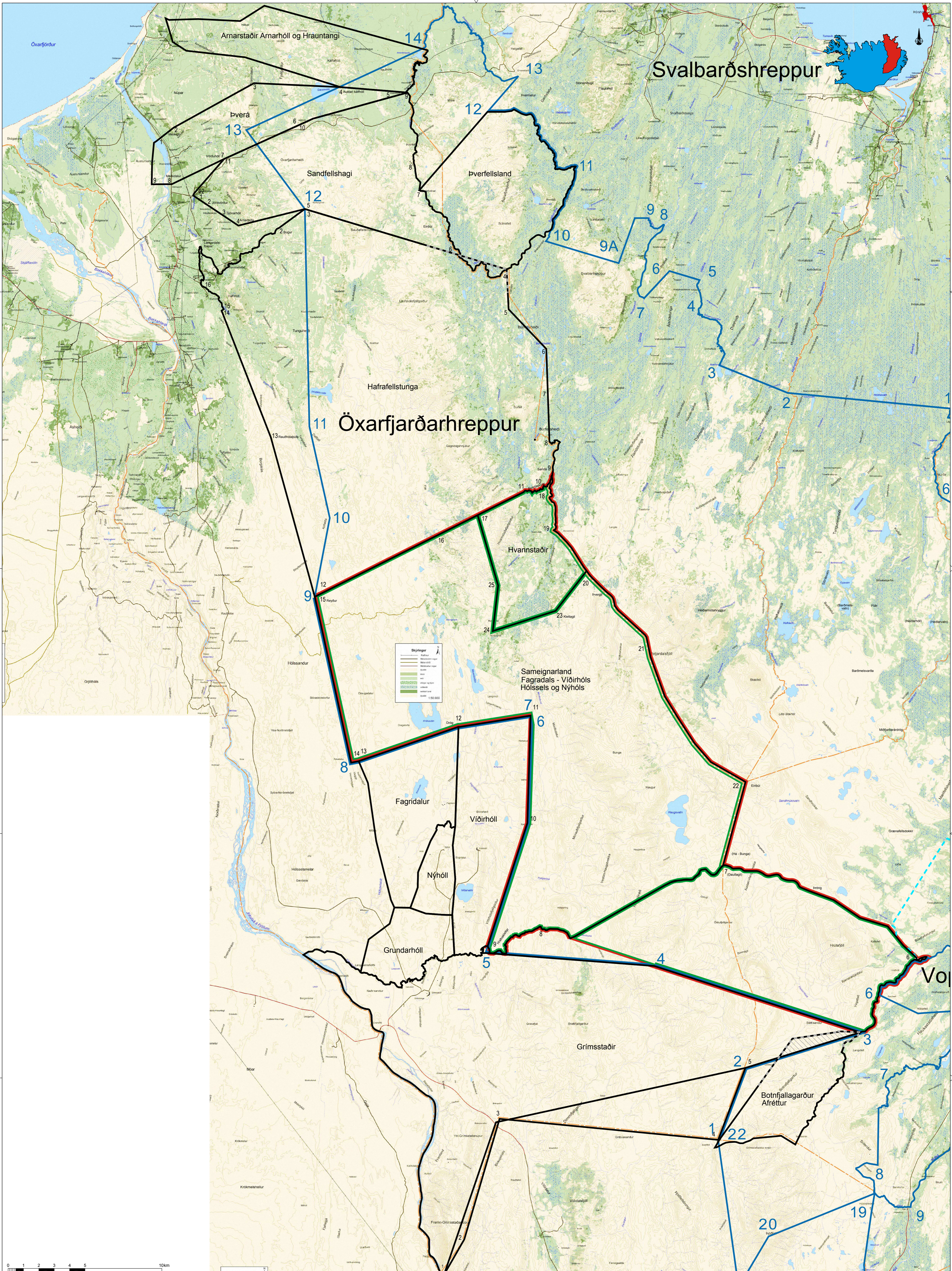
FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðilaskrá

III. Skjalaskrá

0 1 2 3 4 5 10km

Yfirlitskort
Mál nr. 5/2005
Öxarfjarðarhreppur

ÞJÓÐLENDUR
Kortagrunnur: ISS0V birt með leyfi Landmælinga Íslands (L05040005)

- Mörk þjóðlendu skv. úrskurði öbyggðanefndar
- Mörk afrettareignar innan þjóðlendu skv. úrskurði öbyggðanefndar
- Aðalkrafa ríkisins um þjóðlendumörk
- Varakrafa ríkisins um þjóðlendumörk

- Kröfur gagnaðila ríkisins
- Afmörkun á kröfugerð ábuenda
- Skörun á kröfum gagnaðila ríkisins
- Mörk sveitarfélaga

1-9 Kröfulínupunktur Sigurðar Jónssonar hdl. f.h. annara eigenda Grimsstaða en ríkisins
Um tölusetta kröfulínupunkta visast til kröfulýsinga málsaðila
Línur sem liggja samsíða hafa sömu staðsetningu

II. Aðilaskrá

Þjóðlendum

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins.

Arnarstaðir

Guðrún S. Kristjánsdóttir

Arnarstaðir

Gunnar Einarsson

Arnarhóll

Guðrún S. Kristjánsdóttir

Arnarhóll

Gunnar Einarsson

Sameignarland Hólssels, Fagradals,

Nýhóls og Víðirhóls

Ragnar Þ. Guðmundsson (Nýhóll og
Fagridalur)

Guðlaug Ólafsdóttir (Víðirhóll)

Gunnlaug Ólafsdóttir (Víðirhóll)

Gunnlaugur Ólafsson (Víðirhóll)

Margrét Pála Ólafsdóttir (Víðirhóll)

Oktavía Halldóra Ólafsdóttir (Víðirhóll)

Stefán Sigurður Ólafsson (Víðirhóll)

Grímsstaðir I

Guðný María Hauksdóttir

Grímsstaðir I

Jóhannes Haukur Hauksson

Grímsstaðir II

Jarðasjóður Íslands

Grímsstunga I

Kristín Axelsdóttir

Grímsstunga II

Bragi Benediktsson

Grundarhóll

Bragi Benediktsson

Grundarhóll

Páll Kristjánsson

Hafrafellstunga I og II

Hafrafellstunga ehf.

Hrauntangi

Bragi Stefánsson

Hvannstaðir

Guðlaug Ólafsdóttir

Hvannstaðir

Gunnlaug Ólafsdóttir

Hvannstaðir

Gunnlaugur Ólafsson

Hvannstaðir

Margrét Pála Ólafsdóttir

Hvannstaðir

Oktavía Halldóra Ólafsdóttir

Hvannstaðir

Stefán Sigurður Ólafsson

Sandfellshagi I

Þórarinn Björnsson

Sandfellshagi II

Björn Víkingur Björnsson

Sandfellshagi II

Þverá

Þverá

Þverá

Gunnar Björnsson

Árni Jón Kristjánsson

Benedikt Kristjánsson

Kristján Benediktsson

III. Skjalaskrá¹

Lagt fram af Jóni Sigurðssyni hdl. f.h. fjármálaráðherra:

- 1 Kröfulýsing fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins um þjóðlendumörk á svæði 5. Öxarfjarðarhreppur ásamt Raufarhöfn, dags. 10.11.2004.
  - 1(1) Skjalaskrá, dags. 10.11.2004.
  - 1(2) Tilvísanaskrá, dags. 6.2.2004.
  - 1(3) Kort sem sýnir kröfulínu fjármálaráðherra á svæðinu Öxarfjarðarhreppur ásamt Raufarhöfn. Gert af Sigurgeiri Skúlasyni, landfr. (mælikvarði 1:100.000). Ódags. en mótt. 2.11.2004.
  - 1(4) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 1.3.2004. Tilkynning um meðferð á svæði V, Norðausturlandi.
  - 1(5) Bréf fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar um þjóðlendukröfur á svæði V, Norðausturlandi, dags. 11.11.2004.
  - 1(6) Greinargerð fjármálaráðuneytisins fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 9.12.2005.
  - 1(7) Kort sem sýnir breytingar á kröfulínu íslenska ríkisins, dags. 10.7.2006.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 2 Yfirlit Þjóðskjalasafns Íslands yfir heimildaleit í óprentuðum (A-skjöl) og prentuðum (B-skjöl) frumgögnum, dags. 10.8.2006.

Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):

  - 2(1) Víðihóll á Fjöllum, dags. 7.8.1885, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 1 a-b, nr. 1*)
  - 2(2) Grímsstaðir og Nýibær á Fjöllum, þingl. 31.5.1886, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 2 a-b, nr. 1*).
  - 2(3) Grímsstaðir og Nýibær á Hólsfjöllum, dags. 15.5.1922 og 19.6.1922. (*Merkt 3, nr. 1*).
  - 2(4) Hvannstaðir/Hvammsstaðir, dags. 24.5.1890, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 4, nr. 1*)
  - 2(5) Fagridalur á Hólsfjöllum. Einnig er lýst mörkum Gamlahóls. Þingl. 31.5.1886, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 5 a-b, nr. 1*).
  - 2(6) Afréttarland (Víðihóls, Hólssels, Fagradals og Nýhóls) á Hólsfjöllum, dags. 3.6.1890, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 6 a-b, nr. 1*).
  - 2(7) Grundarhóll og Langavatn á Hólsfjöllum, dags. 2.6.1886, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 7 a-c, nr. 1*).
  - 2(8) Nýhóll á Hólsfjöllum. Þingl. 29.6.1888, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 8 a-b, nr. 1*).
  - 2(9) Hólsfel á Hólsfjöllum, dags. 26.5.1889, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 9 a-b, nr. 1*).
  - 2(10) Hafrafellstunga í Öxarfirði, dags. 20.1.1888, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 1 a-c, nr. 2*).
  - 2(11) Sandfellshagi í Öxarfirði, dags. 16.1.1883, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 2 a-b, nr. 2*).
  - 2(12) Þverá í Öxarfirði. Þingl. 7.6.1889, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 3, nr. 2*).
  - 2(13) Hafursstaðir og Árholt í Öxarfirði, dags. 30.10.1889, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 4 a-b, nr. 2*).
  - 2(14) Daðastaðir og Þjófsstaðir í Núpasveit, dags. 6.8.1887, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 1, nr. 3*).

---

¹ Skjölum er raðað undir efnisflokkum og þau því ekki í rétttri númeraröð að öllu leyti. Sjá einnig í kafla 4.2.

- 2(15) Arnarstaðir í Núpasveit, dags. 12.8.1887, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 2 a-b, nr. 3*).
- 2(16) Valþjófsstaðir og Einarstaðir í Núpasveit, dags. 7.4.1894. (*Merkt 3 a-b, nr. 3*).
- 2(21) Sjá skjal nr. 2(65).
- 2(22) Heiðarmúli, dags. 28.6.1884, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 1, nr. 4*).
- 2(23) Garður, dags. 25.11.1887, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 2 a, nr. 4*).
- 2(24) Svalbarð, dags. 9.12.1922, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 5 ab, nr. 4*).
- 2(25) Laxárdalur, dags. 15.8.1886, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 15 a-b, nr. 4*).
- 2(26) Arnórsstaðir, Víðirhólar, Möðrudalur, útdráttur úr dómsmálabók Norður-Múlasýslu, dags. 20.9.1888. (*Merkt 11 a-b, nr. 4*).
- 2(27) Möðrudalur, þingl. 25.7.1923, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt 31 a-b, nr. 4*).
- 2(28) Víðidalur, þingl. 27.7.1922. (*Merkt 32 a-b, nr. 4*).
- 2(29) Selsárvellir, dags. 31.12.1974. (*Merkt 14, nr. 2*).
- 2(30) Efrihólar, dags. 22.1.1900. (*Merkt 4 a-b, nr. 3*).
- 2(31) Núpur, dags. 16.1.1883. (*Merkt 5, nr. 2*).
- 2(32) Ærlækur, dags. 10.7.1885. (*Merkt 6 a-b, nr. 2*).
- 2(33) Skinnastaðir með hjáleigum: Akur, Akursel, Staðarlón (=Hróastaðir), dags. 15.10.1886. (*Merkt 7 a-b, nr. 2*).
- 2(34) Klifshagi, dags. 29.1.1884. (*Merkt 8 a-b, nr. 2*).
- 2(35) Gilsbakki, dags. 10.8.1885. (*Merkt 9 a-b, nr. 2*).
- 2(36) Bjarnarstaðir, dags. 10.5.1890. (*Merkt 10 a-b, nr. 2*).
- 2(37) Smjörhóll, dags. 10.5.1890. (*Merkt 11, nr. 2*).
- 2(65) Ytra-Áland, dags. 15.5.1886. (*Merkt 9, nr. 4*).
- 2(120) Austaraland, dags. 11.4.1890. (*Merkt 12, nr. 2*).
- 2(123) Svalbarðskirkjuland, þingl. 26.6.1890, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Húsavík. (*Merkt 4 a-b, nr. 4*).
- 2(126) Selsárvellir, dags. 31.12.1974. (*Merkt 14, nr. 2*).
- 2(127) Hauksstaðir, dags. vorið 1885. (*Merkt 15 a-b, nr. 2*).
- 2(128) Vatnsendi, dags. 4.1.1889, ásamt óstaðfestri uppskrift. (*Merkt 14, nr. 4*).
- a-b
- 2(129) Hvammur, dags. 2.7.1886, ásamt óstaðfestri uppskrift. (*Merkt 16 c-d, nr. 1*).
- a-b
- 2(130) Hvammur, dags. 2.7.1886, ásamt óstaðfestri uppskrift. (*Merkt 16 a-b, nr. 5*).
- a-b
- Jarðabréf á Þjóðskjalasafni (skjalaflokkur A.2.):*
- Þar er tilvísun til vitnisburðar um landamerki *Grímsstaða*, sem er í minnisbók Odds Einarssonar biskups AM 243, 4to. Jón Þorkelsson gerði endurrit. (Sjá skjalaflokkinn *Önnur óprentuð frumgögn (A.16.)*).
- 2(66) Afrit af makaskiptabréfi fyrir Klifshaga og *Hóli á Fjalli*, dags. 21.9.1563. (*Merkt 1 a-d, nr. 2*).
- 2(67) Kaupbréf fyrir Hafrafellstungu 1549, afrit, sem virðist rífið úr bók, og staðfest eftirrit þess, gert 16.6.1858. Þar er vikið að eign kirkjunnar í *Hafrafellstungu*, jörðum, ítökum og veiðivötnum og landi austur á fjöllum. (*Merkt 2 a-f, nr. 2*).
- 2(68) Lögfesta *Hafrafellstungu* 1752, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b, nr. 2*).
- a-b
- 2(69) Lögfesta *Hafrafellstungu* 1808, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b, nr. 2*).
- a-b
- 2(70) Lögfesta *Hafrafellstungu* 1809, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-b, nr. 2*).
- a-b

- 2(71) Vitnisburður 1845, um leyfisveitingar *Hafrafellstungubónða* til grasatekju í a-b Búrfellsheiði, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-b, nr. 2*).
- 2(72) Lögfesta *Hafrafellstungu* 1829, ásamt uppskrift. (*Merkt 7, nr. 2*). a-b
- 2(73) Uppköst að landamerkjálýsingu *Hafrafellstungu*. (*Merkt 8 a-d, nr. 2*).
- 2(74) Bréf Svalbarðsprests, dags. 8.5.1885, þar sem hann óskar að eigandi hluta *Hafrafellstungu* samþykki *landamerkjálýsingu Svalbarðs móti Hafrafellstungu*. Neitun *Hafrafellstungueiganda*, dags. 19.5. s.á. Lýsing Svalbarðsprests, dags. 28.3.1885. (*Merkt 9 a-d, nr. 2*).
- 2(140) Landskipti milli Hóls, Víðirhóls og Hólssels á Hólsfjöllum, lýst er mörkum a-b sameiginlegs fjallendis og afréttarlands, dags. 29.7.1848, ásamt uppskrift. (*Merkt 1. a-c, nr. 1*).
- 2(141) Landskipti milli Fagradals, Nýjahóls og Gamlahóls, dags. 30.6.1876, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 2 a-b, nr. 1*).
- 2(142) Landskipti milli Fagradals, Nýjahóls og Gamlahóls, dags. 30.6.1876, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 3 a-c, nr. 1*).
- 2(143) Landamerkjabréf fyrir heimalandi Nýjahóls, ódags. en þingl. 29.6.1888. (*Merkt 4 a-b, nr. 1*).
- 2(144) Landamerkjabréf fyrir eyðijörðinni Kvannastöðum/Hvannastöðum, dags. 24.5.1890. (*Merkt 5 a-b, nr. 1*).
- 2(145) Landamerkjabréf fyrir afréttarlandi Víðirhóls, Hólssels, Fagradals og Nýjahóls, dags. 3.6.1890. (*Merkt 6 a-b, nr. 1*).

Landskiptabækur (skjalaflokkur A.4.):

Ekkert lagt fram undir þessum lið.

Fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur A.5.):

- 2(17) Fasteignamat 1916-1918: *Fjallahreppur*: Grímsstaðir (landamerkjum með Nýjabæ lýst, bls. 26), Grundarhóll, Víðihóll með Hvannstöðum (landamerkjum lýst, bls. 27), Fagridalur með Gamlahóli (landamerkjum lýst, bls. 28), Nýihóll (landamerkjum lýst, bls. 29), Hólssel (landamerkjum lýst, bls. 30-31). *Öxarfjarðarhreppur*: Þverá, Sandfellshagi (landamerkjum lýst, bls. 33), *Hafrafellstunga* (landamerkjum lýst, bls. 36-37), og Hafursstaðir (landamerkjum lýst, bls. 39). *Presthólahreppur*: Daðastaðir og Þjósstaðir (landamerkjum lýst, bls. 47), Arnarstaðir (landamerkjum lýst, bls. 48), Hrauntangi, Valþjósstaðir og Einarstaðir (landamerkjum Valþjósstaða og Einarstaða lýst, bls. 49). (*Merkt 1 a-f, nr. 1, 1 a-f, nr. 2 og 1 a-f, nr. 3*).
- 2(38) Jarðamat 1849: *Presthólahreppur*: Daðastaðir með Þjósstöðum, Arnarstaðir, Valþjósstaðir með Einarstöðum. *Skinnastaðahreppur*: Þverá, Sandfellshagi, *Hafrafellstunga* með Fossi, Hóll, Víðirhóll, Grímsstaðir með Nýjabæ, Hólssel, Hafursstaðir. (*Merkt 2 a-d, nr. 2 og 2 a-c, nr. 3*).
- 2(58) Jarðamat 1804: Núpur, Þverá, Sandfellshagi, *Hafrafellstunga*, Hóll, a-b Grímsstaðir, Hólssel, Hafursstaðir, Skinnastaðir, ásamt uppskrift af því helsta. (*Merkt 3 a-f, nr. 2*).
- 2(59) Jarðamat 1804: Daðastaðir með Þjósstöðum, Arnarstaðir, Valþjósstaðir með a-b Einarstöðum, ásamt uppskrift af því helsta. (*Merkt 3 a-b, nr. 3*).
- 2(81) Fasteignamat 1930-1932: *Grímsstaðir I*. Afréttarland er sagt víðáttumikið og kjarngott. Sambærilegar lýsingar eru á öllum öðrum jörðum í Fjallahreppi, þ.e. Grímsstöðum II og III, Grundarhóli, Víðirhóli I og II, Fagradal, Nýjahóli og Hólsseli. Engar lýsingar eru frá ábúendum jarða. (*Merkt 2, nr. 1*).
- 2(82) Fasteignamat 1930-1932: *Þverá, Sandfellshagi I- II, Hafrafellstunga I-II, Hafursstaðir*. Áþekkar lýsingar á afréttarlandi eiga við flestar jarðir í efri hluta sveitarinnar, þ.e. þær, sem eiga land til heiðar. Engar lýsingar eru frá ábúendum jarða. (*Merkt 4 a-f, nr. 2*).
- 2(83) Fasteignamat 1930-1932: *Daðastaðir, Arnarstaðir, Hrauntangi, Valþjósstaðir, Einarstaðir, Efrihólar*. Engar lýsingar eru frá ábúendum jarða. (*Merkt 4 a-f, nr. 3*).

- 2(118) Fasteignamat 1916-1918. *Austaraland*. (Merkt 5 a-b, nr.2).
- 2(119) Fasteignamat 1932. *Austaraland*. (Merkt 6 a-d, nr. 2).
- Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6.):*
- 2(41) Áreið á land Skinnastaðakirkju fram til heiðar upp til móts við Hól á Fjalli, a-b dags. 25.7.1831. Snerist einkum um mörk við Austara- og Vestaraland, ásamt uppskrift. (Merkt 1 a-b, nr. 1).
- 2(42) Á Skinnastaðáþingi, dags. 21.6.1848, lesin lögfesta Skinnastaðaprests fyrir *Norðmel á Hólsfjöllum* (7. liður). (Merkt 2 a-c, nr. 1).
- 2(43) Sátt um landamerki *Hólssels og Fagradals*, dags. 27.8.1909. (Merkt 3 a-f, nr. a-b 1).
- 2(44) Árið 1798 voru lesnar á Skinnastaðáþingi lögfestur fyrir *Skinnastaðaprestakall* og *Hafrafellstungu*, „hvortveggi ó áfrýuð.” (inntak vantar). (Merkt 1, nr. 2).
- 2(45) Árið 1799 lesin lögfesta fyrir *Þverá í Öxarfirði* (án inntaks). „Protesterud af Prestenum Sra Þorsteini Jónssyni, að því leiti sem hún á seilest Kyrkjunnar Land á Skinnastöðum fyrir nedann Brunná.” (Merkt 2, nr. 2).
- 2(46) Árið 1809 lesnar á Skinnastaðáþingi lögfestur fyrir *Svalbarði í Þistilfirði*, *Hafrafellstungu* og *Klifshaga* (inntak vantar). (Merkt 3, nr. 2).
- 2(47) Lesin lögfesta fyrir *Hafrafellstungu* á Skinnastaðáþingi 1824 (inntak vantar). (Merkt 4, nr. 2).
- 2(48) Lesið á Skinnastaðáþingi, dags. 12.7.1831, forboð eigenda og ábúenda *Hafrafellstungu* mót álfaveiði í tilteknum takmörkum á *Búrfellsheiði*, dags. sama dag. Sama forboð lesið á Presthólaþingi, dags. 14.7.s.á., og á Svalbarðsþingi, dags. 18.7. s.á. (Merkt 5 a-d, nr. 2).
- 2(49) Áreið á landamerki *Þverár og Sandfellshaga*, dags. 14.7.1845, ásamt uppskrift. (Merkt 6 a-c, nr. 2).
- 2(50) Þinglesinn *sáttasamningur um merki Þverár og Sandfellshaga*, dags. a-b 14.1.1846, einnig kaupbréfum fyrir *Hólsseli* (5. liður) og *Víðihóli* (6. liður) og brigð á því síðara (7. liður) á Skinnastaðáþingi, dags. 14.5.1847, ásamt uppskrift. (Merkt 7, nr. 2).
- 2(51) Skinnastaðáþing, dags. 9.7.1867: „7. Var presturinn aðspurður um hvernig standi á jörðinni *Hvannstöðum* og gefur þann þar að lútandi svofelda skýrslu.” (Merkt 8 a-c, nr. 2 og A. 6. 8 a-c).
- 2(52) Manntalsþing í Presthólum, dags. 25.6.1709. Upplesin lögfesta fyrir *hálfum Arnarstöðum* (án inntaks). (Merkt 1 a-c, nr. 3).
- 2(53) Lögfesta fyrir *Arnarstöðum* í Núpasveit, dags. 3.5.1736, ásamt uppskrift. a-b (Merkt 2 a-c, nr. 3).
- 2(54) Lögfesta fyrir *Valþjófsstöðum* með tilteknum landamerkjum, dags. 13.8.1739, lesin á Presthólaþingi s.á. (bls. 234) (Inntak kemur ekki fram). (Merkt 3 a-c, nr. 3).
- 2(55) Árið 1804 lesin á Presthólaþingi lögfesta fyrir *Valþjófsstöðum* (inntak vantar). (Merkt 4 a-b, nr. 3).
- 2(56) Lesinn á Presthólaþingi 1825 vitnisburður, dags. 28.6.1801, um, að Kjarnagerðisdalur hafi verið talinn tilheyra afbýlinu *Einarsstöðum*. (Merkt 5, nr. 3).
- 2(57) Á Presthólaþingi, dags. 17.5.1883, var: „1. Lesin lögfesta fyrir *Valþjófsstöðum* dags. 21.6.1804, og þinglesin að Presthólum, dags. 6.7.1804. 2. Lesinn vitnisburður um sömu jörð dags. 2.10. 1863.” (Merkt 6 a-c, nr. 3).
- 2(60) Sátt um beit á *Daðastaðamýri* milli bænda á *Arnarstöðum* og *Daðastöðum* a-b móti frí grasabeiði, dags. 27.4.1818, ásamt uppskrift. (Merkt 7, nr. 3).
- 2(61) Sátt um *Árdalsflöt* og *Þverfellsbotna* í *Arnarstaðalandi* milli *Arnarstaða-*, a-b *Daðastaða* og *Þjófsstaðabænda*, dags. 27.10.1832, ásamt uppskrift. (Merkt 8, nr. 3).
- 2(84) Hreppsnefndarfundur að *Víðihóli*, dags. 1.5.1894. *M.a. tilgreind takmörk*

- heimalanda og afréttar sveitarinnar. (Merkt 4 a-c, nr. 1).*
- 2(85) Hreppsmálafundur að Grundarhóli, dags. 18.6.1909. *Tilgreind takmörk búfjárhaga og afréttarlands sveitarinnar. (Merkt 5 a-b, nr. 1).*
- 2(86) Aðalfundur fyrir Fjallahrepp haldinn að Grímsstöðum, dags. 10.5.1913. Rætt m.a. um *kofabyggingu í Heljardal. (Merkt 6 a-c, nr. 1).*
- 2(87) Almennur hreppsmálafundur að Grímsstöðum, dags. 7.6.1928. Rætt um fjallskilamál og hreppsnefnd falið uppsetning *aðhalda á Hvannastöðum* og að mælst verði til við Öxfirðinga að þeir setji upp *aðhald við Búrfellskofa. (Merkt 7 a-b, nr. 1).*
- 2(88) Hreppsmálafundur að Grímsstöðum, dags. 26.6.1938. Fjórir menn ráðnir til að fara í *vorgöngur á Búrfellsheiði* á kostnað Fjallskilasjóðs. *(Merkt 8 a-b, nr. 1).*
- 2(89) Almennur hreppsmálafundur að Grímsstöðum, dags. 30.10.1938. Samþykkt að nokkrir menn fari í *aukaleit í Búrfellsheiði* á kostnað fjallskilasjóðs. *(Merkt 9, nr. 1).*
- 2(90) Almennur hreppsmálafundur, dags. 2.7.1939, að Grímsstöðum. M.a. um að fjallskilasjóður greiði fyrir fjögurra manna *rúningssmölun í Búrfellsheiði. (Merkt 10, nr. 1).*
- 2(91) Almennur hreppsmálafundur, dags. 20.6.1941, að Grímsstöðum. M.a. um að fjallskilasjóður greiði fyrir fimm manna *rúningssmölun í Búrfellsheiði. (Merkt 11, nr. 1).*
- 2(92) Almennur hreppsmálafundur, dags. 27.6.1943, að Grímsstöðum. M.a. um að *vorgöngur í Búrfellsheiði* verði kostaðar úr fjallskilasjóði. *(Merkt 12, nr. 1).*
- 2(93) Fylgiskjal með gangnaseðlinum 1913. Þar koma fram upplýsingar um *fyrirkomulag gangna. (Merkt 13, nr. 1).*
- 2(94) Upplýsingar um fyrirkomulag gangna, dags. 12.9.1915, á Grímsstöðum. *(Merkt 14, nr. 1).*
- 2(95) Upplýsingar um fyrirkomulag gangna, dags. 10.9.1916, á Grundarhóli. *(Merkt 15, nr. 1).*
- 2(96) [1917] Upplýsingar um fyrirkomulag gangna. *(Merkt 16, nr. 1).*
- 2(97) Samningur um sundurdrátt og rekstur fjár milli Fjalla- og Öxarfjarðarhrepps, dags. 9. og 15.9.1917. *(Merkt 17, nr. 1).*
- 2(98) 1928. Upplýsingar um fyrirkomulag gangna og um réttarbyggingu á Hvannstöðum. *(Merkt 18, nr. 1).*
- 2(99) Vorfundur Öxarfjarðarhrepps að Skinnastað, dags. 5.5.1920. Umræða um fjallskilamál, m.a. kosnir menn til að endurskoða fjallskilareglugerð austan Jökulsár. *(Merkt 9, nr. 2).*
- 2(100) Vorfundur Öxarfjarðarhrepps að Skinnastöðum, dags. 30.5.1921. Umræða um fjallskilamál, m.a. um fyrirhugaðar *breytingar á fjallskilareglugerð. (Merkt 10 a-b, nr. 2).*
- 2(101) Hreppsfundur Öxarfjarðarhrepps að Skinnastað, dags. 18.6.1925. Umræða um fjallskilamál, m.a. um samkomulag við Þistilfirðinga um *göngur í Búrfellsheiði, Djúpárbotna og Seljaheiði. (Merkt 11 a-b, nr. 2).*
- 2(102) Almennur sveitarfundur að Skinnastað, dags. 16.6.1928. Samþykkt um að gera vorgöngur í heiðalönd hreppsins, *hreppsnefnd annast um Búrfellsheiði* en heiðareigendur um hinar. *(Merkt 12, nr. 2).*
- 2(103) Vorfundur Öxarfjarðarhrepps haldinn í skólahúsi hreppsins, dags. 12.6.1931. Samþykkt að öll *heimalönd ofan Sandár* yrðu á komandi hausti smöluð á kostnað fjallskilasjóðs í fyrstu göngum. *(Merkt 13 a-b, nr. 2).*
- 2(104) Vorfundur Öxarfjarðarhrepps að Skinnastað, dags. 10.4.1913. Rætt um *refaveiðar í Búrfellsheiði, Tunguheiði, Landsheiði og Hafursstaðaheiði. (Merkt 14 a-b, nr. 2).*
- 2(105) Vorfundur Öxarfjarðarhrepps að Skinnastað, dags. 15.4.1918. Rætt um *fjallskilamál*, m.a. um byggingu kofa í Búrfellsheiði. *(Merkt 15 a-b, nr. 2).*
- 2(106) Hreppskilafundur að Ærlæk, dags. 10.-11.11.1919. Fjallskilastjóra falið að færa inní fjallskilabók hreppsins skrá yfir allan *afrétt sveitarinnar með glöggri*

- skiptingu á honum og heimalöndunum. (Merkt 16 a-b, nr. 2).*
- 2(125) Landamerkjabréf Möðrudals með hjáleigunum Lóni, Gestreiðarstöðum og Fögrukinn, gert af Stefáni Einarssyni, dags. 20.3.1884. *(Merkt 87).*
- Kirknaskjöl (skjalaflokkur A.7.):*
- 2(18) Máldagi Hafrafellstungukirkju. Þar er lýst mörkum skógareignar og einnig a-b landamerkjum (tvö samhljóða afrit), ásamt uppskrift. *(Merkt 1 a-b, nr. 2).*
- 2(19) Lögfesta Nikuláasar Runólfssonar fyrir Hafrafellstungu 1741, ásamt uppskrift. a-b *(Merkt 2 a-b, nr. 2).*
- 2(20) Byggingarbréf fyrir Hafursstöðum, dags. 31.1.1850. Vikið að landinu í a-b Norðmel, ásamt uppskrift. *(Merkt 3 a-c, nr. 2).*
- Vísitasúbækur biskupa (skjalaflokkur A.8.):*
- Ekkert lagt fram undir þessum lið.
- Skjalasöfn presta og prófaste (skjalaflokkur A.9.):*
- 2(62) Reikningur Skinnastaðakirkju 1591: „Skýnnastada k[ir]kia hun aa alltt hejmland mille merke gardds et Brands lækiar ... Land eign framm vid gil fram fra londum, þar med fýski vatn et Bæiar stædi: v hrossa gongu j Holss jordu a vetur“. *(Merkt 1 a, nr. 2).*
- Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanna og landshöfðingja (skjalaflokkur A.10.):*
- 2(117) Skýrsla sýslumanns í Þingeyjarsýslu yfir jarðir í Ærlækjar-, Presthóla-, Svalbarðs- og Sauðanesþingsóknum með dýrleika, nöfnum eigenda og ábúenda m.m. auk hjáleigna gerð 1754. *(Merkt 1 a-f).*
- 2(131) Bréf Guðmundar Jónssonar prests á Svalbarði til biskups, dags. 13.1.1845, a-b varðandi umdeilt nýbýli, væntanlega Foss á mörkum landa Svalbarðs og Hafrafellstungu, ásamt uppskrift. *(Merkt 1 a-c, nr. 4).*
- 2(132) Bréf stiftamtmanns til séra Guðmundar á Svalbarði og prófaste í a-b Þingeyjarprófasteðmi, dags. 14.3.1845, varðandi nýbýlismálið, ásamt uppskrift. *(Merkt 2 a-b, nr. 4).*
- 2(133) Bréf prófaste í Þingeyjarprófasteðmi til stiftsyfirvalda, 3.1.1846, varðandi a-b nýbýli, væntanlega Foss, sem er á mörkum Svalbarðs og Hafrafellstungu, ásamt uppskrift. *(Merkt 3 a-b, nr. 4).*
- 2(134) Bréf amtmanns í Norður- og Austuramt til stiftsyfirvalda, dags. 11.6.1846 a-b varðandi nýbýli í landi Svalbarðs, væntanlega Foss, ásamt uppskrift. *(Merkt 4, nr. 4).*
- 2(135) Bréf stiftamtmanns til prófaste í Þingeyjarprófasteðmi, dags. 2.11.1846, a-b varðandi nýbýlisbyggingu (væntanlega Foss) í landi Svalbarðs, ásamt uppskrift. *(Merkt. 5 a-b, nr. 4).*
- Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands (skjalaflokkur A.11.):*
- 2(39) Sjá skjal nr. 4(75).
- 2(40) Sjá skjal nr. 4(76).
- 2(64) Sala *Hafursstaða*, dags. 14.5.1910. Lýsing á jörð og landamerkjum, dags. 10.3.1909, fylgir með. *(Merkt 1 a-c, nr. 2).*
- 2(107) Sala Sandfellshaga, dags. 15.10.1908. Með fylgir virðingargerð jarðarinnar, dags. 22. 10. 1906. *(Merkt 2 a-e, nr. 2).*
- 2(108) Sala Daðastaða með Þjófsstöðum, dags. 14.9.1915. Með fylgir virðingargerð, dags. 18.11.1914. *(Merkt 1 a-d, nr. 3).*
- 2(109) Sala Efrihóla. Virðingargerð Efrihóla, dags. 26.10.1916. *(Merkt 2 a-b, nr. 3).*
- 2(110) Sala Efrihóla, dags. 19.7.1918. Með fylgir virðingargerð, dags. 16.11.1914. *(Merkt 3 a-d, nr. 3).*
- Bréfasöfn og bréfabækur biskupa (skjalaflokkur A.12.):*
- 2(63) Skýrsla um tekjur Skinnastaðaprestakalls (brauðamat), dags. 21.10.1854. Talin fimm kapla ganga í Hólsjörðu á Fjalli á vetrum. *(Merkt 1 a-b, nr. 1).*
- 2(75) Greinargerð um *Skinnastaðaprestakall* 1782, með lögfestu 1778, ásamt a-b uppskrift á því helsta. Skýrslur um brauð og kirkjur í Hólabiskupsdæmi 1782. *(Merkt 1 a-d, nr. 2).*
- 2(76) Greinargerð vegna gjafabréfa Skinnastaðakirkju 1744, ásamt uppskrift af

- a-b klausu úr máldaga. (*Merkt 2 a-d, nr. 2*).
- 2(77) Greinargerð um *Presthólaprestakall* 1782, ásamt uppskrift af því helsta.
- a-b Skýrslur um brauð og kirkjur í Hólabiskupsdæmi 1782. (*Merkt 1 a-c, nr. 3*).
- 2(78) Greinargerð vegna gjafabréfa *Presthólakirkju* 1744, ásamt uppskrift. (*Merkt 2, a-b nr. 3*).
- 2(124) Skýrsla um tekjur og útgjöld Skinnastaðaprestakalls, dags. 11.6.1867. Meðal tekna af ítökum, ískyldum o.s.frv., sem öðrum eru leigð, er 5 kapla ganga í *Hólsjörðu á Fjalli* fyrir 2 rd. og 48 skildinga. [Væntanlega er átt við Norðmel]. (*Merkt 1 a-b, nr. 1*).
- 2(136) Biskup til amtmanns í Norður- og Austuramti varðandi byggingu nýbýlis í landi Svalbarðs, væntanlega Foss, dags. 14.5.1846, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-b, nr. 4*).
- 2(137) Bréf biskups til prófests í Þingeyjarprófestsdæmi, dags. 2.11.1846, varðandi nýbýli á mörkum Svalbarðs- og Hafrafellstungulanda, væntanlega Foss, ásamt uppskrift. (*Merkt 2, nr. 4*).
- a-b 2(138) Bréf Vigfúsar Sigurðssonar prests á Svalbarði til biskups, dags. 3.1.1849, varðandi ágreining milli Svalbarðs og Hafrafellstungu, þar sem býlið Foss var reist, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b, nr. 4*).
- 2(139) Bréf biskups til séra Vigfúsar Sigurðssonar á Svalbarði, dags. 12.3.1849, varðandi landamerkaágreining við Hafrafellstungu (væntanlega Fossland, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b, nr. 4*).
- Klausturumboð (skjalaflokkur A.13.):*
- 2(79) Lýsing *Núps og Sandfellshaga*, dags. 1.5.1878. Munkaþverárklaustur XI, 6. Lýsing umboðsjarða 1878. (*Merkt 1 a-d, nr. 2*)
- 2(80) Lýsing *Daðastaða* með hjáleigunni *Þjófsstöðum*, dags. 1.5.1878. Munkaþverárklaustur XI, 6. Lýsing umboðsjarða 1878. (*Merkt 1 a-b, nr. 3*).
- Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur A.16.):*
- 2(121) Vitnisburður Björns Jónssonar, dags. 4.7.1630, um landamerki Grímsstaða á Fjalli. Faðir hans byggði jörðina úr eyði og lögfesti hana. Segir Björn eiganda Hóls á Fjalli hafa fyrir fáum árum viljað eigna sér hluta landsins (uppskrift Jóns Þorkelssonar eftir AM 243, 4to) (*Merkt 1 a-b, nr. 1*).
- Sá hluti skjalasafna stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja sem prentaður er í Lovsamling for Island (skjalaflokkur B.6.):*
- 2(112) Bréf kirkju- og kennslumálaráðuneytisins til landshöfðingja varðandi makaskipti á *Norðmel* á Hólsfjöllum, eign Skinnastaðaprestakalls, og hluta á Leifsstöðum í Öxarfirði, dags. 25.10.1873. (*Merkt 1, nr. 1*).
- 2(113) Yfirlit um öll prestaköll á Íslandi og tekjur þeirra 1748. (*Merkt 1 a-b, almennt*).
- 2(114) Fyrirmæli til Ólafs Gíslasonar Skálholtsbiskups varðandi löggildingu máldagabókar Gísla Jónssonar, dags. 5.4.1749. (*Merkt 2, almennt*).
- 2(115) Bréf tollkammersins til stiftamtmanns um uppörvun til byggingar eyðijarða á Íslandi, dags. 14.3.1775. (*Merkt 3 a-c, almennt*).
- 2(116) Tilskipun um réttindi fyrir þá, sem vilja byggja eyðijarðir eða óbyggðar lendur á Íslandi, dags. 15.4.1776. (*Merkt 4 a-e, almennt*).
- Bréfabækur biskupa (skjalaflokkur B.8.):*
- Ekkert lagt fram undir þessum lið.
- Alþingisbækur Íslands (skjalaflokkur B.9.):*
- 2(122) Kaupbréf fyrir 8 hndr. í Austaralandi árið 1768. XV.b., bls. 112.
- Bréfasöfn og bréfabækur biskupa:*
- 3 Ekkert lagt fram undir þessum lið, sjá skjalaflokk A.12. í skilabréfi Þjóðskjalasafns Íslands, skjal nr. 2.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 4 Yfirlit óbyggðanefndar yfir heimildaleit í óprentuðum (A-skjöl) og prentuðum (B-skjöl) frumgögnum, dags. 16.8.2006.

Afsals og veðmálabækur (skjalaflokkur A.3.):

- 4(13) Arnarstaðir í Núpasveit, síða úr Veðmálaregistri Þingeyjarsýslna.
- 4(14) Fagridalur á Hólsfjöllum, síða úr Veðmálaregistri Þingeyjarsýslna.
- 4(15) Grímsstaðir I á Fjöllum, síða úr Veðmálaregistri Þingeyjarsýslna.
- 4(16) Grímsstaðir II á Fjöllum, síða úr Veðmálaregistri Þingeyjarsýslna.
- 4(17) Grundarhóll á Fjöllum, síða úr Veðmálaregistri Þingeyjarsýslna.
- 4(18) Hafrafellstunga I í Öxarfirði, síða úr Veðmálaregistri Þingeyjarsýslna.
- 4(19) Hafrafellstunga II, síða úr Veðmálaregistri Þingeyjarsýslna.
- 4(20) Hóll á Fjöllum, síða úr Veðmálaregistri Þingeyjarsýslna.
- 4(21) Hrauntangi í Presthólahreppi, síða úr Veðmálaregistri Þingeyjarsýslna.
- 4(22) Nýhóll á Fjöllum, síða úr Veðmálaregistri Þingeyjarsýslna.
- 4(23) Sandfellshagi I í Öxarfirði, síða úr Veðmálaregistri Þingeyjarsýslna.
- 4(24) Víðihóll á Fjöllum, síða úr Veðmálaregistri Þingeyjarsýslna.
- 4(25) Þverá í Öxarfirði, síða úr Veðmálaregistri Þingeyjarsýslna.
- 4(26) Arnarstaðir í Presthólahreppi, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(27) Arnarhóll (Arnarstaðir 1/2) í Presthólahreppi, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(28) Grundarhóll í Fjallahreppi, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(29) Hafrafellstunga I í Öxarfjarðarhreppi, yfirlitssíða síða úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(30) Hafrafellstunga II í Öxarfjarðarhreppi, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(31) Hrauntangi í Presthólahreppi, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(32) Nýhóll í Fjallahreppi, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(33) Fagridalur í Fjallahreppi, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(34) Grímsstaðir I í Fjallahreppi, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(35) Grímsstaðir II í Fjallahreppi, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(36) Sandfellshagi I í Öxarfjarðarhreppi, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(37) Sandfellshagi II í Öxarfjarðarhreppi, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(38) Víðihóll I og II í Fjallahreppi, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.
- 4(39) Þverá í Öxarfirði, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Þingeyjarsýslna.

Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands (skjalaflokkur A.11.):

- 4(75) Bréf Stjórnarráðs Íslands til allra sýslumanna, dags. 29.12.1919, þar sem beðið er um skýrslu um svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta.
- 4(76) Svarbréf Sýslumannsins í Þingeyjarsýslu, dags. 6.4.1920m við bréfi Stjórnarráðs Íslands, dags. 29.12.1919.

Fornleifaskráning (skjalaflokkur A.14.):

Ekkert lagt fram undir þessum lið.

Örnefnaskráning (skjalaflokkur A.15.):

Ekkert lagt fram undir þessum lið.

Önnur óprentuð frumgögn (A.16.):

- 4(73) Fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins til sveitarfélaga á Íslandi varðandi afrétti og upprekstrarétt sveitarfélaga, dags. 20.2.1989.
- 4(74) Svarbréf Öxarfjarðarhrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989, varðandi afrétt og upprekstrarétt sveitarfélaga, dags. 29.11.1989.

Prentuð jarðabréf (skjalaflokkur B.1.):

4(61) Ljósrit úr Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 13. b., bls. 387-389, 391-392 og 396-397.

4(62) Ljósrit úr Jarðabréfum frá 16. og 17. öld, Gunnar F. Guðmundsson bjó til prentunar. Þingeyjarsýsla, bls. 240-261.

Prentuð fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur B.2.):

4(1) Jarðatal J. Jonhnsens, 1847, bls. 338-351.

4(2) Ný jarðabók 1861, bls. 120-133.

4(3) Fasteignabók 1921, bls. 166-175.

4(4) Fasteignabók 1932, bls. 90-92.

4(5) Fasteignabók 1942-1944, bls. 47-50.

Útgefnir dómar Hæstaréttar og Landsyfrréttar (skjalaflokkur B.3.):

Sjá skrá yfir hliðsjónargögn.

Fjallskilareglugerðir (skjalaflokkur B.4.):

4(6) Reglugjörð fyrir Norður-Þingeyjarsýslu austan Jökulsár um fjallskil og eyðingu refa, nr. 87/1894, B-deild, bls. 130-145.

4(7) Reglugjörð um fjallskil í Norður-Þingeyjarsýslu austan Jökulsár, nr. 101/1908, B-deild, bls. 323-330.

4(8) Reglugerð um fjallskil í Norður-Þingeyjarsýslu austan Jökulsár, nr. 84/1921, B-deild, bls. 198-205.

4(9) Reglugerð um breytingu á fjallskilareglugerð Norður-Þingeyjarsýslu austan Jökulsár, dags. 7.9.1921, nr. 100/1938, B-deild, bls. 186.

4(10) Fjallskilareglugerð fyrir Norður-Þingeyjarsýslu austan Jökulsár, nr. 61/1946, bls. 106-115.

4(11) Fjallskilareglugerð fyrir Norður-Þingeyjarsýslu austan Jökulsár, nr. 208/1974 B-deild, bls. 451-461.

4(12) Fjallskilasamþykkt fyrir Norður-Þingeyjarsýslu austan Jökulsár, nr. 170/1996, B-deild, bls. 349-358.

Prentaðir máldagar ofl. úr Íslensku fornbréfasafni (skjalaflokkur B.5.):

4(40) Skrá um reka Hólastóls og Möðruvallaklausturs 1296. Getið *Valbjófsstaða- og Daðastaðareka* (Í.F. II. b., bls. 304-311).

4(41) Vitnisburður um makaskipti á Lóni [Staðarlóni?] og *Daðastöðum* um 1336 (Í.F. II. b., bls. 707-708).

4(42) Hítardalsbók 1367. Þar er talað um Kristféð á *Grímsstöðum* í Austfirðingafjórðungi. Þar er væntanlega átt við Grímsstaði á Fjöllum (Í.F. III. b., bls. 214-215, 232).

4(43) Máldagar Péturs Nikulássonar 1394 og síðar. Máldagi *Hafrafellstungu* (Í.F. III. b., bls. 508-511, 589).

4(44) Máldagi og landamerkjaskrá kirkjunnar í *Hafrafellstungu* um 1400 (Í.F. III. b., bls. 651-652).

4(45) Makaskipti á Sökku og Skáldalæk í Svarfaðardal og Klifshaga, *Hafrafellstungu og Þverá* í Öxarfirði 1414 (Í.F. III. b., bls. 753-754).

4(46) *Valbjófsstaðir og Arnarstaðir* í Núpasveit skipaðir eign Hólakirkju og staðar 1430 (Í.F. IV. b., bls. 430-432).

4(47) *Efrihólar og Löndin* í Öxarfirði takist í skuld séra Jóns Pálssonar 1430 (Í.F. IV. b., bls. 422-423).

4(48) *Efrihólar* seldur Munkaþverárklausri 1468 (Í.F. V. b., bls. 532-533).

4(49) *Sandfellshagi* seldur Munkaþverárklausri 1469 (Í.F. V. b., bls. 541-542).

4(50) Vitnisburður um *landamerki Efrihóla* 1479 (Í.F. VI. b., bls. 221).

4(51) Rekaskrá og máldagi Skinnastaðakirkju um 1500. Á „*landeign fram við gil fram frá Löndum og upp á móts við Hól á Fjalli, er þar með Fiskivatn og Bæjastaður og fimm kapla göngu á vetur í Hóls jörð á Fjalli.*” (Í.F. VII. b., bls. 465-468).

4(52) Vitnisburður 1514, að *Grímsstaðir* á Fjöllum lögju undir Möðrudalskirkju (Í.F. VIII. b., bls. 483).

4(53) Vitnisburður 1517, að *Grímsstaðir* á Fjöllum lögju undir Möðrudalskirkju að

- öllum skyldum (Í.F. VIII. b., bls. 161).
- 4(54) Elsti hluti Sigurðarregisturs 1525. Meðal jarða Hólastaðar er eyðikotið „grímsstader á austuraerfum”, talið meðal annarra kota, sem flest höfðu óbyggð verið um næstu 30 ár (Í.F. IX. b., bls. 293-295, 302).
- 4(55) Vitnisburðir um landamerki Núps og Þverár í Öxarfirði 1547 (Í.F. XI. b., bls. 551-552).
- 4(56) Vitnisburður um landeign Þverár í Öxarfirði 1548 (Í.F. XI. b., bls. 609-610).
- 4(57) Skrá um eignir Hólakirkju og stóls eftir Jón Arason frá fallinn 1550. Valþjófsstaðir og Daðastaðir meðal jarða, sem Jón hefur lógað eða burtu selt (Í.F. XI. b., bls. 848-849, 872).
- 4(58) Kaupbréf fyrir hluta í eyðikotinu Grímsstöðum 1563 (Í.F. XIV. b., bls. 139-140).
- 4(59) Kaupbréf fyrir Valþjófsstöðum með tilteknum landamerkjum 1569/1580 (Í.F. XV. b., bls. 274-275).
- 4(60) Máldagi Möðrudals 1570 og síðar. Staðurinn leigður með hálfum Grímsstöðum [á Fjöllum] (Í.F. XV. b., bls. 674-675).
- 4(63) Vísitasúgerð Jóns Vilhjálmssonar biskups 1431 í Vaðla- og Þingeyjarþingum (Í.F. IV. b., bls. 467-468).
- 4(64) Jón prestur Pálsson skipar Jóni biskupi Vilhjálmsyni nokkur kúgildi á Löndum, dags. 16.9.1431 (Í.F. IV. b., bls. 472-473).
- 4(66) Vitnisburður um landamerki Möðrudals 1532. Þar eru nefndar hálfar Herðibreiðstungur. Einnig er getið Skjöldólfsstaða (Í.F. IX. b., bls. 638-639).
- 4(67) Auðunarmáldagar 1318. Sauðaneskirkja á selför hjá Balafelli, Fellslæk [síðar nefndur Fiskilækur], reka hjá Hallgeirsstöðum, Svalbarðskirkja á allt heimaland, Hjálmarvík, Brekknakot og Hermundarfell, Hafrafellstungukirkja á hálfu heimaland og Lónstaði, Grenjaðarstaðarkirkja á í Flautafellsreka, Múlakirkja á í Sævarlands-, Brekkna- og Guðmundarlónsrekum (Í.F. II. b., bls. 423-435).
- 4(68) Máldagar Jóns Eiríkssonar skalla 1360. Máldagi Sauðanes getur selfarar hjá Balafelli, Fiskilækjar og reka fyrir Hallgilsstöðum, Svalbarðskirkjumáldagi segir kirkjuna eiga allt heimaland og Hjálmarvík, í Hafrafellstungu er prestsskyld í öllu heimalandi (Í.F. III. b., bls. 155-157).
- Sá hluti skjalasafna stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja sem prentaður er í Stjórnartíðindum (skjalaflokkur B.6.):*
Ekkert lagt fram undir þessum lið.
- Landnáma (skjalaflokkur B.7.):*
- 4(65) Landnámabók, Íslensk fornrit I. b., bls. 284-285. (Merkt 1, nr3).
- Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur B.11):*
- 4(69) Skjalaskrá/efnisyfirlit hæstaréttarmáls nr. 41/1999, Sandfellshagamálið.
- 4(70) Framburðar- og lögregluskýrslur úr hæstaréttarmáli nr. 41/1999. a-e Sandfellshagamálið.
- a.) Framburðarskýrsla. Lögreglan á Raufarhöfn, dags. 31.10.1997.
- b.) Skýrsla rannsóknardeildar lögreglunnar á Þórshöfn, dags. 29.10.1997.
- c.) Framburðarskýrsla. Lögreglan á Raufarhöfn, dags. 31.10.1997.
- d.) Skýrsla. Sýslumaðurinn á Húsavík, dags. 29.1.1998.
- e.) Skýrsla. Sýslumaðurinn á Húsavík, dags. 29.1.1998.
- 4(71) Kort úr hæstaréttarmáli nr. 41/1999, með áteiknuðum landamerkjum Sandfellshaga, ódags. en mótt. 11.8.2006.
- 4(72) Skýrslutökur vitna fyrir Héraðsdómi Norðurlands eystra í máli nr. S-50/1998.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Arnarstaða, Arnarhóls og Hrauntanga:

- 5 Kröfulýsing, dags. 30.3.2005.
- 5(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Arnarstaði, dags. 15.5.2007.
- 5(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Arnarhól, dags. 15.5.2007.
- 5(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Hrauntanga, dags. 15.3.2005.

- 5(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Arnarstaði, dags. 16.8.2005.
- 5(5) Fasteignamatsvottorð fyrir Arnarhól, dags. 16.8.2005.
- 5(6) Fasteignamatsvottorð fyrir Hrauntanga, dags. 16.8.2005.
- 5(7) Afsal, dags. 30.3.1983. Kristján Ármannson f.h. Presthólahrepps selur Kolbeini Kristjánssyni jarðirnar Arnarstaði og Arnarhól.
- 5(8) Dómur Héraðsdóms Norðurlands eystra, dags. 30.5.2003, í máli nr. E-283/2003: Krafa Braga Stefánssonar um að viðurkenndur verði eignarréttur hans að jörðinni Hrauntanga í Öxarfjarðarhreppi.
- 5(9) Skrá yfir landamerkjapunkta á uppdrætti fyrir Arnarstaði, Arnarhól og Hrauntanga.
- 5(10) Fasteignamatsvottorð fyrir Daðastaði, dags. 16.8.2005.
- 5(11) Greinargerð, dags. 8.3.2006, vegna Arnarstaða, Arnarhóls, Hrauntanga, Þverár, Sandfellshaga I og II, Hafrafellstungu I og II, Víðirhóls ásamt Hvannstöðum, Nýja-Hóls, Fagradals, Grímsstaða I, Grímsstungu, Grímsstungu II og Grundarhóls.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Þverár:

- 6 Kröfulýsing, dags. 30.3.2005.
- 6(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Þverá, dags. 15.3.2005.
- 6(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Þverá, dags. 16.8.2005.
- 6(3) Kaupsamningur og afsal, dags. 24.8.2000. Ásgeir Kristjánsson selur og afsalar ¼ jarðarinnar Þverár til Benedikts Kristjánssonar og Erlu Ingólfssdóttur.
- 6(4) Afsal, dags. 28.10.1982. Kristján Benediktssonar selur og afsalar ¼ jarðarinnar Þverár til Benedikts Kristjánssonar.
- 6(5) Afsal, dags. 16.9.1954. Benedikt Kristjánsson selur og afsalar ¼ jarðarinnar Þverár til Kristjáns Benediktssonar.
- 6(6) Afsal, dags. 20.4.1976. Kristján Benediktssonar selur og afsalar ½ jörðinni Þverá til Árna Jóns og Ásgeirs Kristjánssona.
- 6(7) Skrá yfir landamerkjapunkta á uppdrætti fyrir Þverá.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Sandfellshaga I og II:

- 7 Kröfulýsing, dags. 30.3.2005.
- 7(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Sandfellshaga 2, dags. 15.3.2005.
- 7(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Sandfellshaga 2, dags. 15.3.2005.
- 7(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Sandfellshaga 1, dags. 16.8.2005.
- 7(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Sandfellshaga 2, dags. 16.8.2005.
- 7(5) Afsal, dags. 12.12.1999. Ásta Björnsdóttir og Björn Benediktsson afsala Sandfellshaga 2, að undanskilinni lóð, til Gunnars og Björns Víkings Björnssona.
- 7(6) Skrá yfir landamerkjapunkta á uppdrætti fyrir Sandfellshaga I og II.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Hafrafellstungu I og II:

- 8 Kröfulýsing, dags. 30.3.2005.
- 8(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hafrafellstungu 1, dags. 15.3.2005.
- 8(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Hafrafellstungu 2, dags. 15.3.2005.
- 8(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Hafrafellstungu 1, dags. 16.8.2005.
- 8(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Hafrafellstungu 2, dags. 16.8.2005.
- 8(5) Yfirlýsing Hafrafellstungu ehf. og Karls S. Björnssonar til sýslumannsins á Húsavík um að Hafrafellstunga 1 og Hafrafellstunga 2 verði færðar af nafni Karls og yfir á Hafrafellstungu ehf. Dags. 3.4.2004.
- 8(6) Skrá yfir landamerkjapunkta á uppdrætti fyrir Hafrafellstungu.
- 8(7) Lóðaleigusamningur vegna sæluhúss á Búrfellsheiði, dags. 11.10.2000.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Víðirhóls:

- 9 Kröfulýsing, dags. 30.3.2005.

- 9(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Víðirhól, dags. 15.3.2005.
- 9(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Víðirhól, dags. 16.8.2005.
- 9(3) Skiptayfirlýsing, dags. 16.11.1999. Dánarbúi Kristínar Gunnlaugsdóttur Oddsen og Ólafs Þorsteins Stefánssonar. Jörðin Víðirhólar kemur í hlut Jónínu, Þórunnar, Gunnlaugs, Oktavíu, Margrétar Pálu og Stefáns Sigurðar Ólafsbarna.
- 9(4) Skrá yfir landamerkjapunkta á uppdrætti fyrir Víðirhól, Nýja-Hól, Fagradal, Grímsstaði I, Grímstungu I-II og Grundarhól.

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Nýhóls og Fagradals:

- 10 Kröfulýsing, dags. 30.3.2005.
- 10(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Nýja Hól, dags. 15.3.2005.
- 10(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Fagradal, dags. 15.3.2005.
- 10(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Nýjahól, dags. 16.8.2005.
- 10(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Fagradal, dags. 16.8.2005.
- 10(5) Vottorð skiptaráðandans í Þingeyjarsýslu, dags. 16.4.1971, um að jarðirnar Nýhóll og Fagradalur hafi komið í hlut Ragnars Þ. Guðmundssonar við andlát Sveins Jónssonar.
- 10(6) Samkomulag um landamerki milli Hóls, Víðirhóls, og Grímsstaða, dags. a-b 29.7.1848 (eptirrit og dómsskjal í landamerkjadómi Þingeyjarsýslu 27.8.1909).
- 10(7) Landskipti milli jarðanna Fagradals, Nýhóls og Gamlahóls, dags. a-b 3.6.1876, ásamt uppskrift.
- 10(8) Kort sem sýnir breytingar á kröfulínu vegna Nýja-Hóls og Fagradals, dags. 10.7.2006.
Skrá yfir landamerkjapunkta á uppdrætti, sjá skjal 9(4).

Lagt fram af Sigurði Jónssyni hrl. vegna Grímsstaða I, Grímstungu I og II og Grundarhóls:

- 11 Kröfulýsing, dags. 30.3.2005.
- 11(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Grímsstaði 1, dags. 15.3.2005.
- 11(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Grímstungu, dags. 4.4.2005.
- 11(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Grundarhól, dags. 15.3.2005.
- 11(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Grímsstaði 1, dags. 16.8.2005.
- 11(5) Fasteignamatsvottorð fyrir Grímstungu, dags. 17.8.2005.
- 11(6) Fasteignamatsvottorð fyrir Grímstungu 2, dags. 17.8.2005.
- 11(7) Fasteignamatsvottorð fyrir Grundarhól, dags. 16.8.2005.
- 11(8) Yfirlýsing Guðnýjar Maríu Hauksdóttur og Jóhannesar Hauks Haukssonar, ódags., um að við skipti á dánarbúi Guðnýjar Maríu Sigurðardóttur komi helmingur jarðarinnar Grímsstaða 1 í hlut hvors þeirra um sig.
- 11(9) Leyfi Kristínar Axelsdóttur frá skiptaráðandanum á Húsavík og í Þingeyjarsýslum til setu í óskiptu búi eftir Benedikt Sigurðsson, dags. 8.8.1991.
- 11(10) Afsal, dags. 25.10.1969. Búnaðarbanki Íslands selur og afsalar jarðeigninni Grundarhóli til Guðbrands Vigfússonar og Páls Kristjánssonar.
Skrá yfir landamerkjapunkta á uppdrætti, sjá skjal 9(4).

Lagt fram af Jóni Sigurðssyni hdl. vegna Grímsstaða 2:

- 12 Kröfulýsing, dags. 8.4.2005.
- 12(1) Skjalaskrá, dags. 8.4.2005.
- 12(2) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Grímsstaði 2, dags. 30.3.2005.
- 12(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Grímsstaði 2, dags. 9.12.2005.
- 12(4) Landamerkjapunktur og uppdráttur samkvæmt kröfulýsingu íslenska ríkisins.

Lagt fram af málsaðilum:

- 13 Yfirlitskort. Mál nr. 5/2005. Kröfulínur allra málsaðila, dags. 14.6.2006.
13(1) Kort sem sýnir breytingar á kröfulínum aðila, dags. 17.8.2006.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 14 14(1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 17.8.2005.
14(2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 20.12.2005.
14(3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 9.3.2006.
14(4) Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 3.7.2006.
14(5) Fundargerð endurupptöku, dags. 17.8.2006.
15 Greinargerð Hjörleifs Guttormssonar, náttúruf. um staðhætti og gróðurfar í Öxarfjarðarhreppi ásamt Raufarhöfn, dags. 18.5.2006
16 Greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands um sögu jarða og annarra landsvæða, dags. 28.7.2006.
17 Kort sem sýnir vatnaskil ofan Ytri-Vatnsleysu og upptök Ytri-Vatnsleysu, dags. júlí 2006.

Hliðsjónargögn

Lagt fram til hliðsjónar af Jóni Sigurðssyni hdl. f.h. fjármálaráðherra:

- Ónr. Göngur og réttir eftir Braga Sigurjónsson. 5. b., bls. 183-209.
Ónr. „Lýsing leitarsvæða á kröfusvæðinu”
Ónr. Land og fólk. Byggðasaga Norður-Þingeyinga. Bls. 327-329, 331-332, 334, 336-340, 342, 344-345, 347-487.
Ónr. Lýsing Íslands eftir Þorvald Thoroddsen. Kaupmannahöfn 1919, 3. b., bls. 188-189.
Ónr. Þingeyjarsýslur. Sýslu- og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1844. Reykjavík 1994. Bls. 234-241, 228-235.
Ónr. Íslendinga sögur. I. b. Landssaga og landnám. Guðni Jónsson bjó til prentunar. Bls. 172-175.

Lagt fram til hliðsjónar af Sigurði Jónssyni hrl.:

- Ónr. Fjallaþing. Lýsing Þingeyjarsýslu, Ritsafn Þingeyinga. Bls. 233-239.
Ónr. Minnisblað vegna nýrra gagna sem lögð eru fram við endurupptöku málsins, dags. 17.8.2006.

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd:

- Ónr. Skrá um eyðibýli í Þingeyjarsýslu. Ólafur Olavius: Ferðabók, II. b., bls. 79 og 83. (*Merkt B. 11. 1 a*).
Ónr. Hrd. 1980/1225, Sandfellshagi í Öxarfjarðarhreppi.
Ónr. Hrd. 1999/2006, Sandfellshagi í Öxarfjarðarhreppi.
Ónr. Skýrslur í máli 5/2005 hjá óbyggðanefnd, (17 bls. skrifaðar upp eftir hljódupptöku).
Ónr. „Upplýsingar um afréttir og fjallskil í Þingeyjarsýslu árið 1959.“ Bls. 1-7. Sýslumaður Þingeyjarsýslu, Jóhann Skaftason, dags. 13.5.1959.

Skjöl lögð fram til upplýsingar fyrir lögmenn um rannsókn óbyggðanefndar:

- Ónr. Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll. nr. 58/1998, sbr. lög nr. 65/2000.
Ónr. Listi ÞÍ yfir þær jarðir á svæði 5 sem leitað er heimilda um. Dags. 28.2.2005-1.3.2005. Breytt 4.4.2005.
Ónr. Listi óbn yfir jarðir (og eyðibýli) á svæði 5 sem kröfulína íslenska ríkisins liggur um og/eða meðfram, dags.20.3.2005.
Ónr. Efnisyfirlit landamerkjabókar Þingeyjarsýslu A, 1883-1888.
Ónr. Efnisyfirlit landamerkjabókar Þingeyjarsýslu B-E, (B1888-1890, C 1890-1901, E1901-

1936).

Ónr. Efnisyfirlit Björns Teitssonar o.fl. („Heimildaskráning jarða“), fyrir Þingeyjarsýslu.

Ónr. Afrit af erindi óbyggðanefndar, dags. 6.9.2005. Beiðni um gögn úr afsals og veðmálabókum sem eru í vörslu Sýslumannsins á Húsavík.

Ónr. Efnisyfirlit landskiptabókar Norður Þingeyjarsýslu.